

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG 2010

Udgivet af:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:
Eigil T. Andersen, Ullerupvej 5, 7760 Hurup, tlf. 97 95 31 65
E-mail: eigil.andersen@karby.dk

Poul Martin Kjær, Valmuevej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 97 94 53 92
E-mail: pmkjaer@hotmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 12 42
E-mail: r.wt@live.dk

Thomas Norskov Kristensen, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune, tlf. 99 17 28 64
E-mail: tnk@thisted.dk

Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 128)

EAN 978-87-88919-29-5
ISSN 0900 2103

Forsidemotiv:
»Sorte næse« ved Lodbjergs kystskrænt
Akvarel af Leo Estvad

Bagsidemotiv:
Fårehyrde Jørgensen på Færgegaard, Tvorup
Maleri af Frederik Madsen Leerskov, 1902

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Dantryk A/S - 97 95 20 00
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Jysk Bogbind

SYDTHY ÅRBOG
2010

Udgivet af

Egnshistorisk Forening

for Sydthy

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Rettelse til sidste Årbog 5
Et guldbryllup i 1927
Redaktionen 6
Thyboernes træk
Laust Grove Vejlstrup 8
Karantænehuse i Thy
Peter Schmidt Hansen 13
En modstandsmands beretning
Laurids Handrup 18
Færgegård i Vang sogn, Thy
Anders og Kirsten Leerskov 24
Når havbodrenge skal gå i skole
Frederik Madsen Leerskov (1853-1928) 30
Aage Rosendahl in memoriam
Else Grønlund 32
Den globale Aage i det lokale Thy
Else Grønlund 36
Skildringer fra folkelivet i Sydthy i årene 1860-70erne
Anders Andersen/August F. Schmidt/Ruth og Helge Thinggaard 41
Dantryk
Knud Møller Madsen 58
Dagbog fra forhistorien, Arkæologi fra Sydthy Golfbane
Mette Roesgaard Hansen 69
100-året for Ellen Raadals fødsel
Minna Marie Klange 75
Jernalderhuse og jernudvinding
Jens Jørgen Olesen 82
Kystklinten ved Lodbjerg
Ole Silkjær og Helle Guesdon 90
Med 2 strandfogeder til audiens hos kongen
Kay Bagger (1916-1997) 99
»Galgebakke« - om Fyrspillet 2010
Villy Dall 103
Fra Museets arbejdsmark
Jytte Nielsen 108
Sydthy Egnshistorisk Forening
Eigil T. Andersen 112
Årets gang på Lokalhistorisk Arkiv
Thomas Norskov Kristensen 114
Dagbog fra Lyngby under besættelsen, 5. del
Christian Madsen Nielsen (1924-1987) 116
Kontakt til Foreningen 128

Forord

Forsiden af dette års Sydthy Årbog skyldes multikunstneren Leo Rotbøl Estvad (1902–1986), der omkring 1930 erhvervede et hus i Tolbøl, nuværende Lodbjergvej 23, der i mange år tjente ægteparret Grethe og Leo Estvad som sommerbolig, fra omkring 1977 som heltidsbolig. Fra dette dejlige sted ned til Flade Sø drog kunstneren ud i omegnen, til Lyngby og Agger, til fjord og hav.
Ved havet fandt han motiv i "Sorte Næse", som her gengives. Læs mere i artiklen Kystklinten ved Lodbjerg.

Bagsidemotivet er fårehyrden fra "Færgegård" i Tvorup, Jørgensen, som boede med sin fårehjord ude i klitterne. Han skar det eksemplar af Daldøsspillet, som opbevares på Thisted Museum. Maleriet er udført af Frederik Madsen Leerskov i 1902. Efterkommere beretter her i årbogen om de overleverede erindringer fra den gamle klitgård i Tvorup.

Fortællingerne i dette års årbog dækker et bredt spekter fra skriveglade forfattere med ægte fortællerlyst. Et verbalt farvestrålende overflødighedshorn af emner har det derfor været muligt at servere for læserkredsen.

En cocktail blandet af folkeliv, kongelig audiens med bajer og blødt brød, nostalgiske bøndergårde, træls skolegang, træskofilosoffer, jernudvindingsamatører, stilige videnskabelige arkæologistudier ved hav og hul 8, samt 2. verdenskrigs afvikling via liden Lyngby, smitsomme sømænd samme sted, krydret med den herskende duft fra "gylleøen" med meget mere.

Skribenterne har benyttet pænt rigsdansk, men imellem emnerne findes næste jomfruelige artikler skrevet fra hjertet og derfor selvsagt på, næsten uredigerbart, thysk.

Periodemæssig beskriver fortællingerne i et rigt varierende indhold tiden før Kristi fødsel og frem til i år, hvor det er et par år siden, at en betydelig bid af os, næsten umærkeligt, blev Nationalpark. Alt sammen berettet i emner fortrinsvis holdende sig indenfor herlighederne mellem Hanherred og Hardsyssel.

Det er glædeligt, at der ikke er mangel på "materiale" og interesse for udgivelse af Egnshistorisk Forenings Årbog; må skrivekløen fortsat sprede sig blandt foreningens medlemmer og publikum i øvrigt, til glæde for os nysgerrige, med god læselyst.

Redaktionen

Rettelse til artikel i årbog 2009

Redaktionen

Desværre har der i sidste års Årbog indsneget sig en fejl i navneangivelsen til et billede. Den forkerte tekst findes på side 41 under billedet til artiklen:

Jagt på statens arealer i Thy
Navnet Anders Hodsager, som er nævnt i teksten under angivelsen *<forreste række fra venstre>*, rettes til Anders Hasager.

Et guldbryllup i 1927

Af Redaktionen

Den 9. februar 1927 kunne Elise og Christian F. Bendixsen fejre deres guldbryllup i Thisted. Parret stammede begge fra Vestervig. Bruden var født den 24. april 1852 og var datter af herredsfoged Jansen i Vestervig. Gommen var født på Vestervig Teglgård den 9. april 1847. Der var tre sønner og 4 døtre i ægteskabet. Ægteparret førte et meget aktivt liv, og har haft en stor omgangskreds. Christian Bendixsen var sagfører og kæmner i Thisted, medlem af Thisted Byråd fra 1879 til 1884, meddirektør i Thisted Bank og havde et agentur for forsikringsselskabet "Danmark".

1. række: Fru Erna Leerskov, G. Aagaard, A. Heilmann, H. Billeskov Jansen, K. Spanggaard, H. Lund, Fru Biddy Heilmann, Fru Edith Secher, C. P. Clausen, Fru Both Billeskov Jansen, Fru Johanna Lützhøft, V. Madsen.

2. række: H. B. Hagen Jansen, Frk. Karen Margrethe Bay, Th. V. Bay, C. Seidelin-Larsen, Fru Frida Møller, Aa. Bendixen, Fru Ellen Lund, J. Løventhal, E. Hjort, Fru Elna Bendixsen, E. Bendixsen, A. Bendixsen, H. D. Lützhøft, Fru Johanne Bendixsen, Fru Marie Secher, Th. Ifversen, F. C. E. Lützhøft, Fru Gertrud Ifversen, Fr. Leerskov.

3. række: Frk. Emilie Bendixsen, C. Bay, Fru Sigrid Seidelin-Larsen, Fru Mary Bendixsen, Fru Laura Løventhal, Fru Anna Margrethe Hjorth, Fru Astrid Clausen, Fru Anna Lützhøft, Fru Hilda Madsen, Frk. Annelise Bay, Frk. Edith Petersen, J. J. Bendixsen.

4. række: Fru Henriette Holch, Frk. Josephine Stade, Fru Laura Bay, Fru Elisabeth Spanggaard, S. Jansen, Fru Elise J. Bendixsen, C. F. Bendixsen, Fru Rasmine Bendixsen, Frk. Anna Jensen, Fru Dorthea Bendixsen, Fru Marie Bille, Fru Vita Hansen, Fru Pouline Zoll.

5. række: Torben, Vilhelm, Hanne, Brenda, Mogens, Elise Margrethe

Thyboernes træk

Af Laust Grove Vejlstrup, Boddum

Selv et halvt hundrede års iagttagelser af thyboernes gøren og laden er ikke et tilstrækkeligt grundlag for en fordomsfri og værdineutral afhandling. Derfor er det følgende en uskyldig opremsning af subjektive og personlige oplevelser – de seneste 15 år på nærmeste hold som fastboende. Tilgiv, hvis fantasien er løbet lidt af med mig.

Lad os starte med referatet af det mislykkede bondeoprør i Husby Hole i Han Herred i 1441.

- Først flygtede de morsingboer,
- og så de forrædere fra Thy.
- Efter dem stod de vendelboer,
- de ville ikke fly!

Dér fik morsingboerne, hvad de har godt af, mener det store flertal af thyboer sikkert. På gylleøen opfattes prædikatet forrædere om thyboerne sikkert også med velbehag. Der har alle dage været et venligt drillende forhold mellem de to folk. Min beskedenhed forbyder mig at nævne, hvor jeg trådte mine barnesko, så ikke ét ord om vendelboer.

Det slog mig, da jeg første gang kom til Thy, at her måtte de lokale være velstillede. Aldrig havde jeg set så små og så smalle veje – men med asfalt. På min hjemegn var tilsvarende veje med grus. Forklaringen var, at thyboerne efter Den anden Verdenskrig blev tilgodeset med beskæftigelsesarbejder; det var projekter med det formål at bekæmpe arbejdsløsheden – især blandt arbejdsmænd og andre ufaglærte. Det er dem, der i dag kaldes specialarbejdere.

Af folk uden uddannelse har der altid været mange i Thy. Det er der stadig. Forholdsvis færre end i andre egne af landet har en formel uddannelse. Men i mange situationer kan et stort kørekort være bedre end en lille studentereksamen.

Den anden Verdenskrig blev der ikke talt meget om. Tyskerne havde efterladt en kæde af kanonstillinger langs Vestkysten; men om værnemagere og feltmadrasser talte thyboerne, jeg mødte, stort set ikke. Det var, dengang Vandbygningsvæsenet transporterede kystsikring på smalle spor langs tangen.

I adskillige år – og måske stadig – tæller Thy relativt flere medlemmer af Hjemmeværnet end andre egne af landet. Dels en konsekvens af krigen og dels en konsekvens af thyboernes retskaffenhed.

De vil bevare freden. Men de kan også være stridbare. Det gælder ikke mindst landmændene, som flittigt har taget del i de oprør som Landbrugernes Sammenslutning i 1930'erne og LR 80 et halvt hundrede år senere for blot at nævne et par.

Derimod er det – så godt som – uden hold i virkeligheden, når det påstås, at momsen, hastighedsbegrænsningerne på vejene og forbudet mod jægernes anvendelse af blyhagl ikke rigtig har slået an i Sydthy.

Havde Miljøministeriet peget på et sted i Sydthy til det kommende testcenter for vindmøller, ville en vis herre have været løs! I Sydthy er indbyggerne naturelskere – og vi har virkelig en natur at elske, hvad enten der skiltes med "Nationalpark" eller ej. Skiltene gør jo ingen forskel! Som på andre stræk langs Vestkysten havde og har troen et solidt tag i indbyggerne.

Gennem små ruder i huset, som vi købte i Agger på strøget overfor kirken, så jeg det hver søndag. Det var for resten til stor fortrydelse for aggerboerne, at folk udefra købte helårshuse for at anvende dem som fritidsboliger. De lokale gjorde oprør. Æ kommunalråd (kommunalbestyrelsen) satte en særlig paragraf i loven i kraft. Nu kunne kommunen lægge sin klamme hånd på en helårsbolig, hvis kommunen stod med en husvild familie. Heldigvis havde jeg søgt om tilladelse til at bygge om. Reelt var huset ubeboeligt – og kommunen havde vist slet ingen husvilde.

Det var Aksel "Brød" Sørensen fra Ydby, der som ejendomskommissionær, som thyboerne kaldte dette erhverv, formidlede handlen. Mellemnavnet, fordi han egentlig ernærede sig som brødkusk. Senere har kommiser fra både brugsforeninger, frie købmænd, foruden personer med andre uddannelser sluttet sig til branchen; men det er vist ikke specielt for Thy.

Aviser helt ovre i København skrev om aggerboerne, der ville være alene. Det blev de allersidst på året 1978. En snestorm som den, vi oplevede sidste vinter, afskar byen fra omverdenen. Berlingske Tidende bragte en tegning af kunstneren Erik Werner af en fisker med sydvest og i snestorm og teksten "- Endelig alene". I dag hænger originalen på mit kontor.

Ikke ét knubbet ord hørte jeg i de 25 år, huset i Agger var mit andet arbejdssted; når jeg skulle have fred til at skrive. Jeg kan ikke forestille mig, at et fadderskab, jeg tegnede til det ombyggede missionshus, og en skilling fra Jyllands-Postens Fond til byens signalmast var årsagen til, at jeg følte mig accepteret.

Da jeg som ny i byen bad om ti pilsnere hos købmand Iversen, kom han med lyse øl. De lyse var, hvad han – og dengang også Brugsen – solgte. Detailhandelen blev mere liberal- først Brugsen, som ifølge den daværende uddeler mistede kunder, men fik større omsætning i takt med procenterne i flaskerne. Senere købmanden, inden han drejede nøglen om.

Som købmanden er væk, er brugsforeningen det også. Kun i Hurup gik det strygende. I en årrække var Hurup efter sigende den by i landet, der kunne mønstre flest kvadratmeter dagligevarebutik per indbygger.

Men så kom den hyperaktive Lone Mark til Agger. Så kom der igen gang i handlen og i hele byen.

Når det gælder frigivelsen af spiritus, kneb det også i Hurup – i det mindste på Missionshotellet. En gammel servitut var til hinder for en bevilling til udskænkning af stærke drikke – indtil dommer Lund i Thisted, der såmænd nok bliver navnkundig om nogle år, skar igennem og ophævede begrænsningen.

I nogle år var Agger hele Thys og Thyholms Sodoma og Gomorra med tøjlesløse, tørstige tøser og fordrukne flaskebørn af det modsatte køn et par steder i byen, hvor der var dans til den lyse morgen.

Det må have anfægtet de aggerboer, som dengang bekendte sig til Indre Mission. De var mange. De sås søndag aften søge mod byens restaurerede missionshus – efter min hukommelse ofte balancerende med en lagkage.

Om søndagen lyttede de trofast til Guds ord i kirken. Efter gudstjenesten flokkedes mændene udenfor kirken. Det mindede om et indflydelsesrigt ældsteråd, som det kendes i Mellemøsten. Men det var givetvis en uskyldig harmløs udveksling af de seneste nyheder. Ældsterådet må ikke forveksles med de nymodens og officielle ældreråd.

Nyheder henter thyboerne i den lokale avis. Typisk deler to eller tre familier et abonnement. Intet haster i Thy – heller ikke at blive orienteret. Af oprindelig tre aviser er der én tilbage – og den udgives tilmed fra Aalborg. Det er byen, som siden 2006 har erstattet Viborg som thyboernes verdslige hovedstad. Akkurat som Aalborg i forvejen var og er thyboernes stiftsby.

For sydthyborgerne spiller det ingen rolle, om de hører til udkanten af den ene eller den anden af de nye regioner, som har erstattet amterne. Egnen er under alle omstændigheder vendt mod nord, altså Thisted og ikke Struer eller Holstebro. Sådan har det været, siden Thyholm i 1970 forlod det gamle Thisted Amt for at blive lemmet ind i Ringkjøbing Amt. Foruden Draget er det eneste bånd, som er tilbage mellem Thyholm og Sydthy, vist landboforeningen. Også kirkeligt har Thyholm på det seneste forladt Sydthy Provsti.

Som thyboerne har det med morsingboerne, har danskerne det med svenskerne, når det drejer sig om fodbold. Derfor var stemningen høj, da Danmark i 1992 vandt guld i Europamesterskaberne i fodbold – så høj, at balstyriske unge ringede med kirkens klokke i Agger. Da jeg dagen efter luftede mit mishag overfor formanden for Indre Mission, belærte han mig om, at kirken deltager i alle glæder. Klokkeringningen var efter hans opfattelse på sin plads.

Det var den derimod ikke, når unge – formentlig turister – i opløftet stemning ikke kun-

ne lade rebet til klokkekneblen i fred om natten mellem lørdag og søndag.

Da slagter Willy Larsen fra Vestervig og jeg en dag ordnede verdenssituationen over en øl i bagende sol syd for huset i Agger, fattede han interesse for en bunke tomme papkasser, jeg havde liggende. Slagteren betroede mig, at han på sin landtur til bl.a. Agger solgte adskillige flasker brændevin – når de var på tilbud, forstås. Bare de kunne smugles ind skjult mellem slagtervarer og helst i papkasser.

Aggers første kirke med tilhørende kirkegård ligger i dag et godt stykke ude i Vesterhavet. "Der står altid en del fisk på kirkegården", betroede en aggerbo mig engang.

Kirke nummer to fra 1838 var allerede knap 150 år senere så medtaget af Vestkystens barske klima, at også den måtte rives ned. Men kirker skal genopføres – uanset deres relativt unge alder, siger Nationalmuseet. Det skete. Det er mig fortsat en gåde, at den så måtte opføres nogle meter længere i den vestlige ende. Også selvom det var for at skabe lidt plads i ly for vestenstormen, når nye aggerboer ventede i våbenhuset, før de skulle holdes over dåben.

Thyboerne er lokale. Lidt drilagtigt siger jeg gerne, at adskillige aldrig har været syd for Oddesundbroen. Det passer naturligvis ikke i det enogtyvende århundrede. Men der var en del om snakken for et halvt hundrede år siden.

Formentlig af samme årsag har thyboerne giftet sig med thyboer. Familiebåndene er som filtrede fiskeliner. De går på kryds og på tværs, og de er tætte. Selv thyboer, som i de unge år vovede sig til København for at læse, fandt tit hinanden. Det var i Thyboforeningen, der stadig eksisterer, men vist ikke trives ret godt.

En tilflytter skal vare sig for at sige noget om nogen, fordi familierne er gift ind i hverandre. Heldigvis ikke med de negative konsekvenser af fætter- og kusineægteskaber, som vi ser blandt andre folkeslag – og efter sikre forlydender også på Mors.

De nære slægtskaber ses også af familienavne, som er udbredte. Måske fordi adspredelserne var få og små i Thy i gamle dage, var den eneste rigdom i mange familier de store børneflokke.

Som familie betragtes også næstsøskendebørn – et udtryk, der var nyt for mig, da jeg kom til Thy. Det dækker over børn af forældre, som er fætre og kusiner, har jeg lært.

I Sydthy råder lokalpatriotisme. Det var ikke tilfældigt, at Sydthys kommunalbestyrelse fra 1970 indtil 2006 bestod af ikke færre end 19 medlemmer. Det sikrede i det mindste i teorien, at den halve snes sognekommuner, der dannede Sydthy Kommune, kunne få en plads i den nye kommunalbestyrelse. I denne forbindelse er det tankevækkende, at Sydthy Kommune var overrepræsenteret i Thisted Byråd efter den kommunale strukturreform i 2006. Sognepolitikken lever i bedste velgående.

Borgerne stod sammen, akkurat som de står sammen om deres landsbyer. Det skal lades usagt, om det skyldes sund konkurrence eller sygelig jalousi. Det er en kendsgerning, at den gamle Sydthy Kommune har flere idrætshaller målt per indbygger end nogen anden kommune i landet.

Flertallet af landsbyer har egne dilettanter, som giver forestilling hver sæson. Hele Sydthy har siden 1983 kunnet glæde sig over Fyrspillene. Overalt gøres gymnastik og der skydes bogstaveligt talt til den store guldmedalje. De ældste samles i "Hopla" og i "Traant" – et ord, som en tilflytter uden sprognemme aldrig ville ane betyder travlt.

Det er almindelig kendt, at jyder i al almindelighed udtrykker deres begejstring over en ting ved at sige: - Det er ikke så ringe endda! Det er ikke tilstrækkeligt for thyboer, har jeg noteret mig. Selv med klar udsigt til succes, føjer de for en sikkerheds skyld alligevel til: "- Men sæt nu...". Det er en vane altid og for en sikkerheds skyld at tage mulige bekymringer på forskud.

Mænd med en fiskekasse fast monteret på knallerten hører stadig til billedet af Sydthy. Der er flere fritidsfiskere og jægere i Sydthy end andre steder i landet – akkurat som da det gennem århundreder var en forudsætning for livets opretholdelse.

I den lokale telefonbog søges abonnenterne under de gamle centralnavne som Doverodde, Morup Mølle og Ydby. Noget lignende opleves næppe tilsvarende andre steder i landet. Selv i

Koldby og Hørdum (for en lille menneskealder siden af Jyllands-Postens læsere kåret som landets kedeligste by) er der sammenhold – ikke mindst efter, at disse byer for en halv snes år siden blev påduttet postnummer 7752 Snedsted i den gamle Thisted Kommune.

For ikke at tale om Boddum! Nogle bor på Boddum – andre i Boddum. Jeg gad vide, hvad der er det rigtige. For nok var Boddum i tidernes morgen en ø; det var i stenalderen. Men selv 4000 år senere er der stadig nogen, der bor på Boddum.

Heldigvis flytter mange unge familier til Boddum, som – med en tidligere borgmester ord – er det sted, hvor "de kloge" bor. Vrøvl! Selvfølgelig er ikke alle, der bor i Boddum, kloge. Der er bare nogle tilflyttere, som påkalder sig opmærksomhed, fordi de lægger sig i selen for at gøre Boddum og resten af Sydthy til et attraktivt sted at bo.

Det gør også ildsjæle med andre adresser end Boddum. Thyboerne trak sikkert på smilebåndene, da en tilflytter for en halv snes år siden foreslog, at Ydby lægger hovedgade til et museum for gadelygter. Det var ikke noget at grine af. Knap hundrede gaslamper fra hele verden har siden 1978 oplyst dele af Tiergarten midt i Berlin – så hvorfor ikke også i Ydby?

De lokale tilbøjeligheder blev også demonstreret, da diskussionen op til strukturreformen gjaldt den nye kommunes navn. Thy eller Thisted? Vi var et mindretal af indvandrede farisæer, der gik ind for Thisted. Daværende indenrigsminister Lars Løkke Rasmussen og kolleger i Thisted Byråd var på vores parti. Som bekendt blev det Thisted.

Sydthy har flere kirker i forhold til indbyggertallet end nogen anden kommune – på nær en kommune vist nok på Sydhavsøerne. Sydthy Kommune havde gennem flere år sin faste plads på sejrsskamlen over de højeste procenter for både kommuneskat og kirkeskat. For nylig brillerede Visby sogn som landets eneste med 100 procent medlemmer af Folkekirken.

Et tydeligt træk ved thyboerne er deres påholdenhed. Selv Sydthys største byer er blevet forskånet for amerikanske burgerbarer. Det er slet ikke thyboernes natur at spise på restaurant. Spisestederne lever mestendels af turister og familiefester. Enkelte af dem har så gode køkkener, at de fortjener større søgning.

Vestjyder lever længere end gennemsnittet af danskere. Det er ikke ved lægernes hjælp. For det første er der ikke overflod af læger. Og for det andet ligger det ikke til thyboer at gå til læge. Ikke altid i tide og da slet ikke i utide. Det er ikke alene derfor, Hurup har udviklet sig til en rollatorby. Det hænger nærmere sammen med, at landboerne i takt med den ændrede struktur i landbruget har solgt deres ejendomme for at indtage parcelhusene i Hurup, hvor indbyggernes gennemsnitsalder må være høj.

Skønt vi lever længe i Sydthy, bliver vi alt i alt færre. De unge flytter efter uddannelse og arbejde – og vender ikke tilbage. Det var vist kun det første år, Arriva betjente Thybanen, at befolkningstallet var nogenlunde stabilt i Sydthy. Det britiske jernbaneselskab repræsenterede globaliseringens indtog i Thy. Men det kørte ikke rigtig for Arriva, så thyboerne kunne slet ikke komme hjemmefra, blev det sagt.

Slagteriet er lukket, sygehusene i Koldby og Vestervig er for længst nedlagt. Tilbage er snart kun forretningsfolk og dem, der bilder sig ind, at vi kan leve af at barbere hinanden eller tage beskæftigelse på nogle af de få, men meget store industrier, der er skudt op. For resten sørger kommunen!

Også landmændene bliver færre. Automatisering og stadig større brug kræver mindre mandskab. I daglig tale gør landmændene her på egnen deres jordtilliggender op i tønder land bygsæde. Det er et gammelt dansk flademål, som næppe mange udenfor Thy kender. En tønde land sæde svarer til 10.000 kvadratalen eller cirka 3.900 kvadratmeter. Det er 99 år siden, meter afløste alen som officielt flademål her til lands.

Det mål, der til hverdag anvendes i andre egne af landet, er tønder land – slet og ret. Det svarer til cirka 5.500 kvadratmeter. Ved handler og andre særlige lejligheder har det officielle mål, som nu om dage er hektar, vundet indpas.

Når husmanden i Thy taler om sine 20 tønder land (underforstået bygsæde), så har han, hvad husmænd i andre egne af landet angiver

som 14 tønder land. Da det ikke ligger til thyboer at prale – bestemt ikke! – har det ingen praktisk betydning.

Pudsigt, at udtrykket en tønde land sæd formentlig af vikingerne blev taget med til England og navngivet acre. Det er målet, som stort set hele den engelsktalende verden anvender i dag. Thy har sat sig sine spor.

Heldigvis har Sydthy sin egen lokalhistoriske årbog, som andre dele af Thy har det. Uden denne årbog ville historisk interesserede ikke kunnet dele deres viden med en større kreds. Og jeg ville ikke have kunnet give læserne en beskeden fornøjelse med disse spredte indtryk af Sydthy.

Parti fra Boddum

Karantænehuse i Thy

Af Peter Schmidt Hansen, Lyngby

Peter Schmidt Hansen er kommet i Lyngby siden 1964, hvor han i 1979 købte den gamle købmandsgård efter Gustav Winckler.
Peter Schmidt Hansen er cand. polit. og har blandt andet arbejdet for A. P. Møller, heraf 5 år i Japan, samt for Kryolitselskabet Øresund som økonomi- og adm. direktør m.m.
Han er forfatter til et par bøger om kunsthistorie og en række artikler om industri- og personalhistorie.

Et gammelt udstykningskort for Lyngby i Thy fra 1879 viser, at der ved stranden skulle have ligget et "Quarantinehus" ca. 1 km. syd for den nuværende landingsplads. Lyngbys oprettelse skriver sig til 1864, og der er intet i de lokale optegnelser, der omhandler tilstedeværelse eller drift af et karantænehus. En søgning i Kort og Matrikelstyrelsen viste, at huset allerede fandtes på kort, der dateredes tilbage til 1814, altså længe før sognerådenes og dermed lokalstyrets oprettelse, så sognerådsprotokollerne, hvis de fandtes, ville ikke være til hjælp.

På landsarkivet i Viborg fandtes der imidlertid arkivalier med lovende overskrifter: "Karantæneforstanderen for Agger- og Vestervig Sogne" samt "Karantæne Komissionen i Thisted". Arkiverne supplerer hinanden, om end

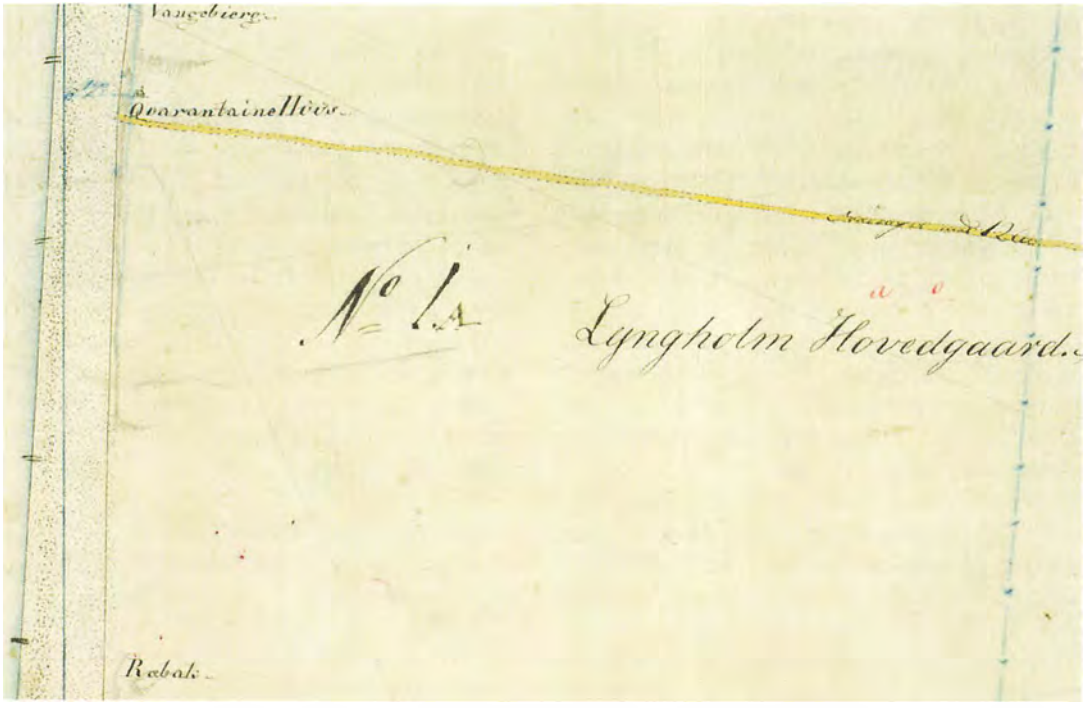

Karantænehusets placering i klitten med tilkørselsvej, beliggende syd for Lyngby, placeret på Lyngholm Hovedgårds matrikel nr. 1, Hvidbjerg Klit ejerlav. Kortets gyldighedsperiode dækker 1814-1851. Originalkortet tilhører Kort- og Matrikelstyrelsen

de er vanskelige at tyde, da de er ført i gotisk håndskrift, men de afslørede følgende:

Karantænevæsnets oprettelse 1805

I begyndelsen af 1800-tallet, hvor Europa var splittet under Napoleons mange felttog og Danmark var i krig med England, fulgte hungersnød og sygdom i hælene på de fremrykkende hære. Smitsomme sygdomme bredte sig og transporteredes fra land til land med de rejsende og ofte med skibsbesætninger. Det var længe før bakteriologien dokumenterede årsagerne til smitte, men man vidste af erfaring, at kontakt med smittede mennesker kunne videreføre smitten med epidemiske konsekvenser.

Den enevældige kong Frederik den 6., der ville sine indbyggeres vel, lod derfor sit kancelli oprette et direktorat, med det formål at begrænse skaderne af landets kontakt med fremmede. Direktoratet fremkom i 1805 med en vidtrækkende karantæneforordning, der med sin fremsynethed kom til at virke i resten af århundredet. Få år efter, i 1810, indførte han desuden et af de første reglementer i verden for obligatorisk koppevaccination.

For at virke effektivt skulle karantæneforanstaltningerne iværksættes lokalt, dvs. ved alle landets havne og kyster. Direktoratet i København pålagde derfor alle landets amter at oprette en Quarantaine Commission, der skulle udføre foranstaltningerne lokalt. Der arbejdedes hurtigt og effektivt. Allerede samme år modtog amterne de første af mange instrukser og bekendtgørelser, der fremover i en lind strøm skulle tilflyde amterne. Det pålagdes hvert amt, at den lokale kommission skulle bestå af mindst 3 medlemmer: Amtmanden, den øverste medicinske autoritet og en officer.

Effektiviteten i Thisted stod ikke tilbage for centraladministrationens. Allerede 25. maj 1805 samledes amtmand G. Arentz, distriktskirurg Eberhard Neve, Politifuldmægtig Christen Ludvigsen og Amtsfuldmægtig Laurits Thagaard og konstituerede komissionen. Thagaard skulle blive komissionens krumtap, indtil han døde i 1830. Allerede efter et par måneder erstattedes Arentz af amtmand Sørensen og efter et par år af amtmand Faye, der til gengæld blev siddende som formand i 30 år. Neve blev forflyttet til Ebeltoft efter et par måneder. I 1807 bestod kommissionen derefter af Faye, Thagaard, Langeland og Hagerup.

Efter et par måneder lå komissionens planer klar. Amtet blev opdelt i 9 områder og for hvert område udpegedes en karantæneforstander. Startende mod syd og grænsende til Ringkøbing Amt blev Løjtnant von Svinth til Vestervig udpeget som forstander for Vestervig og Agger sognes strande. Så følger forstanderne for de øvrige 8 distrikter (med forbehold for tydningen) fra syd mod nord: Pastor Bruun, Hvidbjerg Præstegård for Lodbjerg, Ørum og Hvidbjerg sognes strande, Proprietær Nyeborg til Nørhaagaard for Nørhaa, Hundborg og Jannerup sognes strande, Poul Tøfting til Djernæs for Tvorup og Vang, Pastor Eeg til Aggerholm Præstegaard for Klitmøller og Nors, Pastor Pontoppidan til Ræhr Præstegård for Handest, Ræhr og Vigsø, Proprietær Overgaard til Kiølbygaard for Hjardemål og Lild, Herredskriver Henneberg til Thorup Strandgaard for Wem, Vester Thorup og Klim sogne samt Hr. Proprietær Brix til Slettegaard for Kollerup og Hjortdaler sogns strande.

Samarbejdet mellem kommissionen i Thisted og forstanderne kan delvis følges i Vestervig-Agger sogne. Da Løjtnant von Svinth flytter længere ind i landet i 1808 og frabeder sig forstanderiet, udnævnes i hans sted pastor Bendix i Vestervig Præstegård. Den omhyggelige pastor, der senere udnævnes til amtsprovst og Ridder af Dannebrog, har gemt de instruktioner han modtog ved von Svinth's afgang samt sin senere korrespondance med kommissionen. Sammen med protokollen fra Thisted, kan karantænearbejdet rekonstrueres.

Den lokale organisation

Forstanderne fik som første opgave, at instruere alle "Forbjergere og Strandfogeder" om forholdsreglerne ved skibsanløb og strandinger. Til det brug havde kancelliet i København udarbejdet en 4 sider lang instruks. Kernen i instruktionen var, at skibsbesætningerne skulle observeres og udspørges om død og sygdom ombord. Observeres noget mistænkeligt, skulle

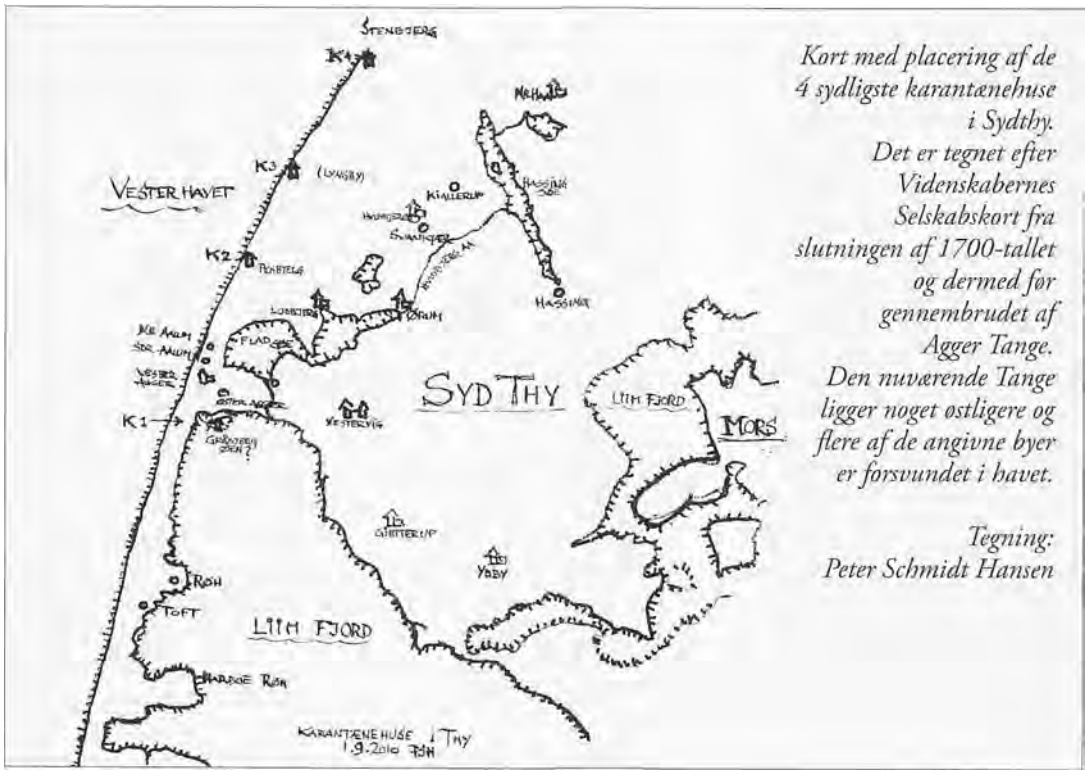

Kort med placering af de 4 sydligste karantænehuse i Sydthy. Det er tegnet efter Videnskabernes Selskabskort fra slutningen af 1700-tallet og dermed før gennembrudet af Agger Tange. Den nuværende Tange ligger noget østligere og flere af de angivne byer er forsvundet i havet.

Tegning: Peter Schmidt Hansen

besætningerne isoleres, indtil det var godtgjort, om der var smitsom sygdom ombord, og der skulle indberettes til kommissionen. Besætningerne skulle, indtil der var vished om deres tilstand, holdes væk fra kontakt med landets indbyggere. I mistænkelige tilfælde skulle besætningerne i karantæne i 14 til 21 dage og i alvorlige tilfælde skulle skibene henvises til centrale karantænestationer ved Christianssand i Norge eller ved København. Skibe, der mistænktes for sygdom, skulle føre kulørte (gule) flag under henvisning til reglementet af 1771. Efter afståelsen af Norge i 1815, blev det centrale karantænesystem reorganiseret.

Karantæneforordningen omfattede ikke bare ordinære skibsanløb, men også strandede skibe. Af forordningen skal citeres et afsnit, forfattet af en opfindsom kancellist i København:

"Når et skib strander og folkene ved egen hjælp kommer i land, må disse ingenlunde tillades samkvem med strandboerne eller andre af landets folk og for at forebygge dette, bliver følgende regler foreskrevet: De af landets folk der ved landingen er til stede ved stranden eller, og efter deres pligt ile de ankommende strandede i møde, stille sig i 100 til 200 skridts afstand i linie og ved tegn tilkendegive de skibbrudne, at de ikke må nærme sig. Forstaae de ikke tegnet eller, og de ved at nærme sig vise, at de ikke adlyde samme, bør 4 eller 6 af strandboerne, der er bevæbnede med bøsser, lade med løst krudt, træde ud, stille sig i linie og med fældede geværer give fyr til tegn på at man agter at bruge magten såfremt de vove at rykke videre frem. Når de er bleven stående, går en forbjerger eller strandfoged de strandede i møde, dog således, at vinden bærer ned på dem og i en afstand af 40 til 50 skridt forelægger han dem de spørgsmål, som findes aftrykket under punkt 2".

Situationen var vel lidt hypotetisk og har sikkert givet anledning til et godt grin blandt strandfogederne, men den viser lidt om angsten for smitte. Dukkede der mistænkelige besætninger op, måtte der være foranstaltninger til

at håndtere dem lokalt, og til dette formål blev der etableret 16 "Quarantainehytter" rundt om i Thy i 1805/6. Størrelsen og indretningen af hytterne kendes ikke, men der har næppe været tale om andet end nødtørftigt opførte træbarakker ved strandene, for at hindre at eventuel smitte blev ført ind i landet. Allerede i 1810 klages der over at flere af de 16 hytter er "brøstfældige" og kræver reparation.

Lokaliteter til opførelse af de 16 hytter er anført i commissionsprotokollen, og om det nøjagtig blev de steder, der er angivet, får stå hen i det uvisse, men antallet 16 går igen i protokollen, punkt 128 i 1810, så det ligger fast. Et par eksempler skal medtages. 1. Agger Sogn, på Graabjerg Øen, 200 alen fra kysten. 2. På Iversens Bakke, 100 alen fra havet, 1258 alen fra Agger by. 3. I Lodbjerg Sogn på Penbjerg Bakke og Rimmen, 100 alen fra havet, lignende stykke fra Laarpøt Vande. (Penbjerg bakke ligger 1 km. nord for Lodbjerg fyr)

Den lokalitet, der interesserede forfatteren til denne artikel mest, er desværre næsten ulæselig, men her er en forsigtig tydning: *4. I Hvidberg sogn stykmaarn(?) på Anders Skriverdatters Lod ved havet, en mils rejse fra Kiallerup Bye og lign fra Graasm. Dente (Svankjær?).* Det er jo næsten volapyk, men det var det, der blev til karantænehuset ved Lyngby, i luftlinie 5 km. fra Kjallerup og 4,5 km fra Hvidbjerg Præstegård (Svankjær). Opførelsen og opsynet med hytten blev som nævnt tillagt Pastor Ole Frederik Bruun, Hvidbjerg Præstegaard, der var præst til Hvidbjerg, Ørum og Lodbjerg sogne fra 1803 til 1813, hvor han blev afløst af præsten Gerhard Eskild Toldorph.

De øvrige sogne, der fik karantænehytter, er Nørhå, Hundborg, Vang, Vestervandet, Nors, Hansted, Vigsø, Hjardemål, Lild, Weiret (?), Klim og Hjortdal. Hvis lokale entusiaster vil vide mere om, hvor de lå, må de granske commissionsprotokollen. De fleste gik vel ret hurtigt til eller lå så tæt ved stranden, at havet tog dem. Gennembruddet af Agger Tange i 1825, der splittede Agger sogn, har utvivlsomt påvirket karantænetjenesten. Provst C. F. Bendix der stod for Vestervig og Agger sogne, fik i 1811 bevilget en renovering af *"de ved Øster Agger værende og nu faldefærdige hytter".* Han havde overopsynet frem til 1831, men kommissionen delegerede allerede i 1815 ansvaret til befalingsmand Creutzmann. I 1831 overgik opsynet fra Bendix til en sognekomite bestående af Dannebrogsmand Worde, Forligskommisær Creutzmann, Sognefoged Tøger Andersen, Oxenbøl og Sognefoged Lars Knudsen, Agger.

Nævnte befalingsmand Creutzmann, boende på Sejersbakken, bekræfter i øvrigt den 7. november 1819 videregivelsen af en instruks til følgende 18 strandfogeder: Strandfogederne i Toft: Mikkel Josefsen og Poul Madsen. I Rønn: Søren Pedersen, Lars Mikkelsen, Peder Christensen, Christen S. Larsen, Christen Pedersen, Maar Madsen. I Vester Agger: Søren Mickelsøn, Peder Villadsen, Poul Christensen Grøn, Søren Andersen. I Øster Agger: Hans Knudsen, Peder Kyerk(?), Jens Pedersen. Og i Sønder Aalum: Peder Hansen, Søren Christensen og Joseph Michelsen. Det var således en betydelig styrke, der var sat ind på at overvåge strandene.

Karantænearbejdet

Protokollen giver indtryk af, at opgaverne i starten næppe stod mål med anstrengelserne. Langt de fleste optegnelser handler om modtagne bekendtgørelser, instrukser og memoer - Pro Memoria, som der står - fra direktionen i København. Men via bekendtgørelserne kan man følge, hvordan der gradvist opbyggedes et alarmeringsnetværk fra alle egne af kloden, således den første bekendtgørelse fra 28. maj 1805: "Personer og skibe, som ankomme fra kysten Guinea, indtil videre blive at anse og behandle som kommende fra smittet sted" eller 1806: "Skib indkommet fra St. Croix pågår en sygdom, hvoraf mange skibsfolk allerede er døde". Opstod der sygdom et sted i verden, blev skibe derfra betragtet som potentielle smittebærer og lagt i karantæne. Antallet af sygdomsramte områder og antallet af sygdomme op gennem 1800-tallet er forbavsende stort. Pest, kolera, tyfus, kopper, fransk syge og sortedøden er nogle af de sygdomme, der nævnes og angsten har været berettiget.

Om foranstaltningerne i Thisted Amt har hindret smitte, kan ikke umiddelbart læses af ma-

Fotoet viser en ovnluge, der indrammer kollagen med »den månesyge pige«. Ovnlugen blev for 20 år siden fundet neden for, hvor strandvagtshytten stod. Disse strandvagtshytter blev brugt, når strandvagterne mødtes fra nord og syd. Med 5-6 m² var de ikke ret store, men var dog udstyret med et par bænke og en ovn. Kollagen hænger i vort hjem i Lyngby

terialet. Et stigende antal skibe blev undersøgt og nogle henvist til karantæne. Nogle strandede besætninger rapporteredes, men det er uklart, om de var smittebærere. Direktiverne bliver med tiden mere specifikke om hvem, der skal undersøges og hvad der skal undersøges for. Små skibe under 5 kommercelæster undtages, skibe i indenrigsfart, herunder skudesejlads til Norge undtages osv. Det er tydeligt, at når smittefaren øges, strammes kravene, for derefter gradvis at lempes. Der har naturligvis ikke været permanent behov for 16 karantænefaciliteter i Thy, men man kan forestille sig, at strandfogederne med kyshånd benyttede de 16 hytter langs strandene til strandvagt i dårligt vejr, så det var ikke en spildt investering.

Administrationen af karantæneordningen voksede hen ad vejen. Bestemmelserne fra 1805 bliver udbygget med et reglement i 1838, der kom til at gælde mange år frem. Kontrollen med om skibene blev undersøgt, blev udøvet ved, at der skulle udstedes "umistænkeligheds pas". Kommissionen i Thisted rekvirerede et antal nummererede pas hos direktoratet i København, som mod betaling udleveredes til et skib, når last og mandskab var fundet "umistænkelige". Med det pas, kunne skibene uantastet anløbe flere havne i Hans Majestæts Riger og Lande. Provenuet fra passene gik, efter fradrag af kommissionens udgifter, til Toldkassen og kommissionen skulle aflægge regnskab for de udstedte pas.

Da behovet for et stående karantæneberedskab gradvist aftog og da procedurerne overlappede andre institutioner, blev beredskabet til sidst opløst. I 1848 overgik direktionen i København til Handelsministeriet. I 1858 blev karantænegebyrerne ophævet og skibskontrollen overgik til toldmyndighederne. De lokale sundhedsmyndigheder overvågede sygdomsudbrud. Behovet for sundhedspas viste sig i øvrigt fra en ny side, da danske skibe med eksportlast ønskede et pas, der bekræftede besætningens og lastens sundhed i fremmede havne. I 1860 kom der derfor en bekendtgørelse, der bemyndigede karantæne kommissionen til at udstede sådanne pas til danske skibe "mod opkrævning af 4 skilling pr. kommercelæster for mandskabet og 2 Rigsdaler for lasten, dog en ekstra daler for hver side specifikationen oversteg to sider".

Helt nøjagtigt hvornår karantæneberedskabet forsvandt, og hvornår strandfogederne ikke længere skulle møde de strandede med gevær i hånd, vides ikke. Og hvornår karantænehytten ved landingspladsen i Lyngby drog sit sidste suk, ved vi heller ikke. De lokale har glemt alt om den. Men hvor den er angivet på kortet fra 1879, kan man endnu i klitten se brædderstumper af et træskur, der under 2. verdenskrig tjente som varmestue for opsynsmændene. Nok er det ikke brædderne fra 1805, men stedet er det samme.

En modstandsmands beretning

Af Laurids Handrup, Hurup

Det var først i løbet af vinteren 1944-45, vor gruppe blev dannet. Skønt det var på et tidspunkt, da krigen for længst var afgjort, var det i en decideret landkommune som Visby-Heltborg ikke så lige en sag at få samlet en modstandsgruppe, da der jo ikke var tale om en forening, hvor man kunne melde sig ind. Man kom kun ind i modstandsbevægelsen ved at blive kontaktet af en, som i forvejen var involveret.

Vi blev gjort opmærksom på, at det drejede sig om noget, der havde med skydevåben at gøre, så vi kunne sige fra, hvis vi ikke kunne have med det at gøre, og så var den »potte ude«. Men var vi interesserede, fik vi oplyst, at det var meningen, der skulle dannes en gruppe i Visby-Heltborg ligesom i andre kommuner. Pastor Andersen var gruppens leder, og det var ham, som havde samlet den.

Pastor Holger Tholstrup Andersen ved arbejdsbordet i Visby præstegård. Han var sognepræst i Visby og Heltborg sogne fra 1942-1972

Vi havde flere eksempler på gode danske mænd, som viste interesse for sagen, men da de blev klar over dens alvor, måtte de erkende, at de ikke havde mod eller nerver til at gå med. De fik på den måde kendskab til noget, som de ikke burde vide noget om, og som kunne komme os til skade, så de fik en advarsel om at »holde kæft«, ellers kunne det gå dem grueligt galt.

Jens Kirk, Tousgård, fortalte engang, at en person, som havde svært ved at holde tæt, fik besøg af ham og forevist en pistol med forklaring om, hvor uhyre let sådan en tingest kunne gå af. Besøget havde 100 procents virkning.

Skete det usandsynlige, at en af vor gruppe blev taget af tyskerne, så vi andre måtte gå "under jorden", havde vi ganske bestemte forholdsregler at benytte os af, bl. a. når det gjaldt identitetskort, som alle borgere i Danmark efter tyskernes krav blev udstyret med. Var det f. eks. nødvendigt med en anden identitet, kunne vi hos sognerådsformand P. V. Christensen, Østergård i Visby, få udstedt et falskt identitetskort. Man skulle altid bære kortet på sig og forevise det på tyskernes krav, hvilket ofte skete, ved indfaldsvejene til byerne.

Vi havde også gavn af P. V. Christensen, når der var behov for transport. Mens alle andre bilejere måtte klodse bilen op, da man ikke kunne få benzin, så havde han en særlig køretilladelse med tildelt benzinration, og det havde vi megen gavn af, da der altid stod et køretøj til vores rådighed.

For at få status som gruppe skulle den bestå af mindst 5 medlemmer, og når det var på plads, ville vi på et eller andet tidspunkt få udleveret

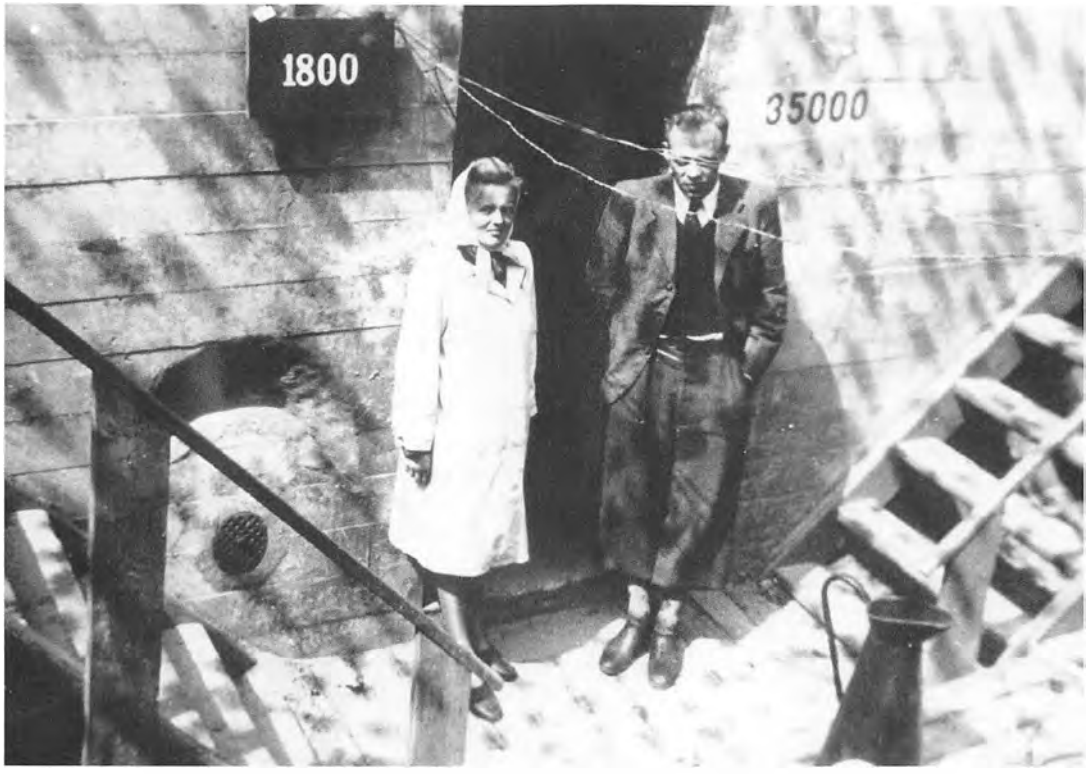

Hans Therkildsen og hustru foran bunker i Agger umiddelbart efter befrielsen

våben og ammunition. Det var jo fra England, vi blev forsynet med våben, ammunition og sprængstof, og vi skulle til gengæld stå til rådighed for de allierede. Vi stod således under general Eisenhower, hvilket betød, at den engelske general Montgomery kunne mobilisere os til kampen mod den tyske værnemagt, og muligheden herfor var realistisk indtil Hitlers død 30. april 1945.

Når vi kom så sent i gang med dannelse af modstandsgrupper i Sydthy, var årsagen, at Jens Tholstrup, en meget aktiv modstandsmand, der stod for modtagelsen af våben fra de allierede, forlangte lavt blus på modstandsarbejdet i Thy, da området var særlig egnet til våbennedkastninger.

I stationsbyerne langs Thybanen var der dannet grupper, og flere af dem havde en sprængningskommando; men da der ikke fandtes særlig mange store virksomheder i området, var det især jernbanelinjen, som blev mål for sabotage, hvilket irriterede tyskerne meget. Angrebene blev udført, når tyske transporter af forsyninger og tropper var på vej ad den vestjyske længdebane, og kunne derfor skabe forsinkelser for værnemagten.

Læge H. Therkildsen, Bedsted, der var sektionschef for vores grupper, foretog forskellige sabotageaktioner bl.a. på banestrækningen, der går forbi Rønhede Plantage, hvorved flere skinner blev ødelagt. Det var et risikabelt foretagende, for tyske vagtposter patruljerede på banestrækningen, så det var nødvendigt med folk til at holde øje med tyskerne, men alt forløb som det skulle.

Tyskerne i Bedsted havde kvarter på kroen lige over for Therkildsens bopæl, og på et tidspunkt opdagede han, at tyskerne havde en stor lastbil stående i en garage bag kroen. Man blev enige om, at det vist var en opgave at gennemføre en ødelæggelse af den, for man havde behov for mere rutine i den slags aktioner. Problemet

En modig fotograf har fotograferet dette billede af nedkastningen af våben fra engelsk flyver

var, at det var nødvendigt med en tidsindstillet sprængning, hvis det skulle lykkes, og det havde vi ikke fået lært noget om. Efter mange overvejelser blev vi enige om at forsøge. Det lykkedes at komme ind i garagen og få en stor mængde sprængstof under bilen. Den hjemmelavede mekanisme blev tilsluttet og uret indstillet, så der var god tid til at komme i sikkerhed. Der blev nu spændt ventet på, hvad der ville ske, og det var ikke uden stolthed, man hørte braget og så garage + lastbil flyve til himmels.

Den tyske kommando i Bedsted indberettede sagen til kommandoen i Aalborg, som sendte eksperter til Bedsted for at undersøge ødelæggelsens vederstyggelighed. De kunne konstatere, at det i hvert fald var eksperter, der havde været på spil, og det morede vi os gevaldig over.

Om foråret 1945 var vi med til at modtage en sending våben, der blev nedkastet i faldskærme fra allierede maskiner på en godkendt plads ved Nørhedegård Skov mellem Bedsted og Visby. Der blev lyttet ivrigt til den danske nyhedsudsendelse fra London, der altid blev afsluttet med en række hilsener til forskellige navngivne personer. Den 23. april kom der hilsen til Yrsa, Mona, Peter og Hjalmar, og Hjalmar var kodeordet for vores nedkastningsplads.

Sammen med folk fra andre grupper i området samledes man på pladsen kl. 23.30, og alle ventede spændt på, hvad der nu ville ske. Teglværksejer Dam fra Bedsted havde organiseret heste og vogn til transport af de containere, som var bestemt for os, og han holdt med køretøjet i skovbrynet. Mænd med lommelygter blev placeret på en ganske bestemt måde, så piloten kunne få lasten ned på det rigtige sted. Vi var dengang meget betaget af, at en maskine, som lettede fra England med kurs mod Danmark, i nattens mulm og mørke kunne finde frem til Visby, der jo kun er en lille ubetydelig prik på landkortet.

12 containere kom dalende ned til os, og det var et fantastisk syn; men det havde hestene tilsyneladende ikke sans for, de blev nemlig så forskrækkede, at de for af sted med vognen. Resultatet blev, at køretøjet var ubrugeligt til transport af godset. Det var faktisk ikke særlig godt, for nu måtte vi til at slæbe de tunge beholdere ned til Nørhedegård, hvor Thorning Hedegaard gav os lov til at skjule dem i laden. Det blev et hestearbejde for de 8 til 10 mand, der skulle til at bære en container gennem pløjemarken ned til gården. Men vi fik klaret det, og folk begyndte at tage hjem. De tilbageblevne opdagede imidlertid til deres skræk, at der lå en faldskærm og flagrede over en container ude på marken. Det var nu ved at blive lyst, men den skulle bjerges, og skønt folkene var mere eller mindre udkørte, lykkedes det at få slæbt den ned til gården, uden tilsyneladende at vække særlig opsigt. Men faldskærmen var sporløst forsvundet. Ingen vidste, hvor den var blevet af, men nogle mente, at den vist var havnet nede i Visby Præstegård.

Næste morgen ringede lærer J. Kristiansen, Hurup, til pastor Andersen og spurgte, om soen havde fået grise? "Jo", svarede pastoren, "den har fået 12 dejlige grise, og bagefter kom der sandelig en til".

I Visby Præstegård fik vi nu udleveret vore våben af Jens Kirk, Tousgård, og vi startede med at rense dem for al den vaselin, de var smurt ind i. Det var et kæmpearbejde. Vi brugte store

mængder papir, der sammen med vaselin gik direkte i kakkelovnen, som var rødglødende, da vi var færdige.

Vi var 5 mand i gruppen, hver fik udleveret: - en revolver, en maskinpistol, en riffel samt 2 canadiske carabiner, som var halvautomatiske geværer med magasin til 15 skud, hvoraf jeg fik det ene samt ammunition - i alt 45 skud. Alle modtog endvidere en håndgranat, som var stor, ægformet og blev kaldt "strudseæg". Sluttelig gav Jens Kirk undervisning i, hvordan vi skulle behandle og bruge vore våben.

Midt under våbenrensningen kom der en kurér fra gruppen i Hurup med en skriftlig meddelelse til vor leder, pastor Andersen, som skulle besørge det videre til læge Therkildsen i Bedsted. En fra vor gruppe meldte sig til tjeneste, og han valgte at cykle ind i Bedsted ad en øde bagvej, der munder ud i en af gaderne i Bedsted. Her stod imidlertid to tyske vagtposter, der råbte ham an, men han mistede fuldstændig overblikket og cyklede væk, alt hvad han kunne, uden at soldaterne foretog sig noget yderligere.

Jeg fik nu overdraget opgaven, men cyklede i stedet ad hovedgaden ind i Bedsted og fik afleveret brevet uden at blive antastet af tyskerne. Jeg havde på fornemmelsen, at Bedstedfolkene også var i færd med at rense våben.

Om aftenen den 4. maj 1945, da radio BBC fra London havde bragt Montgomerys meddelelse om, at de tyske tropper i vort område havde overgivet sig, blev de forskellige modstandsgrupper rundt om i landet samlet på deres respektive pladser. Vor gruppe i Visby-Heltborg samledes i Visby Præstegård, hvor pastor Andersen residerede, og vi ventede nu på nærmere ordre om, hvad vi skulle foretage os. Der skete ikke noget før næste morgen, da vi fik besked på at køre til Bedsted, hvor grupperne fra Bedsted-Grurup, Hassing-Villerslev, Skyum-Hørdum og Hvidbjerg- Ørum- Lodbjerg var samlet hos læge Therkildsen, som var leder af nævnte grupper.

5. maj var vi nu blevet synlige for al folket, og midt i glædesrusen over Danmarks befrielse blev vi modtaget med stor begejstring. Ja, vi blev oven i købet kaldt frihedskæmpere.

Da hverken politi eller militær var intakte, skulle vi i første omgang virke som en slags ordensmagt, så samfundet fortsat kunne fungere på normal vis. Vores første opgave blev at arrestere de såkaldte værnemagere, og modstandsbevægelsens ledelse lagde stor vægt på, at disse arrestationer skulle foregå hurtigt og præcist for at undgå tilfælde af selvtægt, eller som vi kaldte det: De lange knives nat. Det var i forvejen lagt ud til de enkelte grupper at finde ud af, om der var nogen inden for deres område, der kom ind under denne kategori. I vores område var der kun en enkelt, der blev pågrebet og sendt til arresten i Vestervig, men andre steder gik det vist lidt voldsommere til, f. eks. i Hurup. For hele Sydthy området blev det til ca. 30 personer. Senere viste det sig, at mange af dem var »små fisk«, der hurtigt blev frigivet. Jeg mente dengang, at disse arrestationer var en stor fejlta-

Selv om der ikke altid var god stemning i Agger fandt modstandsfolkene også tid til at more sig

gelse, som jeg kun kan beklage. Det var yderst vanskeligt at finde ud af, hvor grænsen skulle gå. Der var stor arbejdsløshed, og tyskerne efterspurgte arbejdskraft til bygningen af bl.a. fæstningsanlægget langs kysten. Det blev eksempelvis betragtet som legalt arbejde, mens de vognmænd, som fragtede arbejderne derud, i nogle tilfælde blev arresteret.

Vor deling fik nu til opgave at overtage tyskernes fæstningsværker på Agger Tange, og om eftermiddagen kørte vi til Agger. Vi havde selvfølgelig stadig følelsen af den positive modtagelse, som vi havde oplevet tidligere på dagen, derfor blev vor ankomst her noget af en prøvelse. Vi holdt ind hos den på egnen kendte radikale politiker, tolder Madsen. Mens vi stod udenfor i det gode vejr, samledes en stor mængde folk fra Agger sig på den anden side af vejen og råbte skældsord over til os, fordi vi var taget ind hos Madsen, som de kaldte: en nazikarl.

Resten af dagen holdt vi os inden døre hos tolderen, og til natten blev vi indkvarteret privat. Jeg og min makker kom til at bo hos en dame, der havde en delikatesseforretning. Om morgenen, da vi forlod vort logi, så vi til vor store forskrækkelse, at der med tjære var malet et kæmpestort hagekors på huset. Det var just ikke under dette symbol, vi havde tænkt at udføre vor mission. Mange af vore folk havde været ude for det samme, så derfor lavede vi opstand og forlangte at få en anden ordning på det hele. Vi blev derfor indkvarteret på Agger Badehotel, hvor der også blev indrettet et kontor, der kom til at fungere som en kommandocentral med pastor Andersen som øverstkommanderende.

Havde meningen med den private indkvartering været at få kontakt med befolkningen, virkede det i hvert fald modsat. Vi fik aldrig kontakt med befolkningen. Vi var luft for dem, og de så os ikke eller vendte ryggen til. Det bundede sandsynligvis i, at der ikke var nogle fra Agger med i modstandsbevægelsen. Ledelsen mente, at det var alt for farligt at have en gruppe i Agger. Man prøvede at råde bod på det ved at optage nogle få mænd fra Agger i Vesterviggruppen, men det havde tilsyneladende ikke den store effekt. Den eneste kontakt med folk fra Agger var, da min makker og jeg afløste vagten i kanonbunkeren, hvor de havde besøg af to unge piger med tørklæder. At gå med tørklæde var ikke et modelune blandt pigerne, men man kunne næsten være sikker på, at der var tale om en i folkemunde såkaldt feltmadras, det vil sige en pige, der havde været kæreste med en tysk soldat, og nu af en ophidset befolkning havde fået klippet sit hår af som udtryk for foragt.

Det var en ret så vanskelig opgave, der nu skulle klares af den uprøvede ledelse. Som det første skulle der tages kontakt til den øverstbefalende for de tyske tropper i Agger for at finde en rimelig måde at afvikle rømningen af hele det militære område på Agger Tange, samt at gøre opmærksom på, at man havde ordre til at oprette en vagttjeneste ved deres befæstede anlæg, hvor der fandtes store lagre af våben og ammunition.

Det tyske mandskab på tangen tilhørte imidlertid marinen, og det gav en del problemer, da man erklærede, at kapitulationen kun var gældende for landstyrkerne, hvorfor man var uvillige til at efterkomme ordrer fra modstandsbevægelsen og agtede at forblive, selv om landstyrkerne påbegyndte deres hjemrejse.

Der blev nu sat vagtposter på vejen ud ad tangen, der dengang gik lige inden klitrækken, og vi havde pligt til at standse og undersøge alle køretøjer, noget, der kunne give anledning til en del konflikter, især når der var tale om lastbiler med soldater på ladet, hvilket skete nogle gange. Herefter blev alle kommanderet ned for sammen med køretøjet at blive undersøgt, og forestillingen gentog sig, når de skulle tilbage. Soldaterne var naturligvis rasende over, at mariner i den tyske værnemagt skulle lade sig kommandere af et par unge fyre, hvis eneste uniform var et grønt armbind, der var hæftet fast med et par sikkerhedsnåle. Men vi var altid udstyret med de lette maskingeværer med 28 skud i magasinet, noget tyskerne havde voldsom respekt for, og når vi afsikrede dem, parerede de ordre uden indvendinger. Lidt fik vi en gang imellem ud af vore anstrengelser, bl.a. fandt vi en gang en pige, der sad gemt under nogle tæpper i et hjørne af lastbilen, og hende tog vi naturligvis i forvaring.

Sådan sluttede krigen for den tabende part - en enlig soldat må traske den lange vej til Tyskland med fuld oppakning

Umiddelbart før tyskerne begyndte den lange vandring sydpå, blev der på kontoret på badehotellet af forskellige tyske soldater indleveret et utal af ting og sager, som de ønskede at få sendt til Tyskland. Men de blev aldrig afsendt.

De højest rangerende officerer tog turen sydpå i militære køretøjer, men alle andre måtte gå den tunge vej med fuld oppakning, og de fik forplejning fra de store transportable feltkøkkener. Nogle kolonner havde deres ting stablet på påhængsvogne fra lastbiler, som de selv måtte trække af hold på 16-20 mand den lange vej til den dansk tyske grænse. Her blev alt taget fra dem. Turen hjem må have været fyldt med tunge overvejelser om, hvad der var at komme hjem til. Krigen var tabt, og meldingerne gik på, at Tyskland var sønderbombet og hvad med deres familiers skæbner?

Da marinerne omsider var rejst, blev vor gruppe sendt ud på Tangen for at overtage vagten af lejren, hvor soldaterne havde haft deres indkvartering. Det var begrænset, hvad tyskerne havde efterladt i de forskellige barakker, men vi kunne se, at der f. eks. var indrettet et slagteri i en af dem, så det var nok ikke helt ubegrundet, at folk snakkede om landmænd, der solgte svin til værnemagten. En anden var fyldt op med noget så uinteressant som knækbrød, og i en tredje fandt vi et lager med håndgranater af den slags, der var udstyret med træhåndtag, der havde den fordel, at de kunne kastes temmelig langt og ramme ret præcist. Sprængkraften var derimod ikke særlig imponerende i forhold til dem, vi i sin tid havde fået udleveret, noget vi fandt ud af efter nogle prøvesprængninger.

Efter nogen tids forløb ankom danske militser til Agger, og man gik straks i gang med at samle tyskernes efterladenskaber sammen i depoter og rydde området for miner og andre ting, der kunne være til fare for Aggerboerne, og dermed var vores opgave sådan set løst, og ingen havde længere brug for os.

Vi kunne nu vende tilbage til vor mere stilfærdige hverdag med en masse spændende og dramatiske oplevelser. Nu var det overstået, og vi følte, at vi havde gjort vor pligt for fædrelandet. Ikke som glorværdige helte, der sejrrige forlader valpladsen, men som de jævne hverdagsmennesker, vi var. Vi gik ind i gruppen, selv om vi var klar over den risiko, der fulgte med beslutningen. Vi måtte bare gøre det.

Arbejdet i Agger var dog ikke uden konsekvenser for gruppens leder pastor Andersen. 5. maj 1945 faldt på en lørdag, og den efterfølgende dag skulle der være festgudstjeneste landet over. Den ville pastor Andersen gerne holde for sine menigheder i Visby og Heltborg kirker, men som gruppens leder havde han samtidig påtaget sig ansvaret for andre opgaver, som han ikke ville løbe fra. Det gjorde han heller ikke, og derfor kimede klokkerne ikke til festgudstjeneste i Heltborg og Visby kirker.

Det affødte hård kritik fra menighedsrådet i Heltborg sogn. De følte, at de var blevet snydt for en oplevelse, som de havde berettiget krav på, og opgaverne i Agger måtte kunne løses af en anden.

Inden vi begyndte hjemrejsen, skulle vi aflevere vore våben, skønt vi ikke var meget for det. Der var dog mulighed for at beholde sit våben, hvis det blev registreret. Jeg har således min canadiske karabin, et lille halvautomatisk gevær med 15 skud i magasinet - et fantastisk våben. Jeg har aldrig haft det hængende på væggen til anerkendelse eller forargelse. Det er anbragt i et skab, men af og til tager jeg det frem - holder det i min hånd og konstaterer, at det trods alt har givet mig en psykologisk balance i min tilværelse.

Færgegård i Vang sogn, Thy

Af Anders og Kirsten Leerskov, Haslev

Kirsten og Anders Leerskov har kendt hinanden i 70 år. De første 20 år var som kusine og fætter med bopæl i hver sin ende af landet og de sidste 50 år som "rette ægtefolk for Gud og mennesker". Vi har samme farmor, men hver sin farfar, idet vor farmor efter 20 års opvækst på Bornholm i de næste 20 år var gift med Frederik Madsen Leerskov, der ejede Færgegård i Vang sogn i Thy. Siden blev farmor gift med Christoffer Clausen, som hun også fik 20 år med, de fleste år med bopæl på Vosnæsgård ved Århus.

Anders er opvokset i København, Kirsten i Tranum ved Brovst. Vi har et fritidshus på Kirstens hjemegn, men bor ellers ved Haslev på Sjælland.

Færgegaard tilhørte 1542 Gabriel Gyldenstjerne, der havde udlejet den til fru Anne (Søe) hvis sønner, Albrecht og Erik Høg afbrændte gården, hvilket Gabriel Gyldenstjerne stævnede dem for. I 1568 nævnes adelsmanden Jørgen Knudsen til Færgegaard. I 1580 benævnes gården Feregaard, og i 1592 benævnes den som Ferriegaard.

I 1685 skødede Kronen, Christian V, gården til generalpostmester Poul von Klingenberg, der døde i 1690. Derefter var den en fæstegård under Raastrup.

I 1839 blev Færgegaard købt for 10.000 rdl. af Johan Ludvig Pontoppidan, der døde i 1857.

Forinden havde Pontoppidan solgt Færgegaard den 26. juli 1857 til G. Wittendorff, som betalte 35.000 rdl. for gården inkl. den såkaldte "Færregaard Borg" (Red.).

Allerede i 1859 blev gården overtaget af J. Christian Skibsted, der samme år solgte den til Baron Jørgen Rosenkrantz.

Efterfølgende benævnes gården som Færgegård.

Baron Jørgen Rosenkrantz

Baron Jørgen Frederik Ambrosius Rosenkrantz var født den 4. september 1818 som søn af Ba-

Færgegård

Matrikelkort over Færgegård (1813-1860)

ron Rosenkrantz på Rosenholm på Djurs. Baronen gav 38.000 rdl. for gården, hvoraf en stor del var hede og klit.

I 1864 samlede Baronen en friskare i Vang og Tvorup, hvormed han i egne køretøjer drog til Sønderjylland, hvor han meldte sig ved generalstaben. Styrken indrulleredes som en del af ingeniørregimentet. Ifølge overleveringen sagde generalen til Baronen under dennes aflevering af styrken fra Vang-Tvorup: "De bør jo modtage et officerspatent som leder af deres friskare og indkvarteres i overensstemmelse hermed", hvortil Baronen skal have svaret: "Det ønsker jeg ikke at tage imod. Jeg forbliver sammen med mine folk". I 1864 var Jørgen Rosenkrantz 46 år.

I Kirstens fars drengetid, omkring 1915, var der endnu én veteran af friskaren tilbage, Bertel Støjholm – kaldet Batel S. – På den tid gravede han grus i Færgegårds grusgrav. Han var ellers specialist i grøftegravning.

Baronen kom i kontakt med Christian Mad-

Baron Jørgen Rosenkrantz, født 1818, død 1895. Ejer af Færgegård 1859-1895. Portræt malet af C. Frederik Madsen Leerskov

sen, der på dette tidspunkt bestyrede eller forpagtede gården, "Leerskov" i Sønderjylland. Det endte med at Christian Madsen efter krigen drog til Thy, hvor han overtog forpagtningen af Færgegård. Baronen var ugift hele sit liv, så det blev inkluderet i forpagtningsaftalen med Baronen, at han skulle have sit daglige ophold og mad på gården til han døde. Baronen boede i østre ende af stuehuset, hvor der var en meget stor stue i hele husets bredde, som blev kaldt salen. Derudover rådede han over et par værelser, som stod i forbindelse med salen.

De første forsøg med træplantninger i 1816 ved Bøgestedrendevejen i den vestlige del af Tvorup sogn blev opgivet 1843. Men i 1853 forsøgte man sig igen, idet der tre steder langs vestkysten blev udtaget arealer af størrelse 8 td. ld. I Thisted Amt blev det et areal vest for Færgegård, der blev udtaget. I første omgang blev et areal på 1 td. ld., kaldet "Gryden", inddraget og tilplantet. I årene 1853–1861 blev klitplantningerne ledet af kammerherre H. C. Riegels, som gik stærkt ind for blandingsskov af både løv - og nåletræer. Ved Egebaksandevej er rejst en mindesten over Riegels.

I 1858 blev der mellem ejeren af Færgegård, proprietær G. Wittendorff og klitvæsenet, indgået aftale om leje af et areal på 4 td. ld. til planteskole til brug for skovplantningen i den nærliggende klit. Kontrakten blev underskrevet af Rosenkrantz, den senere ejer af Færgegård, der var blevet udnævnt til overklitfoged. – Kontrakten blev fornyet i 1878 for yderligere en ti års periode.

Omkring 1860 anlagde Baron Rosenkrantz en lille privat plantage vest for Færgegård og øst for "Gryden", bestående af eg, ædelgran og østrigsk fyr. Denne lille skov hører stadig til det nuværende Færgegård.

I 1891 solgte Baronen matr. nr. 5 b, Tvorup by og sogn, af areal 458 ha., til klitplantning. Dette er indføjet i Sandflugtsprotokollen for Tvorup sogn og indføjet i Tingbogen den 10. november 1891.

(Red.).

Arealet, som Baronen solgte, kom til at indgå i den nuværende Tvorup Klitplantage.

Som ovenfor nævnt blev Baronen udnævnt til overklitfoged i Thisted Amt. Han var Thisted Amts første overklitfoged og virkede som sådan til 1893, da han blev afløst af Bohn Jespersen, Søholt.

Baronen døde den 2. november 1895. Kisten blev ført til familiegodset Rosenholm.

Christian Madsen og familien Leerskov

Chr. Madsen medførte hustruen, Ane Margrethe Madsen, født Petersen og deres to børn: Hans Frederik Carl Madsen (f. 31. marts1853) og Marie Katrine Madsen (f. 10. oktober 1855).

Christian Madsen blev hele sin tilværelse i Thy kaldt for Madsen fra Leerskov eller Madsen Leerskov. Navnet Leerskov overførtes på børnene og fortsatte i sønnen Frederiks gren af familien, datteren Marie fik ingen børn i sit ægteskab med landinspektør Gotfred Bille i Thisted.

Ane Margrethe og Christian Madsen ligger begravet på Vang kirkegård, hvor deres mindesten endnu står nord for kirken.

Efter Chr. Madsens død i 1884 overtog sønnen Hans Frederik Carl Madsen, i daglig tale kaldet Frederik Madsen (Leerskov), forpagtningen af gården. – I 1889 giftede Frederik Madsen sig med Ernestine Andrea Scheibye, datter af bestyrer på kaolinværket "Rabekkeværkets" landbrugsejendom: "Buskegården" ved Rønne på Bornholm. I dette ægteskab kom tre børn: Carl Christian Linneman Madsen, Katrine Magdalene Linneman Madsen og Tage Scheibye Madsen. Da det sidste barn Tage skulle døbes d. 25. maj 1908 fik Frederik Madsen kongelig bevilling til sammen med sin hustru og børn at føre slægtsnavnet Madsen Leerskov. Imellem disse tre sidste linjer skjuler der sig et familiedrama, der først endte ved Frederiks død i 1928 og vor farmors ægteskab med Christoffer Clausen i 1929 eller 30, - men det er en anden historie.

Efter Baronens død i 1895 købte Frederik i 1896 gården af arvingerne for 80.000 kr. Baronen blev begravet i familiegravstedet i Rosenholm. I 1917 solgte Frederik M. Leerskov Færgegård til Anders Chr. Madsen fra Raastrup, der rev alle de gamle bygninger ned og opførte nye bygninger. Han var gift med Johanne Jørgensen, som havde været barnepige for Kirstens far, Tage Leerskov, og senere stuepige hos vores farmor. Efter Anders Chr. Madsens død overtog sønnen Tage Madsen gården. Tage Madsen byggede et nyt stuehus i parcelhusstil og købte mere landbrugsjord til. Den oprindelige ret store have på 2-3 td. ld. med en pæn stor løvtræsbevoksning var på dette tidspunkt for længst nedlagt. Til gården hører et skovareal vest for gården med nogle af de første træer i Thy.

Gårdens boligareal var i familien Leerskovs tid fordelt på 15 rum: 2 værelser til tjenestepigerne, 3 til karlene og 1 til forvalteren og 9 værelser til familien og Baronen. Her voksede vore forældre og faster op. Den første søn Carl blev født i 1890 (Anders's far), og han blev i 1892 storebror til Magdalene Katrine (som aldrig hed andet end "søster") og i 1908 til Tage, som er Kirstens far. I 1942 – under en luftalarm i København, hvor vi boede foran på Amager – fik jeg (Anders) hul på min fars vægring ved at fortælle om sin opvækst på Færgegård. Jeg var dengang besat af gyldne forestillinger om et liv som landmand, ligesom Frederik, der jo gjorde sig til af at være proprietær. Det kunne han kalde sig, eftersom Færgegård med sine 15 tdr. hartkorn var 3 tdr. mere end de 12 tdr. hartkorn, som var forudsætningen for at kunne tillade benævnelsen proprietær. Den krigsangst, som lurede lige bag ved luftalarmen, kunne åbenbart dæmpes gennem en intensivering af nærhed og fællesskabsfølelse, og således blev luftalarmen tilendebragt efter et par timers fortælling om og tegning af grundridset af Færgegårds bygninger. Både min far og jeg selv har arvet Frederiks tegne- og maleevne, og min far tegnede og fortalte, og jeg spurgte og fik for en gangs skyld svar. Jeg gemte hans streger, som blot var på et stykke indpakningspapir, og godt det samme, for et år efter var min far pludselig død.

Hans tegning viser den store gårdsplads med den lidt gammeldags hestegang foran laden. Senere fik Færgegård lokomobil i fælleseje med Store Diernæs og/eller Egebaksande. Ud for hestestalden, med plads til 4 spand heste, var der en vippebrønd med drikketrug. I vognpor-

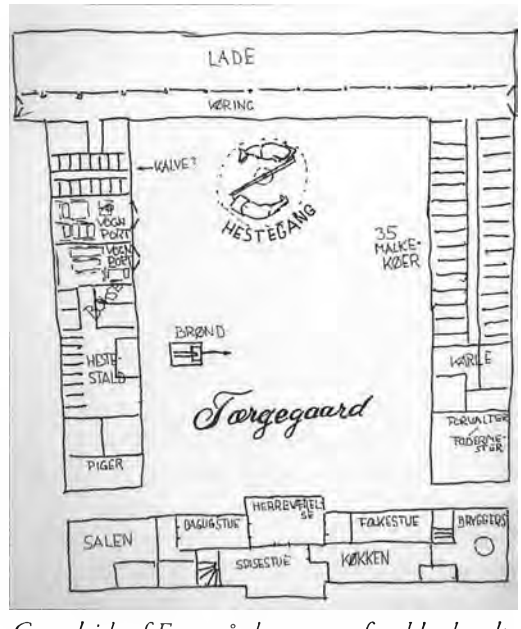

Grundrids af Færgegård som vore forældre kendte den 1895-1915

Glas/sølvbowle med indskriften: "Fra Strandfogder og Sognefogder Hillerslev Hundborg Herreder, og på bagsiden: "6-11-1873 – 30-11-1907. Mål: lgd.47 cm. b. 21 cm. h. 20 cm.

ten stod den lukkede vogn og charabancen. I vore fædres unge år var der en lille hest i en af hesteboksene, så vore fædre kunne ride til Vang skole, selvom cyklen ganske vist var opfundet. Folkene boede i udlængerne nærmest stuehuset, og soveværelserne var ovenpå og således fordelt, at vore fædre og faster altid havde eget værelse.

Hele boligen blev opvarmet af kakkelovne – der var ikke elektricitet, i den tid familien Leerskov boede der. Da vor farmor kom til gården i 1888, var der åbent ildsted i køkkenet. Da farmor overtog husholdningen efter sin svigermor, fik hun komfur, hvilket den gamle Ane Margrethe Madsen syntes var vild luksus og unødvendigt. Der kom en vaskekone hver måned og holdt storvask. Al vand til storvasken blev opvarmet i grubekedlen i bryggerset, og der blev brugt vaskebræt i store kar og baljer. Det var en selvfølge, at tøjet blev tørret ude. I 1915 blev der installeret telefon på gården.

Der var konstant mindst to piger på gården, og med til gårdens daglige arbejde var der - især om vinteren - også vævning af sengelinned og gulvtæpper i form af præstegårdsløbere. Dele til gårdens sengelinned og et par præstegårdsløbere har vi stadig i familien, så det var solide sager.

De tre børn blev hjemmeundervist det første skoleår. De to ældste blev undervist sammen med børnene på nabogården St. Diernæs, hvor lærer Hald kom til gården og stod for undervisningen. Den yngste Tage blev det første år undervist af sin storesøster, der på dette tidspunkt var hjemme. Der var 16 år imellem de to sidste børn. Alle tre børn startede i Vang Skole og sluttede skolegangen på Thisteds kommunale Realskole.

Kosten på Færgegård var for disse tider meget sund. Der var altid grøntsager fra egen have, og der var altid en skål salat på bordet. Der blev spist meget fisk – både fra havet og fra fjorden. Vi husker, at vores farmor altid havde salat til maden, og den skik sørgede vore fædre for, blev ført videre i vore hjem.

Fårehyrden Jørgensen, forhenværende rejsende skomagersvend. Boede i en hytte ude i klitten hos fårehjorden, der efter sigende skulle være på 400 dyr. Maleriet sign. F. Madsen 1902. Han skar det berømmelige Daldøsspil

Det var et meget udadvendt hjem på Færgegård. Frederik deltog i Thys bestyrelses- og foreningsliv. Vi har en stor sølvskål med glasindsats med indgravering: "6-11-1873 – 30-11-1907 Fra Strandfogeder og Sognefogeder i Hillerslev-Hundborg Herreder". Det kan jo ikke være andet, end at han har deltaget som strandfoged og/eller sognefoged, siden han har fået sådan en gave. Frederik gik på jagt, og der var en del selskabelighed i hjemmet med sommerlige besøg af familien fra København. Og der blev spillet kort, især l'hombre. Frederik og Ernestine var flittige kirkegængere – om det så var, fordi præsten hørte med i selskabslivet og deltog i kortspillene, eller det var for præstens prædiken, de kom, skal være usagt.

Frederik var også en flittig skribent – skrev mange vers, historier og dilettant stykker. Vi har noget liggende af både den ene og anden slags – håndskrevet selvfølgelig. Der er en del egns- og tidshistorie gemt i disse optegnelser, som mest er affattet i en lidt anstrengt fin form – ofte jævnt kedelige set med nutidens øjne. Der foreligger også en arbejdsjournal over gårdens drift, der dækker et helt år. Den må være skrevet af en landbrugselev som et vigtigt element i vedkommendes landbrugsuddannelse. Kan det være den ældste søn, Carl, der har forsøgt sig?

Derudover malede Frederik også en del billeder fra gården og omegn. Frederik har malet to ganske habile selvportrætter foruden portrætter af faderen, svogeren, Gotfred Bille og Baron Jørgen Rosenkrantz. I pensionisttiden i Thisted blev det til mange billeder af udsigten fra villaen, "Granhøj". Fra Færgegård har vi et maleri af fårehyrden, Jørgensen, som boede i en hytte ude i klitten. Efter sigende skulle fåreflokken være på 400 dyr, så der var nok at passe på. Han skar det daldøsspil, som kan ses på Thisted Museum.

Da Frederik og Ernestine Leerskov og den yngste søn Tage i 1917 flyttede til "Villa Granhøj" på Hundborgvej i Thisted, var gården solgt. De to ældste børn havde forladt reden og slået sig ned i København.

Litteratur/kilder:

J. C. B. la Cour, red.: *Danske Gaarde. - Haandbog for det danske landbrug.* – Danske Gaardes Forlag, Aarhus 1907.

J. P. Trap: *Danmark.* 3. udgave, 1896-1906.

J. P. Trap: *Danmark.* 5. udgave. Gads Forlag, 1958-1972.

Peder Skarregaard: *Kampen mod sandet.* Udgiver: Museet for Thy og Vester Hanherred 2008.

Fårehold var almindeligt i området. Her er der fårevask hos Niels Frøkjær i Thorup

Når havbodrenge skal gå i skole

Af Frederik Madsen Leerskov (1853-1928)

Hans Frederik Carl Madsen Leerskov var bestyrer og senere ejer af Færgegaard i Thy. Den følgende vignet må antages at være skrevet for knapt 100 år siden, da Frederik Madsen Leerskov solgte gården og levede som rentier/pensionist på Hundborgvej i Thisted. Se i øvrigt artiklen om Færgegaard. Den gamle retskrivningsform og dialekt er bevaret i fortællingen. (Anders Leerskov).

Det var sløjt med Skolegangen derude i Fiskerlejet; så sløjt, at én af Lærerne opgav det hele og slog sig på Politik. Forsømmelseslisterne var fulde af Mulkteringer, som Sogneraadet havde den største nød med at få indkasseret. Men den værste til at forsømme Skolen var dog Kræn Stojholms Jens. Han kom kun i Skole, naar det var "Ødevejr". Naar Himmel og Hav "stod i et" og hvæsende Stormbyger legede Himmelspræt med Taget af de gamle Rønner, saa stillede Jens. Saa var der nemlig ikke noget at gjøre hjemme med at bære Redskaber til Havet, gaa op i Landet med Fisk eller plukke Bær i Klitten. "Saa ka Jens fo Staan te et!" sagde Kræn Stojholm.

Sogneraadet og Skolekommissionen havde længe spekuleret paa, hvorledes man bedst skulde bibringe Havboerne noget mere Respekt for Videnskaben. Mulktsystemet slog ikke til, og man ville saa prøve om en alvorlig Formaning til Forældrene ikke skulde kunde hjælpe. Præsten, som repræsenterede Skolekommissionen og Sogneraadsformanden, Peder Østergaard kom saa en Dag i den Anledning til Fiskerlejet og stilede strax mod Kræn Stojholms Hus, en forfalden gammel Rønne, hvorom Sagnet gik, at den ikke var bygget af Menneskehænder, men skabt ved Tidernes Begyndelse. I Huset var 2 Stuer med Lergulve, hvis Huller og Fordybninger ogsaa vidnede om Husets Alder.

Paa den løse Bænk ved Bordet, som flød med afgnavede Fiskeben, spildt Mælk og Grødklatter, sad Kræn Stojholm og smurte sine Havstøvler. Han var stor og bred med kraftigt graasort Haar og Skjæg, lidt rund i Ryggen af den megen Roning, troskyldig og tilforladelig af udseende, men med et lunt Blink i Øjekrogen og et tragikomisk svedent Træk om Mundvigene, der tydeligt fortalte, at her havde man en af de gode gamle durkdrevne "Graaben" for sig.

Det raslede ved Dørklinken, Kræn Stojholm saa op og et stort svedent Grin kom frem, da han saa Præsten og Sogneraadsformanden træde ind. Den mægtige støvle gled af Armen og børsten kom med et Svup ned i Tranpøsen. Han rakte den store tranfedtede Næve frem mod de indtrædende:"Nej si – nej si, der haar vi vo gjæv Hr. Pastor aa søde Bar vo gue Pi'r Østergor – Godav, Godav – Bolette, Bolette stræb aa kom, der er Fremmed, stue Fremmed – din So!" Med dette udraab strøj han med Armen Maaltidsresterne af Bordet. Bolette kom, tyk og vraltende, mumlede "Valkommen!" og gik Bordet efter med en vaad Karklud. Hun havde sikkert engang set godt ud, men nu bar Ansigtet alt for tydelige Kjendemærker om, at Brændevinen ikke altid havde kostet 10 kr. flasken, og Haaret stod som en strittende Høvisk om Hovedet paa hende.

Præsten og Formanden blev placeret paa Vægbænken for Enden af Bordet, og Kræn Stojholm begyndte med at udtrykke sin Beklagelse over "te di haad hat æ Vind imud, da di gik herud, men de forstaar sæ – tilføjede han – saa haar I ed da osse mæ æ Vind naar I ska tebaag!".

Præsten rømmede sig: "Ja min kjære Christen Stojholm, vi er nu ikke kommen for at tale om Vejr og Vind, vi er kommen for at tale et indtrængende Alvorsord med Dem om Deres Søn, Jens. Han forsømmer Skolen i en utilladelig Grad, og det maa da staa Dem klart, min gode Christen Stojholm, at det vil være en stor

Synd mod Drengen, om han i al sin Levetid skal vandre rundt i Uvidenhedens Mørke, ikke have mindste Kjendskab til det Dyrebare, som ethvert Guds Barn bør vide, ikke have Kjendskab til denne syndige Jammerdal, hvor det dog er nødvendigt, at man kan læse og skrive. Jens forsømmer Skolen atter og atter, heri maa ske en forandring, hvis De vil Deres Barns Vel.

Kræn Stojholm, hvis Ansigt under Præstens Tale havde antaget et komisk andægtigt Udtryk, foer nu op: "Hør, næ ve Do int hør, Bolette, den Sattens Knæjt vil int go i Skuel, hvor ve han hen den Skinting!" Han staar her i æ Frammers!", sagde Bolette, medens hun vrikkede ud i Kjøkkenet.

Jens, som hvad det svedne angaar, var en tro Kopi af Faderen, kom til Syne i Døraabningen. Med udstrakt Arm pegende paa Drengen tordnede Kræn Stojholm: "No der er Do Din grimme Dreng, føj Dæ an Din grimme Dreng, som int vil go i Skuel, føj dæ an! "

"Ja, det er nu godt nok," sagde Præsten, "men hvorfor er han f. ex. ikke i Skole i Dag?"

"Ja, sej Di Hr. Pastor," brølede Kræn Stojholm, "hvans fuer æ do int i Skuel i Daa, Din skide Knæjt?"

"I saa jo siel Faar te æ sku blyv hjem aa klov Krog op!" kom det rapmundet fra Jens.

"Næ hør Hr. Pastor, næ vil I int hør, han er en Fortabelsens Barn, han sejer hans Faar imud, saa I ka siel si, te han æ int næm aa av."

Sogneraadsformanden, som hidtil havde hørt stiltiende til, anmodede paa dette tidspunkt Kræn Stojholm om at betale elleve Kroner i Skolemulkter. "Ølle Kroner! Æ Do fræ de Vid Pir, hvor sku æ haa aal dem Pæng fræ, æ ejer hverken søl eller Kobber eller Papir i mi Hus, de æ akoraat bestemt, som æ sejer Dæ Pir, tro mæ no". "De er slem, fo saa blyv æ Sovnraa nøj te aa folaang Afsoning", sagde Formanden. "Avsoning – hvans Avsoning – Do minner val Forsoning, bitte Pir!" "Nej, fortsatte Formanden; æ minner Afsoning aa æ Bød po æ Raastov i Thisted, der ku ed vær, Do ku kom po ajer Taanker, Kræn Stojholm!"

Med et skjævende Sideblik til Præsten rejste Kræn Stojholm sig og stak Næsen lige ind i Ansigtet paa Sogneraadsformanden.

"De ka vær, te Do trovr, te Do ka fo mæ ai Thisti po æ Raastov, bette Pir – de ka vær, te Do lægger an æpo, te aa faa mæ i Arrist po æ Raastov, hva – De ka vær Do minne, te Bolette aa Jens ska sult aa tøst de Staan æ seier po vaan aa Brø eller en aien lempele Kost i æ Snathvol, hva. Do æ en klog Mand aa en lær Mand – Do æ Formand aa svær Gormand aa haar Pæng epo Rente, men Do æ ilival uden Fornæmmels. – Ja æ Præjst mo gjar hør ed – en stue Tosk, naa Do int ka tink te de vil kost æ komune manne Pæng aa fø Bolette aa Jens di staan æ æ hen. Æ Komune haa hat manne vag Sovnraa, men den Sovnraa vi haar no æ Satten regir mæ etter min ring Fostand den vagest te vi haa hat ino".

Præsten var allerede ude af Døren og Sogneraadsformanden fulgte skyndsomt efter.

Kræn Stojholm sendte med et lunt grin et mægtigt Skraatobakssprøjt ned i et af Lerhullerne og tog atter fat paa Transtøvlerne.

Aage Rosendahl Nielsen in memoriam

Af Else (Dybdahl) Grønlund, Århus

"Hvorfor er du blevet så dejlig"? Dette spørgsmål stillede Aage Rosendahl Nielsen ofte andre, men er kun selv blevet konfronteret med det én gang, nemlig af hans livs sidste veninde, maleren Bente Merrild, Ringkøbing.

I årenes løb er der skrevet vidt og bredt om kosmopolitten Aage Rosendahl Nielsens færden på det globale plan. For hele verden var hans yndlingsunivers og boldgade. Men så sandelig med udgangspunkt i hans livsprojekt, "New Experimental College", "Æ Verdensuniversitet" i Skyum Bjerge, hvorfra den upolerede og ukonventionelle "rektor" udbasunerede sine filosofiske tanker på en blanding af engelsk og thybomål. Det skete hyppigt i hans velmagtsdage i perioden 1966 til 1980.

Men denne artikel og den følgende skal handle om Aage på det nære plan.

Mennesket Aage, som kun meget få mennesker fik et nært kendskab til på godt og ondt og på det helt private, intime plan.

Specielt om hans sidste livs år fra først i 90'erne og til hans død i 2003 i Ringkøbing sammen med den nære veninde, maleren Bente Merrild.

Her sidder vi så i Bente Merrilds atelier under et af hendes berømte Madonna-motiver, som Aage holdt meget af at studere. Foto: Carsten Grønlund

Under en samtale i hendes nuværende hjem i den gamle Toldbod på havnen i Ringkøbing fortæller Bente Merrild om den Aage, hun kendte og holdt af som ven og åndelig sparringspartner.

De to mødtes i et kunstnerisk krydsfelt, hvor hun var billedmageren og han ordmageren, der fascinerede hende dybt med sine visioner og filosofiske tanker om menneskeheden og den globale folkelige sameksistens. De blev hinandens bedste venner for resten af livet.

Bente var den, der hentede Aage hjem fra sygehuset og passede ham, da han skulle dø. Han nægtede at flytte på plejehjem, så hun gav ham omsorg. Kom dagligt med hans yndlingsret, jordbærgrød, og holdt ham i hånden, da han døde hjemme i sit lille rækkehus på Kirsebærvej i parcelhuskvarteret i Ringkøbing.

Aage satte rav i tingene

Vi sidder nu i Toldbodbygningen, som er smukt restaureret af hendes mand, arkitekten Hans Rabjerg, og hvor Aage Rosendahl Nielsen ofte holdt dem med selskab.

- Det var sjældent kedeligt, for Aage var noget af en provokatør. Og kunne blive ekstrem i sin opførsel. Både på hjemme- og udebane, fortæller Bente Merrild.

På den gode måde forstod han at sætte rav i tingene, kan hun bevidne med en perlerække af beretninger om, hvordan han langede sine både gadedrengefrække og pudseløjerlige spørgsmål i hovedet på folk. Alt imens han så uudgrundelig ud.

F.eks. den aften, de gik tur på fiskerihavnen i Ringkøbing og blev antastet af en ung fisker, kanonfuld, bandende og parat til slåskamp.

Det var Aage derimod ikke. Han kikkede mildt på fulderikken og langede dette spørgsmål ud: "Hvornår har du sidst besøgt din bedstemor"?

Fyren blev totalt overrumplet og pacificeret. "Jamen kender du hende, hvorfor spørger du til hende"? Han blev ædru på sekundet, husker Bente. Og fortsætter.

Aage kunne også pludselig midt under et selskab med det gode borgerskab finde på at spørge: "Hvordan har du det med Gud"?

Et af hans yndlingsspørgsmål lød: - "Hvorfor er du blevet så dejlig"?

Jeg fik selv spørgsmålet stukket ud og følte mig ligesom andre beæret og feteret.

- Tænk - var jeg da virkelig så dejlig?

Damer og biler

Også mænd stod model til hans spøg.

Men da han en dag, da vi i forretningsøjemed havde besøg af en velhavende og meget selvsikker direktørtype fra København, og Aage stak spørgsmålet, "Hvorfor er du blevet så dejlig"? i hovedet på ham, så tænkte jeg, den hopper han ikke på.

Men det gjorde han. Manden blev en hel anden og begyndte minsandten at fortælle om sin gamle bedstefar og familien, der åbenbart havde gjort ham dejlig. Ja, han udleverede sig selv, husker Bente.

Bente, som pønsede på en dag at stikke spørgsmålet i hovedet på Aage selv for at få ham til at tabe facaden, som han ellers var så god til at holde. Og det skulle ske på et sted og tidspunkt, hvor han ikke kunne undslippe, nemlig under den festtale, som hun ville holde ved hans 80 års fødselsdag, der blev arrangeret af vennerne, Jane Kruse og Preben Maegaard, i festhuset på Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi nede ved Draget i Ydby sammen med et selskab på 100.

Nu har jeg ham. Nu slipper han ikke. Nu spørger jeg:

-Hvordan er du selv blevet så dejlig Aage?

Og hvad svarede han?

Jo, han sagde såmænd: "Det er fordi, jeg elsker smukke kvinder og hurtige biler. Og begge dele repræsenterer du jo!"

Nåh da. Det lød morsomt, og der blev grinet. Og Aage beholdt facaden.

Ensomhedens smerte

Her har vi nemlig Aage i en nøddeskal. Ingen skulle ind bag hans skal. Han var i virkeligheden et meget blufærdigt, sårbart – og ensomt menneske. Det kom ofte til udtryk i hans sidste år, fortæller hun. Når jeg kom og besøgte ham i huset i Ringkøbing, sad han tit med sin blå adressebog med navne fra hele verden og læste.

Hvad vil du da med den nu? spurgte jeg.

Jamen, jeg er så alene, lød svaret. Underforstået – Aage følte sig ensom og lod på denne måde alle de gode minder og mennesker passere revy for sit indre blik.

Tilværelsen var ændret for ham. Han skulle nu lære at være stille, gå ind i sig selv i stedet for i alle andre, og det havde han meget svært ved, siger hun.

Det afsløredes bl.a. på nogle bånd, hvor han indtalte sine erindringer, tekster og tanker til mig. Ofte sluttede hans indtaling – eller vores samtaler - med ordene: "Men livet er træls alligevel".

Det var hans liv imidlertid ikke, da de to oprindelig mødtes mellem venner i Herning, hvor hun boede med sin daværende mand og tre børn.

En af deres fælles venner var den kendte fabrikant og kunstmæcen, Åge Damgaard, som også var den, der sørgede for, at Aage blev installeret i det lille rækkehus i Ringkøbing, da pengedonationerne og dermed lærerne og kursisterne stoppede på Verdensuniversitet Thy, der blev lukket som konkursbo.

- På cirka samme tid blev jeg skilt, skulle selv finde et nyt sted at bo med mine børn og etablere nyt atelier. Jeg valgte også Ringkøbing.

Aage kom dagligt og sad i atelieret, mens jeg malede.

Maleriet er en meget ensom proces, hvor du kun har dig selv og dine tanker, og det var denne meget lukkede verden, jeg levede i som kunstner, som modsat fascinerede Aage.

-Hvordan kan du dog holde ud at være så meget alene, lød det ofte fra ham, der selv levede mest intenst blandt mange mennesker og i forsamlinger, hvor han kunne føre ordet. Det var nu slut, og han blev ofte trist og tungsindig. Sommetider kunne jeg ikke holde hans tungsind ud og bad ham gå.

To temperamenter

Men hvad var det egentlig, som tiltrak og gensidigt inspirerede to så vidt forskellige temperamenter – med forskellig alderstrin og status i livet?

Bente Merrild tænker lidt, før hun taler.

Venindens støtte til Aages sidste store projekt om borgerløn til alverdens mennesker bestod bl.a. i denne maleriske plakat med titlen, Ær din far og din mor. Plakaten blev udsendt til alverden i FN-regi. Foto: Carsten Grønlund

- Det var nok netop vores forskellighed, der udviklede sig til en forbundenhed, som især Aage følte.

For min part var jeg ikke alene dybt fascineret af Aages livsfilosofi, men også af hans altfavnende væsen. Hans tolerance. Han var fantastisk at snakke med. Hvis alle var som Aage, så levede vi i en god verden. Jeg kunne godt få mange hysteriske anfald over mig selv og det hele, men så sagde Aage bare: Det har du nok brug for...

Selv havde han brug for projekter. Det holdt hans liv kørende.

Derfor støttede jeg ham også, da han i sine sidste år fik idéen til en verdensomspændende organisation, som skulle arbejde for en slags borgerløn, til alle mennesker over hele jorden.

Det var et seniorprojekt, og han ville invitere ældre folk fra hele verden til globale møder i Ringkøbing. Det gjorde vi så.

Formøderne blev holdt i mit atelier i et hus i Smedegade, der tidligere var mødelokale for Frelsens Hær. Høj og lav, folk med indflydelse fra det gode borgerskab mødte op, og jeg ma-

lede et motiv til en plakat, der blev sendt ud over hele jorden i FN-regi.

Plakatens titel var, "Ær din far og din mor", og motivet var moder jord med fabelfugle omkring sig. Ja - vi kom vidt omkring, men projektet døde.

Nej tak til buste

Til gengæld havde vi andre fester i Frelsens Hærs tdl. mødelokale. Bl.a. i anledning af 50 års jubilæet for organisationen, Scandinavian Seminar, som Aage stiftede i 1949 med det formål at sende unge studerende fra mange lande på de skandinaviske højskoler.

Hans gode ven, fhv. minister Erling Olsen, kom også. Denne gang trækkende på en sækkevogn med en buste af Aage, som blev overtrakt under festen, hvor der var mange taler til ære for den nu internationalt kendte højskolemand.

Han surmulede resten af aftenen, for han ville slet ikke have busten.

"Den kan I godt tage med jer igen. Jeg vil hellere have en bil..."

Det var jo lidt frækt sagt i sædvanlig Aage-stil, men busten blev stående i mit atelier i mange år. Nu står den så i Skyum Bjerge, tæt på det, der var rammerne om hans verdensuniversitet.

Hændelsen viser også en anden side af Aage. En både afvisende og krævende side. Aage var aldrig hverken bange for at give – eller kræve noget af andre. Kunne eller ville de ikke give mere, kunne det også ske, at han uden videre kasserede folk.

Det foreholdt jeg ham også, men han trak bare på skuldrene. Sådan var han. Han kunne veksle mellem det naive, snu og beregnende, men som helhed var han et rart menneske, rund og vennesæl over for alle.

Dog havde Aage ét bekendtskab, en morsingbo, som han absolut ikke kunne med, men altid hidsede sig op overfor. Kunne det monstro have noget at gøre med, at man som Thybo er lidt misundelig på de morsingboere, som har så flot en udsigt over til Thy...?

Hvad enten man vil det eller ej, så glemmer man aldrig Aage, fastslår veninden Bente Merrild.

- Jeg husker ham jo også fra rejserne til New York, hvor jeg udstillede to gange, og hvor han som så ofte før talte i FN som repræsentant for NGO'erne (græsrodsbevægelserne) og havde konsulentstatus ved Unesco. Dér levede han og var i sit es. Gik hjemmevant op på talerstolen foran en stor international forsamling og gav ubesværet sit budskab til alverden.

På en måde var han en fin eksponent for den kendte sentens, der ofte blev benyttet i netop FN-regi: "Hvis du vil frelse verden, så begynd med din nabo".

Det efterlevede Aage. Han ville nemlig frelse hele verden, men først og sidst sin nabo, da han var sine venners ven.

Et tilhørsforhold han altid understregede ved at løfte hånden i en speciel gestus. En gestus han brugte for sidste gang, da Bente Merrild sad ved hans dødsleje, og han løftede hendes hånd op til et aller sidste farvel – og var væk.

Den globale Aage i det lokale Thy

Sådan oplevede jeg, min familie og mange andre thyboere også Aage Rosendahl Nielsen

Af Else (Dybdahl) Grønlund, Århus

Aage Rosendahl Nielsen, manden med det store vingefang, var ikke blot sine venners ven, men også sine naboers naboven. Noget, som kom mig og min familie til gode, da mit barndomshjem, Dybdahlsminde, lå lige vis a vis Æ Verdensuniversitet på Skyumvej i Skyum.

Aage så vi jo hver dag. Eller rettere aften, når han satte sig på sin stol oppe på højen, hvorfra han havde verdens skønneste udsigt horisonten rundt til hhv. Skyum Bjerge, Limfjordens vande, det flade bondeland mod vest – og ned mod vores gård, der lå i en fordybning. Men ellers hændte det jævnligt, at Aage kom trampende – trind og bred som en anden jordbunden thybo - i sine elskede træsko tværs over vejen, ned ad den lange grusvej og dumpede ned ved køkkenbordet til en kop formiddagskaffe hos mine forældre, Louise og Jens Dybdahl.

Træskoene stillede han pænt i forgangen, så kunne vi se, at han havde to forskelligt farvede strømper på.

Måske var den karakteristiske beklædning hans varemærke, for det hed sig, at så man en mand i træsko og med en avis i baglommen i

Gården Fjordvang som den tager sig ud i dag, set fra en af gravhøjene nede ved Skyum Bjerge. I verdensuniversitetets første år boede rektorparret i det gamle hvidkalkede stuehus, som nu er revet ned, det fremstod i sin originale stil, men Aage fik dog hurtigt indrettet en førstesal med de nuværende kviste. Foto: Carsten Grønlund

Kastrup eller New York lufthavne, så var det Aage. Den ene strømpe var for resten ofte rød. Ikke fordi Aage politiserede med farven. Slet ikke, men han kunne godt li rødt. Derfor var hans personlige stolthed og statussymbol, den store Ford Mustang, selvfølgelig også knaldrød.

Bilen gav anledning til en hel del nabosladder i starten. Jo, for hvordan havde Aage nu råd til den, når han hele tiden søgte med lys og lygter efter lokale sponsorer til renoveringen og den alternative drift af det tidligere gårdbrug på Fjordvang? Og var han nu også solvent? (Et yndet udtryk på den tid). Han skulle jo nødig blive en fallittenspiller.

Min mor og Aage kendte hinanden fra barnsben, så de havde masser af fælles bekendte, og der var nok at snakke om, men sommetider kunne snakken også gå i en mere spidsfindig retning hjemme ved køkkenbordet. Min far var meget økonomisk bevidst, kommunalvalgt politiker og en smule bankmand, så der røg af og til et par finker af panden mellem de to, men af den godmodige slags. Far var, som traditionen byder en thybo, skeptisk over for meget nyt. Aage var rund og trind og vennesæl og vred sig lidt, når snakken faldt på økonomien. Men han klarede sig, gjorde han. Takket være nogle bagmænd – men først og fremmest Sara.

Sara – og pengene

Sara, hans unge amerikanske kone, var med, da Aage i 1966 købte Fjordvang af Stinne og Kristen Nielsen og hermed oprettede det helt specielle universitet, som han med en kreds af andre grundlagde i København først i tresserne. Idéen byggede på Grundtvigs og Kr. Kolds højskoletanker, et mix af globale visioner - samt amerikanske studerende fra velhavende hjem. De skulle nemlig selv betale opholdet, da Aage ikke ville have statsstøtte, fordi han ikke ville underkastes visse krav – og administration. Derfor var Sara også en vigtig person. Også hun kom nemlig fra en uhyre velhavende amerikansk familie i Pittsburgh i staten Pennsylvania, og det var vist ingen hemmelighed, at Sara donerede en klækkelig del af sin arv i eksperimentet: New Experimental College. Senere skulle vi erfare, at Aage mere eller mindre

Sara, ung og smuk, frisk og naturlig, her fotograferet i smart buksedragt med sin elskede puddelhund uden for gården i Skyum med oldtidshøjen i baggrunden. I 1974 grundlagde hun sit eget center på Fosdalgaard i Hanherred. Foto: Carsten Grønlund

bevidst levede efter devisen: Man skal ikke søge kærligheden for pengenes skyld, men dèr hvor pengene er.

Men det er en anden snak. Vi kom til at sætte stor pris på Sara, der var ung, smuk og smart klædt på i buksedragt. Ja, det er næppe for meget sagt, at mor elskede hende og hendes små nabobesøg. Sara, der talte flydende dansk med en charmerende amerikansk accent, var befriende ligetil og udstyret med et naturligt omsorgsgen, der gjorde hende til den perfekte

værtinde og samtidig reservemor for de unge amerikanske studerende, der kom og gik på "universitetet". Hun sørgede for justitsen og den nødvendige disciplin inden døre.

I det hele taget var Sara et meget disciplineret menneske med en stærk karakter. Hvilket Aage ikke just var indbegrebet af. I hvert fald ikke på alle felter. Han var også en livsnyder, der elskede god mad, en lille dram og et glas vin. Sara var vegetar, og den konstellation kolliderede en lørdag, da de kom dumpende ned på besøg hos os. Denne gang i anledning af fars fødselsdag, så der var linet op til frokost - bl.a. med mors frikadeller. Som Aage aldeles ikke kunne modstå og glad gaflede nr. to i sig – trods Saras advarende blikke - og kontante kommentar ved den tredje frikadelle: Nu stopper du. Vi har jo en aftale, om at du skal tabe dig, og at vi ikke spiser kød. Aage vred sig vennesæl under den form for indblanding, men vovede alligevel at snuppe nr. tre. Måske for at statuere sin egen bestemmelsesret.

Vi var enige om, at der nok faldt brænde ned senere.

Jane Kruse med et af de autentiske klenodier fra dagene i Æ Verdensuniveresitet. En af de i alt ni "tingbøger", som rummer referater af de mange tingmøder, der under Aages ledelse blev afviklet hver lørdag eller søndag på Fjordvang.
Foto: Carsten Grønlund

Fred være med Aage og Lennon

Da Sara nogle år senere først i 70´erne kom ned og meddelte mor, at hun rejste fra Skyum for at etablere et nyt liv og egen virksomhed med meditation og terapi på hendes og Aages private gård, Fosdalgaaard, i Hanherred, blev der oprigtig sorg i vores lille hjem. Og bekymring. Hvordan skulle det så gå med Aage og hans eksperiment?

Men ork – det gik strygende. For nu trådte Rosie ind på scenen. Rosie var indisk født, gnistrende sorthåret – og ligeså fra en velhavende familie, så der flød nye private donationer. Som bl.a. blev investeret i færdiggørelsen af fritidshuset, der blev bygget på Maren og Lars Peters skønne grund i Skyum Bjerge ned til Limfjorden. Stedet skulle fungere som Aages refugium og helt private domæne, hvilket jeg sagtens kan forstå, han havde behov for. Der var jo altid masser af mennesker, studerende og gæster, på "universitetet". Fast samling til alle måltider i den store gamle ladebygning, hvor der nu var højt til loftet i det store rum, der var omdannet til kombineret kantine og mødelokale. Så Aage søgte fred her, hvor salig Marens frodige ånd hvilede. Og hvor for resten salig John Lennon og Yoko Ono hvilede under deres verdensberømte besøg på Æ Verdensuniversitet i januar 1970.

Det var en kold og tåget vinterdag, da mine forældre nede fra stuevinduet registrerede en farlig masse trafik oppe på vejen. Der må ske noget stort oppe hos Aage. Måske er der "boile" (gilde), gættede mor, da vi talte i telefon. Ja, mon ikke. Der var syn for sagn, da vi lukkede op for fjernsynet om aftenen og fandt ud af, at verdens største musikguru og hans japanske hustru var på besøg i - ja af alle steder - Skyum. Så her stod Aage, skulder ved skulder med Lennon, og udsendte fredsbudskaber til alverden. Aage må have været høj i flere dage, for så vidt jeg senere har hørt, gik det verdenspressens (og min egen) næse forbi, at Lennon & Ono overnattede i fritidshusets ydmyge køjesenge i nederste etage i flere dage. Mediterede, nød freden og stilheden – og formentlig en filosofisk snak med Aage. Den var sikkert alt andet end kedelig, for var der noget, som Aage var

ekspert i, så var det snak og filosofi - sagde min far. Som dog af og til gerne gik med os, når vi blev inviteret til nogle af de "lokale globale arrangementer" på Æ Verdensuniversitet.

To gange Aage og kineserne

Jeg husker en sommeraften, da Aages gode ven, tekstilfabrikanten Aage Damgaard fra Herning, skulle komme og fortælle om en rejse, han havde gjort til det dengang ret lukkede, kommunistiske Kina. Det var et særdeles farverigt foredrag, krydret med Damgaards humor og uldjyske sprogbrug. F.eks. udmalede han med brede armbevægelser de koloenorme mængder af grøntsager, som kineserne avlede overalt og i en uendelighed på deres vidtstrakte sletter. Jamen, hvad gør de da med alle de grøntsager, når de ikke eksporterer dem til andre, ville en nysgerrig thybo da vide?

"Dem æder de sgu", lød svaret i al sin enfoldighed.

Nå, men foredraget sluttede ligesom spørgsmålene, hvorefter Aage tog ordet. Måske for at invitere på kaffe – eller rundvisning. Hvad ved jeg.

For nu stod værten Aage op og sagde, at "vi da endelig alle sammen skulle lade det blive rigtig silde, for æ awten er så dejlig og æ kuer (kornet) gror jo alligevel". Vi listede hurtigt af, for det lagde de vist op til.

Andre gange blev man inviteret til musiske arrangementer, f.eks. en aften med den dejlige operasanger Gerda Gilboe. Blæsten gik frisk over Limfjordens vande og gennem den åbne dør ind i lokalet, da hun sang og underholdt os. Bagefter var der kaffe og hjemmebag og hyggelig snak med fru Gilboe, der aldrig før havde været så fjernt et sted som i Thy, men bestemt ikke kunne sige nej til at optræde på et verdensuniversitet i de gamle ombyggede gårdlænger. Som jo kunne udnyttes til utallige formål.

F.eks. bevirkede det gode naboskab, at min mors 70 års fødselsdag i 1974 kunne holdes på Æ Verdensuniversitet, så gæsterne fra nær og fjern fik syn for sagn og en ekstra oplevelse under de højloftede bjælker, hvor alverdens tungemål og dialekter kunne mødes, og sangen runge så godt.

Rundesang og hjerneindustri

En gang var min mand og jeg inviteret til at deltage i "rundesangen" en søndag formiddag. Ja, sådan kan man også kalde den form for tingmøder, som Aage praktiserede ved at bé alle i huset, gæster såvel som kursister, om at sætte sig i en rundkreds og så én efter én berette om, hvad man havde lavet og oplevet af epokegørende for ens liv i ugens løb.

Det skal indrømmes, at de fleste af os var en kende generte ved at krænge ud med den slags private tanker. Hvem siger også, det var værd at høre på.

Men denne dag var det nu også et særligt eksklusivt selskab af notabiliteter, der dannede rundkredsen, for det var ved afslutningen på et stort Unicef-projekt med internationale deltagere. En af flere mindeværdige begivenheder for NEC[1], hvor der bl.a. i 1972 også blev afviklet en Unescokongres med deltagere fra 127 lande. Et af de centrale emner havde da handlet om, hvordan man – ifølge Aages udlægning – udvikler en ny hjerneindustri til forskning i alle fag og ikke mindst – placerer "industrien" i de tyndt udviklede områder som Thy. En ny form for egnsudvikling, som Aage satsede stærkt på i sin hjemegn, og det var al ære værd. Om det så var pengene værd, skal være usagt. Akkurat som dengang, da han realiserede sin idé om at skabe sit personlige meditationscenter, formet som en iglo, i Skyum Bjerge ved siden af fritidshuset. Desværre blev igloen smadret under den næste storm og investeringen tabt. Men pyt, penge var ikke noget man talte om, men bare havde.

Alligevel har jeg altid haft stor respekt for Aages målsætninger og gode hensigter for sine medmennesker – og for sin hjemstavn. Bag al snak var der en vilje og en tankevirksomhed, som aldrig stod stille. I embeds medfør som journalist og skribent for forskellige aviser og blade har jeg haft fornøjelse af at interviewe Aage flere gange. Bl.a. til brugsforeningsbladet Samvirke, hvilket han var meget begejstret for, da han sammenlignede sit eget projekt med andels- og brugsbevægelsens. I parentes bemærket var det trods alle odds dog lykkedes ham og NEC-bevægelsen at starte 28 lokalcentre under hovedafdelingen i Skyum med tilsammen over

Jane Kruse og Preben Maegaard på Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi i Ydby har ladet indrette en mindestue for Aage i det store festhus nede ved fjorden. Her sidder de så i Aages store sofa med Anne Christies farveglade maleri fra 1992 af Aage, siddende på sin oldtidshøj med Skyum Bjerge i baggrunden. Som en mægtig indianerhøvding, der skuer ud over sit rige. Foto: Carsten Grønlund

1000 studerende i NECs storhedstid fra midten af tresserne og de næste 10 år.

Men i samtalens løb, med de mange visioner og åndelige/filosofiske udlægninger i luften, måtte jeg jo have lidt styr på tingene og borede i hensigten med bl.a. det spørgsmål, som jeg forresten kunne finde på at stille endnu: -Er det en åndelig vækkelse eller en god forretning, du er ude på?

Den tyggede Aage længe på, hvorefter han sagde: "Else, det er nogen gue spørgsmål, du stiller".

Men Aage kunne nu også svare for sig, og vi fik gennem årene mangen en god snak, ligesom han gav mig sine bøger med dedikation og sendte mig sit universelle nyhedsbrev. Altid med håndskrevne hilsner, som jeg gemmer endnu. Så derfor vil jeg slutte denne personlige beretning med en kærlig tanke til Aage i hans himmel. For godt venskab og naboskab og for hans mange øjenåbnere.

[1] New Experimental College

Skildringer fra folkelivet i Sydthy i årene 1860-70erne

Optegnet af Anders Andersen, Hurup - Udgivet af August F. Schmidt, Brabrand 1933
Lettere redigeret af Ruth og Helge Thinggaard, Vestervig

Meddeleren af de følgende skildringer af tidligere dages folkeliv i Hurup og Vestervig-egnen, Anders Andersen, er født den 13. september 1863 i Ydby sogn i Refs Herred. Hans fader, stenhugger Johannes Andersen (1818-70) var fra landskabet Dal i Sverige, medens hans moder Karen Jensdatter (1821-91) var fra "Gundtoftgård" nordvest for Ydby. Så vidt det ses af de her udgivne erindringer, har moderen haft mest indflydelse på Anders Andersen. Han kom i 8-års alderen i skole i Hurup. I sommeren 1875 gik han til skole hos den kendte lærer Johan Nielsen i Randrup. Denne strenge men begavede lærer satte den videbegærlige Anders stor pris på, da han der fik lært mere end hos andre lærere på egnen. Anders tjente som hyrdedreng flere steder i Hurups opland. Pladserne var, som overalt i Thy, gode for drenge, fortæller han. Efter sin konfirmation i 1878 hos pastor Anthon[1] i Hurup var Anders Andersen et par år ved landvæsenet, men kom så i 1880 i træsko- og tøffelmagerlære i Thisted. Her var han halvandet år. Pladsen var dårlig, han småsultede, men et par godgørende værtshusfolk, Lars Jensens i Vestergade, gav ham mad, når det var værst, mod at Anders gik dem til hånde på travle aftener. 1882 drog han med 6 kr. på lommen til Silkeborg, hvor han omsider fik arbejde ved sit håndværk. Senere havde han pladser i Ry, Virklund, Hinnerup og Randers.

I 1888 begyndte Andersen selv en træskoforretning i Refs i sin moders hus, men flyttede sidst i 1889 til Hurup. 1890 blev han gift med Marie Mikkelsen fra Hurup. 1890 flyttede de til Århus. Efter i årenes løb at have boet forskellige steder (Lillering, Harlev, Herning) kom de til landsbyen Søften et par mil vest for Århus. Her havde de i en årrække Afholdshjemmet og Telefoncentralen; begge dele har de nu for mange år siden afhændet. Det aldrende ægtepar bor i 1933 i et lille hus i Søften. De har haft 11 børn, hvoraf 8 er levende, de er alle i god beskæftigelse.

I en række år – fra 1903 til 1914 – rejste Anders Andersen rundt som bogsælger, især i Vestjylland, medens konen passede bedriften hjemme. I Vestjylland var det godt at sælge bøger, da folk der ville have god læsning (Blicher, Thyregod osv.) Det var bøger fra "Jakobs forlag", Andersen solgte. Da kunstforlaget "Danmark" kom frem, gik det stærkt ud over Andersens forretningsrejser.

Siden 1914 har han så drevet udstrakt rejsehandel med havefrø og gartnersager i det hele taget. I krigsårene solgte han en hel del blomsterfrø til Norge og Sverige. – På grund af sygdom (lungebetændelse m. v.) har Andersen nu måtte lægge op. Han bruger så sin tid til at læse og skrive. Efter forholdene er han meget belæst, ikke mindst i religionshistoriske og politiske spørgsmål. Vilhelm Grønbechs bøger er han således fortrolig med, og i samtaler med ham erfarer man snart, at Andersen er en særdeles intelligent og relativt set kundskabsrig mand.

Hans ungdomsmål var at blive højskolelærer, men fattige kår hindrede ham i at studere. På egen hånd har han altså tilegnet sig viden. Han har i øvrigt forhen holdt talrige foredrag, især i afholdsforeninger og loger; Andersen er ivrig afholdsmand.

Når han nu på sine gamle dage har siddet og skrevet ned en hel del træk, han erindrer om tidligere dages folkehold i Sydthy, er det jo et arbejde, der bør påskønnes, og det vil sikkert glæde hans landsmænd i snævrere forstand at stifte bekendtskab med hans kulturhistoriske

optegnelser. Der findes i disse mange værdifulde enkelttræk, ikke mindst i hans skildringer af julegilder, bryllupper og missionsmøder. Nøgternt, og sikkert i alle detaljer rigtigt, beretter Andersen om disse sammenkomster såvel som om husenes indretning, økonomiske forhold, fiskerliv, folkelig vækkelse med mere. En sådan kortfattet fremstilling af en enkelt mands erindringer har ikke alene værdi for forskning, men kan også vække megen glæde hos historisk interesserede mennesker. Det har derfor været mig en fornøjelse at befordre Andersens skildringer i trykken. Jeg har så vidt muligt i alle enkeltheder fulgt hans fremstillingsform, så mit arbejde har i det store og hele kun været af rent stilistisk art.

Nu får så disse optegnelser gå ud som et minde om tidligere dages folkeliv i Sydthy - og til glæde for en gammel thybo, der aldrig har kunnet glemme sit barndomsland, som han forlod som ungt menneske.

Brabrand, 26. april 1933
August F. Schmidt

Indledning

Indtil 1882, da Thy fik jernbaneforbindelse fra Struer til Thisted og derved kom i nærmere forbindelse med omverdenen, lå landet stærkt isoleret, uden nærmere forbindelse med det øvrige land. Og derfor var det indtil da meget bagefter på forskellige områder. Gamle skikke og forestillinger holdt sig af den grund længere her end i det øvrige land.

Jordbund m.m.

I den sydlige og østlige del af Thy er jorden nær 1. kl., dog med lidt iblandet hede, hvad der for resten forhen var tilfældet over hele Thy; den midterste del af landet har noget ringere jord og den vestligste endnu dårligere; her er klitter, der mange steder går langt ind i landet.

De mange hedestrækninger og moser var af befolkningen fredet, fordi den jo derfra skulle hente sit brændsel. Skov fandtes den gang så godt som ikke på egnen, og til de store tørvemoser nede i Jylland var der ingen adgang, da transportmidler savnedes.

Hvad en fremmed, der berejser Thy, særligt lægger mærke til, er de mange kæmpehøje. Thy er bogstaveligt oversået med dem, mange steder ligger de i rækker fra 10 indtil 20 og ganske nær hinanden.

Så er der Thys fugleverden; intet steds i vort land er fugleverdenen så stærkt repræsenteret som netop her. Havet, fjorden, heden, de mange moser og søer, særlig i den vestlige del af landet, - hver for sig skaber gunstige forhold for fugle, selv skovfugle findes. Der er hist og her i Thisted Amt ved præstegårde og herregårde ret anselige plantager, hvor skovfugle kan holde til. Om efteråret kommer de store skarer af trækfugle på deres rejser mod syd herover.

Fiskere

Langs havet findes de mange fiskerbyer, der så godt som udelukkende befolkes af fiskere.

Disse vestjyske fiskere er som en race for sig, der ikke på nogen måde blander sig med bønderne inde i landet. Forhen så de ned på dem som fremmede.

Fiskerne var så godt som alle fattige dengang; der var jo ikke som nu opkøbere til at aftage deres fangst, nej, de måtte ud på landet med deres kurve på ryggen for at sælge deres surt erhvervede fangst.

Men selv om fiskeren var nok så fattig og havde aldrig så mange børn, kom dog ingen af disse til at tjene hos bønderne; de blev i hjemmet til efter konfirmationen og ofte længere. Mange kom tidlig til søs, som faderen havde været det i sine unge dage; når de så i flere år ofte havde befaret de store have, kom mange af dem hjem og giftede sig næsten altid med en fiskerdatter, og fortsatte så livet som fisker.

Disse fiskere var kraftige og hårdføre folk; fra deres unge dage som sømænd var de altid vante til en fører, deres kaptajn adlød de, ham underordnede de sig. At skulle have en fører fulgte dem hele livet igennem. Kom der et skib i havsnød, og det skete ikke sjældent, befalede formanden over dem, de fulgte ham i redningsbåden uden mindste vaklen, selv om havet brød på, så det ud, som om det var den visse død at sejle ud.

Hvert større fiskerleje havde en sådan fører. Han var deres høvding, en mand af deres egen

midte. Han var som Thøger[2] i Agger strandfoged, sognefoged og formand for redningsvæsenet; med ham var de alle dus.

Der fortaltes om en fisker, der i den tid vi havde gendarmer, havde sagt du til en sådan, og af ham var blevet meldt og måtte møde i retten i Vestervig, hvor herredsfogeden tog ham i rette for dette - "du" -, og at han da skulle have svaret: "Ja, jeg mente det ikke som nogen fornærmelse, men kan jeg sige du til vor Herre og Thøger, så hvorfor så ikke til en gendarm".

En af de største og ejendommeligste fiskerbyer er Agger.

Fra de mange strandinger i årenes løb, hvor Thøger var førstemand ved redningsarbejdet og den, der måtte tage sig af de reddede, give dem husly, pleje de sårede og halvdøde, og i det hele hjælpe dem, indtil de kunne rejse til deres hjem, fik han mangen en anerkendelse, æresbevisning og belønning. Han var derfor også en velhavende mand, til hvem fiskerne aldrig forgæves henvendte sig, når det kneb.

Få fiskerbyer har som Agger kæmpet mod havet. Den gamle kirke og mange huse ligger nu på havets bund. Man måtte flytte kirken og efterhånden husene til Øster Agger.

Husene er små, uanselige og kunne bygges for 800 a' 1000 kr. Tømmeret er så godt som altid fra strandingsauktioner, måske reddede man også et og andet en mørk nat fra stranden, når fogeden sov; selvfølgelig måtte ingen tage noget. Men det er med det som med krybskytter i skovegne - befolkningen anså ikke dette for galt.

Alt strandingsgods, både fra skibe der strander, og alt hvad der driver ind, og ingen ved hvorfra det kommer, samles hos strandfogeden. Det er ikke lidt mellem år og dag; tømmer af alle slags, kasser og tønder, med og uden indhold, brædder, planker og tit de utroligste ting. Det sælges ved auktion 2 gange om året, og da møder folk tit langvejs fra, for der kan altid købes billigt.

Aggers grund er sand, hvorfor der intet egentlig landbrug findes her. Når aggerboerne den gang kom fra havet i deres små både med fangsten, blev den pakket i kurve, og så gik turen, ofte en snes mænd og kvinder efter hinanden, i gåsegang ud til de forskellige landsbyer med kurven på nakken for at afhænde fangsten.

Efter krigen 1864

Få nulevende kan forstå den smerte og harme, der betog befolkningen efter nederlaget i 1864. Man havde levet i troen på, at Danmark nok skulle sejre.

Da freden var sluttet, tog folket sig imidlertid sammen, og der kom ret hurtig den tid, hvor opgave efter opgave tog fart. Hedeselskabet med Dalgas tog store arbejder op med plantning af heder og mosekultur; landbruget gjorde stadig nye fremskridt.

I 1871 dannedes "Det forenede Venstre" af de 3 venstrepartiers førere; I. A. Hansen, Berg, Hørup, Bojsen og Holstein Ledreborg. Socialisterne begyndte deres arbejde i København med Pio og Geleff som førere. Samtidig begyndte den realistiske digtning og åndsretning med Brandes som fører, digtere som I. P. Jacobsen fra Thisted med bøgerne Marie Grubbe, Mogens og flere, Holger Drachmann (med lyriske digte og skuespil) og mange flere. Indre Mission under Vilhelm Becks ledelse tog rigtig fart, han var jo en glimrende agitator og forstod som få at organisere.

I det hele taget blev der taget alvorligt fat på at bygge op indadtil, hvad der var tabt udadtil.

I Thy mærkede man dog ikke stort til nogen opbygning; landet her lå for afsides til at komme i nærmere forbindelse med det øvrige Danmark.

I Nordthy blev oprettet en lille højskole, og Indre Mission fik et arbejde i gang i den sydlige og vestlige del af Thy, særlig blandt fiskerbefolkningen.

Med hensyn til politik husker jeg fra 1871, at der en dag kom 3 mænd ind til min mor og spurgte: "Hvad er din mand"? "Ja, han var jo da stenhugger". "Ja, det ved vi jo nok, men hvad er han i politik"? "Politik", sagde mor, "ja, hvad er det"? "Hvad er de andre mænd i byen"? "Ja, de er højre". "Ja, så må han jo også være det", sagde mor". Så skrev de det på en liste.

Jeg kommer i denne forbindelse til at mindes en historie fra Thisted-kredsen. Der kom en mand ind til sin nabo: "Hør", siger han, "vil du

med til vælgermøde i Thisted i morgen"? "Ja, måske; vælgermøde, hvad er det egentlig"? "Jo", siger den første, "det er ligesom, når vi skal til Thisted og stemme på kaptajn Jagd". Der var jo i de tider ikke stor forståelse af politik; i Thisted kom kun højrebladet "Thisted Amtsavis"; næsten alle thyboer var højremænd.

Hurup sogn

Hurup sogn består af de 3 byer Refs, Hurup og Ettrup. Byen, hvor jeg henlevede min barndom, var Refs, den sydligste by i sognet. Her var 14 gårde og nogle husmandshjem og jordløse huse. Nord for Refs ligger Hurup med kirke, præstegård, skole og 3 fattighuse samt 5 gårde og enkelte huse. Nord for Hurup ligger Ettrup med en del gårde, 12-14 stk., en del husmandshjem og nogle jordløse huse. Øst for Hurup, omkring landevejen fra Vestervig til Næssund, der skærer hovedlandevejen Struer–Thisted, ligger Refsbøl, der hører til Refs. Der ligger sognets eneste købmand, og der lå sognets eneste mølle, en gammel vindmølle, og desuden lå der et par gårde og en del husmandshjem. Præsten i Hurup havde kun den ene kirke, så det var jo ikke noget fedt embede.

Bygninger

Midt i Refs lå mit hjem, et jordløst hus. Herfra var en enestående udsigt: ½ mil imod syd lå Ydby Kirke, og da der bag den lå en mølle, så det ud for mig, som om kirken havde et tårn på den ene ende og en mølle på den anden, - og derfor var det vel, at jeg den første gang, jeg var med mor til kirke i Hurup, påstod, at det jo ikke var nogen kirke, for vel var der et tårn, men møllen manglede. Videre så vi ½ mil ud over landet og de 2 mil over Nissum bredning, hvad der en sommerdag var et herligt skue, når solen kastede sine stråler over det blanke vand og ligesom forgyldte det. Vi så videre langt ind over landet på den anden side af fjorden, lige til land og sky syntes at glide over i hinanden. Der var det nok, tænkte jeg, at Gud gik ned på jorden, når han besøgte menneskene.

Gården nærmest mit hjem var på størrelse med de fleste andre af egnens gårde; her levede man som overalt i Thy. Der boede mand og kone med deres 4 børn, 3 drenge og en lille pige.

I den første ende af salsen (stuehuset) var storstuen, der nåede over hele husets bredde og mange steder længere. Dernæst en lang forstue, bag denne gæsteværelse og et mindre kammer, ofte pigeværelset. Fra forstuen kom man ind i dagligstuen; langs vinduerne i dennes hele længde var en fast bænk, der fortsattes ved begge sidevæggene i bordets bredde; de to endestykker var som regel finere udstyrede, med udskæringer i rygstykkerne; den nærmeste forstuen var overbordenden og var for husbond. Så var der langbordet og ud imod stuen en skammel i bordets længde. Den store bilæggerkakkelovn ud mod køkkenets åbne skorsten var en gammel ovn, over 100 år, fra Nes Verk[3] i Norge. Der var tobaksbord og pibebrædt og måske chatol med sølvtøjsskab.

Gulvet var af mursten, dog var der mange steder bræddegulv udenfor bordet; man kom jo altid sommer og vinter ind i stuen med træsko, hvorfor der hver morgen efter rengøring strøedes et lag hvidt sand over gulvet. Af billeder var det med Frederik VII og general Rye, ofte Napoleon den tredje med Prangerfredens paragraf 5, og undertiden nogle skrækkelige katolske billeder i umådelig skrigende farver, og hvor hjertet sad udenpå tøjet, tit med et sværd igennem. Foruden disse var der "ligvers" i glas og ramme. Så snart en eller anden døde, måtte degnen skrive to sådanne, et kom i graven og et til hjemmet. Det var en nekrolog over den afdøde "dannemand" - eller kvinde, fødselsdag, år og dødsdag, hvor mange børn der modtog vedkommende hisset, og hvor mange der begræd hans eller hendes bortgang. Der boede her og der en mand, som prentede og tegnede nogle tit underlige blomster og noget, som skulle forestille en ligsten. Så kom en sådan i glas og ramme. I bænkekrogen stod den store ølkande og på en hylde derover brændevinsflaske og glas. I en skuffe under langbordet opbevarede man spiserekvisitter og lignende, og på en hylde ved siden af skuffen rugbrød.

Ved hver side af kakkelovnen var der en dør, den første til køkkenet, den anden til soveværelset. Imellem måltiderne benyttede man

sædvanligvis soveværelset til opholdsstue. I den inderste side var 2 alkovesenge med enderne imod hinanden og med sirtsbetræk for, eller somme steder døre. Sengetøjet var solide vadmelsdyner, med flere underdyner på halm; tit var sådanne senge udmærkede hjem for mus. Foruden til sovested brugte man sengene som høkasser. Kogte man f. eks. grød og lignende, tog man gryden, når maden var passende kogt dertil, viklede den ind i et stykke lærred og satte den ned i sengen; derved kogtes maden færdig, og desuden blev sengen dejlig varm. Det kunne ske en loppe forvildede sig ind i grøden, men hvad, det tog man ikke så nøje. Om vinteren flettede man måtter af halm og satte op mod væggen i sengens indre side, det lunede.

I sovekamret var altid bræddegulv. Der var i værelset et stort bord med bænk og stole, og hvor man ikke havde chatol i dagligstuen, var der et i soveværelset. Et mindre ur havde man også, ligeledes som man i dagligstuen havde det store bornholmerur, en bogreol med bibel, salmebog og bedstemors bønnebog samt en almanak.

Over kakkelovnen var en hylde til kagekasser mm., ovenpå kakkelovnen en flad kasse til tørring af malt til ølbrygning, og under denne en skuffe til strømper o.l. Der var aldrig stærk varme i kakkelovnene, da man fyrede med de store flade hedetørv. Der fyredes også i den store åbne skorsten i køkkenet. Hvor bedsteforældrene ikke havde deres eget aftægtshus tæt ved gården, havde gammelmor gerne sin plads med spinderokken ved siden af kakkelovnen.

I forstuen stod gerne et par skabe, og i storstuen stod kæmpemæssige skabe, dragkister og standkister fulde af tøj, færdig og ufærdig vadmel, hvergarn, linned og uldent. Det var husmoderens stolthed at vise det frem til besøgende.

I de nyere huse bygget efter krigen 1864 var der jo lidt mere plads, en stadsstue og et gæsteværelse mere, og i større gårde større stuer og folkestuer. I min første barndom begyndte man også med spytbakker og i det hele taget mere renlighed.

Gammelfaaer og gammelmuer havde nu deres snak og deres mening om dette og meget andet. "Ja, folk blyver så fin poed no om stån", sagde gammelmuer, "I vaa ti ku vi kald æ hus fo raaling, no skal de vær så møj mier fin å kald de få sals"; "Ja" sagde gammelfaar, "å så sætter di spøtbakker ligesom i æ prejstgoer, men æ hå al mi daw ku spøt paa æ jour, å de blyver æ fajn pin mæ ve mej".

Bag stuehuset lå: æ kaalgoer: (have) med lidt træer og blomster og omgærdet med pil eller hyld og med lidt urtetøj om sommeren.

På loftet over stuehuset havde man oplagsplads for korn til såsæd, til brød og byg til øl. Der førte en trappe op enten fra forstuen eller fra bryggerset. Igennem et rummeligt køkken kom man ind i bryggerset, hvor der var bageovn og grubekedel til vask, og derfra ind i et rum, hvor saltkarrene havde deres plads, og til et brænderum.

Foruden salsen havde gården 3 sammenbyggede udhuse. Alle huse var tækket med halm, på laden var tit en husmølle.

Dagligt liv i hjemmet

Vist intet sted i landet levede folk så godt som i Thy i hine tider.

Om morgenen, når den første morgengerning var udført, spiste hele familien davre, altid 2 retter mad, om sommeren sædvanligvis rørt æg med flæsketerninger, der kom ind i panden, hvori det var bagt, og hvortil enhver rakte til med sin ske; derefter kom øllebrød ind i et stort lerfad, hvor enhver ligeledes rakte til med sin ske. Som om morgenen sådan spiste man ved alle måltider af samme fad og samme stegepande. Ligeledes kom kartoflerne altid ind med skrælling på, så enhver selv måtte pille hvad han havde brug for.

Om vinteren var det tit sild, speget eller kogt ål og øllebrød, eller grød med mælk. Om sommeren spiste man så mellemmad kl. 9 eller smurt mad eller dækket bord med flere slags pålæg og altid et stort fad sød mælk på bordet.

Om middagen kl. 12 spiste man middag, altid 2 retter mad. Så snart man havde spist, var der 1½ times middagssøvn for alle i gården, og kl. 2 kaffe med brød. Om eftermiddagen spiste man mellemmad kl. 6 som om formiddagen, og derefter arbejdedes der videre til solnedgang,

hvorefter man atter kl. ca. 10 spiste 2 retter mad, grød og et eller andet eftermad.

I høsten tog man det ikke så nøje med arbejdstiden. Så det ud til regnvejr, kørte man tit ind hele natten; kornet skulle jo i hus, og det gik med liv og lyst; men da stod bordet dækket døgnet rundt med mad, snaps, gammeløl og kaffe. Det hele var en fest.

Når foråret kom, blev der den gang som nu travlt med at få sæden i jorden. Først i maj skulle kreaturerne ud på græs. Så kom tiden, der skulle tænkes på brændsel; man måtte i mosen og ælte tørv; i heden skar man de store ca. 1 alen i diameter store hedetørv, fladtørv, som brugtes til de store bilæggerovne. Desuden skulle man have slået nogle læs lyng til at tænde op med, og så når man i en fart skulle have en kop kaffe eller andet. Enhver gård havde sin egen mose og sit eget hedeskifte, som dog lå langt fra gården. Man kørte ud om morgenen med egne folk og med husmænd og deres koner, der hjalp til for at få andel i brændselet.

I høhøstens tid var der travlhed, sang og lystighed hørtes overalt, karl og pige, daglejer og hans kone måtte med, og det hele gik som en fest. Efterhånden fik man hø og brænde i hus. Med det sidste kunne det ske, at der af og til fulgte en hugorm, som så måtte lade livet. Så kom høsttiden. Karl og daglejere og deres koner sled og pressede hinanden under spøg og latter, og man levede som til gilde hver dag, indtil man havde det sidste læs i hus, så kom høstgildet med mad, drik og ofte dans natten igennem. I høsttiden fik daglejeren 40 á 50 kr., hans kone 25 á 30 kr., for hele høsten, men det var i disse tider store penge.

Efter høsten kom så slagtetiden, hvor 8 á 10 fede får måtte lade livet, og ligeså mange fede gæs. I saltkarret kom fårekød og ligeledes gåselår og gåsebryst, for senere at røges. Tællen fra fårene blev smeltet, og heraf lavede man lys, store og tykke, indtil 1¼ tomme til stuerne, og tynde, ¼ tomme tykke, til at løbe med fra stue til stue. Ja, der var jo i denne tid rigtig travlhed. En fed gris måtte ved samme lejlighed lade livet; der skulle laves pølser og meget mere. Husmoderen og alle i gården havde nok at gøre i mange dage.

Det var meget, der den gang blev slagtet, men der var 2 slags kød, som ingen med respekt for sig selv spiste: hestekød og spædekalvekød; det blev gravet ned, kun skindet tog man.

En morgen spændte man for vognen, læssede den med 1 td. kartofler, 1 skp. løg, rug eller hvad man havde, og kørte til havet, byttede det bort med et læs store havtorsk, hver 12 til 20 pd., og kom så hjem ved aftenstide. Nu blev der travlt i gården, en kone eller to til hjælp, torsken blev renset, hovedet skåret af og ligeledes begge sider, der så blev skrabet rene og lagt i et stort saltkar, der stod parat til dette brug. Hovederne blev hængt til lufttørring på snore, og i flere dage levede man højt på kogt torskehoved med sennepssovs og kartofler. Den salte torsk spistes på samme måde i løbet af vinteren. Efter man så havde sået vintersæden, rug og hvede, og havde gravet kartoflerne op og kulet, begyndte efterårspløjningen. Kreaturerne var nu inde. Man var nået til november, da hjorddrengens glade tid kom. Han fik sin løn og kunne komme hjem til mor, og skønt Thys bønder behandlede deres drenge godt – værst var det med søvnen, da sådan en lille mand den største del af sommeren måtte op kl. 4 á 4 ½ - det var jo tidligt. Så var det dog en festdag, når han kunne komme hjem med sin løn; tit kneb det i førstningen lidt i skolen, for med lærdommen havde det jo gået så som så om sommeren.

Vinterarbejde

Foruden alt det udendørsarbejde der her er omtalt, havde kvinderne deres indendørsvirksomhed.

Man bagte året rundt selv alt sit brød, bryggede øl, og man havde vask af alt tøjet, tiest også folkenes, vask og klipning af får, hvad der også faldt i kvindernes lod. Alt dette året rundt og når vinteren kom, fik kvinderne både store og små, nok at gøre både dag og aften med kartning af ulden samt arbejdet med spinderokken. Da alt tøjet var hjemmelavet, var der nok at gøre; garn og tvist skulle være rede til farveren og væveren, alt uldent skulle strikkes. Væv efter væv i uldent og hvergarn til dyner, tøj og linned til hele familien. Herreskrædderen gik året rundt fra hjem til hjem og syede til

mænd og drenge; sypigen fulgte i hans spor og syede dragter, tunge og solide, til kvinderne; jo, der var travlhed såvel vinter som sommer.

Men så mændene? Jo, de havde nok at gøre. Daglejeren stod i laden sammen med karlen og tærskede korn; om aftenen var man optaget af at lave tøjrepæle, klaptræer, binde kurve, sno simer at binde tag med. Mange steder lavede man selv sit reb af tovværk, som man købte ved strandingsauktionerne, trevlede det op og lavede det til reb.

Gårdens udgifter og indtægter

Indtægterne i sådan en gård var ikke store; det var i disse dage kornavl, opdræt af stude, som solgtes til marskegnene i Sønderjylland. Den del af kornet, som man kunne undvære, solgtes til de enkelte købmænd. Af og til kunne der sælges en hest og nogle gæs, lidt smør og æg, men det gav jo ikke meget. Udgifterne var da heller ikke store, mange havde gården gældfri, og de, der havde gæld, havde den privat til slægt og venner. Skatterne var heller ikke store; folkelønningerne var: En karl 125 til 150 kr., pigeløn 100 kr. eller mindre årligt, hjorddrengen 5 eller 10 kr. for sommeren. Daglejeren fik 50 øre á 1 kr., men så fik de altid en del naturalier, mælk, smør, æg, kød, m.m. Man havde jo hverken mejerier eller slagterier, så man brugte selv alt, hvad man producerede, og på den måde fik arbejderne alligevel tilstrækkeligt; der var altid arbejde nok. Udgifterne til købmændene var små. Størst var de vel til spiritus, et anker brændevin, nogle flasker rom, lidt kaffe og sukker og krydderier var det meste.

Kommunernes udgifter

Som bøndernes udgifter var små, var kommunernes det også. Med hensyn til vejvæsenet, da havde hver gårdmand sit vejstykke, hvorpå han om sommeren kørte nogle læs grus, som han tog i en eller anden grusgrav eller hentede ved fjorden, hvor der var nok af ral, små rullesten.

Fattigvæsenet! I hvert sogn var der tre fattighuse, hvert med tre stuer, beregnede til 3 familier eller enkelt personer. Fattigfolkene fik så nogle få kroner om måneden, lidt brænde, og så for resten kunne de gå i gårdene og tigge. Og det må så atter her siges til bøndernes ros, at de gav villigt og rigeligt, både til fattigunderstøttede og til fattige udenfor fattigvæsenet.

I sygdomstilfælde måtte folk hjælpe hinanden, som de bedst kunne, man brugte i de tider sjældent læge, man kunne jo altid henvende sig til en klog mand eller kone, og langt mindre grund var der til at hente læge til et fattiglem. Hvem der selv havde hus kom ikke på fattighuset, så vidt de da kunne blive hjulpet i sygdomstilfælde, de fik lidt hjælp i penge og brænde.

En ældre måde at yde fattighjælp på var at lade vedkommende gå rundt fra gård til gård, hver gård måtte så have vedkommende i 3 døgn. Jeg kan endnu huske en mand, som fik sit ophold på den måde.

Skolevæsenet

I hver kommune var der som regel kun èn skole med èn lærer, som også var kirkesanger, degn, og desuden skulle han ringe til gudstjeneste morgen og aften. Der var i skolen 2 klasser, de mindste fra 7 til 10 år, og store fra 10 til 14 år, om sommeren gik de store 2 dage om ugen, de små 4 dage, og om vinteren de store 4 og de små 2 dage om ugen.

I skolestuen var der murstensgulv, som just ikke led af renlighed, da vi sad med træsko på fødderne. Skulde der gøres rent, blev det degnens sag, men han havde jo nok at bestille i forvejen, og desuden havde han sit landbrug. Der var bjælkeloft, og ikke ret højt til loftet. Endvidere var der en stor rund kakkelovn, en reol til læse- og sangbøger, regne- og skrivebøger og tavler, en stor sort tavle og nogle landkort på væggene, og i et hjørne kateteret for læreren. 5 lange skoleborde med plads til 10 børn, alle lige høje, så de største måtte sidde foroverbøjede, og de mindste måtte række sig for at nå. Sådan en flothed som rygstød på bænkene havde man heller ikke.

Gårdenes besætning

I en almindelig gård havde man 3-4 heste, 4 køer og en snes ungkreaturer, 20-30 får, 5-6 gæs til tillæg samt ænder, høns og svin til eget slagtebrug, måske også en griseso til tillæg. Fårene stod om sommeren mest i heden og ud-

marken. Når gæslingerne om foråret blev store nok dertil, blev de sat i tøjr 2 og 2, en strikke om det ene ben, og mellem hver 2. par et trug med vand, efter høst blev de slået løse og gik på stubmarkerne. Når de sådan havde gået en tid og var blevet halvfede, blev de, som var bestemt til hjemmeslagtning, sat på fedesti og fik der alt det korn, der kunne proppes i dem; derefter deres tragiske død. De andre blev solgt til opkøbere, som så ved hjælp af drenge drev de store flokke ned gennem Jylland, helt ned til den anden side af grænsen.

Enhver nok så fattig indsidder havde sine 2 eller 4 gæs, som, når de var så store, at de kunne slæbe tøjret, kostede 2 mark stykket. De tøjredes på byens gadejord. Ville man have dem rigtig fede til slagtning, stoppede man dem om efteråret. Af mel og vand lavede man boller på størrelse som en finger, tog gåsen under venstre arm, og vristede næbbet op med fingrene, som man holdt om næbbet, og stoppede en bolle ned i halsen på dyret med højre hånds pegefinger, og sådan blev den ene efter den anden skubbet ned så længe gåsen kunne rumme dem. Derefter satte man gåsen i en kasse så lille, at den så godt som ikke kunne røre sig; på den måde blev de på kort tid umådelige fede.

Degne- og jordemoderost

Det var en gammel skik, at degnen en bestemt dag om sommeren mødte i en gård, hvor så alle mændene mødte med mælken fra en dag, hvoraf der lavedes ost til degnen. En anden dag var det jordemoderen, det gjaldt, og da der jo var flere byer, blev det ikke så lille en indtægt, de kunne indvinde på den måde. Da de fik langt flere oste end til eget brug, kunne de sælge en del, og da det var 1. kl.s ost, kunne de opnå en stor pris for dem.

Gæstfrihed

Kom der en nabo eller en fremmed i et eller andet ærinde til en gård, blev vedkommende straks budt en snaps og en tår øl, og kom der en samtale i gang, ja, så måtte der en kaffepunch til, en stor kop med kaffe uden fløde, men deri en god slurk af brændevinsflasken og et stykke brunt kandis. Da der tit på en dag kunne komme adskillige, og værten altid måtte tage sin punch med, kunne det godt ske, at han en og anden gang ved sengetid var lidt påvirket, især hvis de fik kortene frem, og thyboerne var lidenskabelige kortspillere og spillede højt spil. Var det kvinder, der kom, var det en kage og øl og senere kaffe, der serveredes.

Læsning

Af læsning var der kun lidt, højrebladet Thisted Amtsavis, holdtes af enkelte. Af ugeblade var der enkelte, i halvfjerdserne var "Husvennen" et rigtig godt blad - for resten en del udbredt i Thy. Et andet blad, jeg husker ikke mere, hvad det hed, med fortællinger af Thyregod og andre danske forfattere, var også en del udbredt. I enkelte sogne havde man bogsamlinger, men i Hurup sogn var der ingen. Lærerne agiterede for et par børneblade, som enkelte holdt. Så var der nogle ubetydelige hefter fra Jul. Strandbergs Forlag, som blev solgt af rejsende, den skønne Helena og lignende. Endvidere var der de mange 4-skillingsviser, som ligeledes solgtes af rejsende på markederne, Hjalmar og Hulda, Pjaltenborgs brand, en del fra skuespil, sørgelige kærlighedsviser, viser om selvmord og mord, om drukneulykker og mere.

Ålefiskeri

For de byers vedkommende, som lå langs fjorden, boede jo en del familier, som drev fiskeri som hovederhverv. For andres vedkommende drives lejlighedsvis en del fiskeri med glib og ålejern.

Henad sommeren kom vesterhavsfiskerne med deres 2 mands både og lejede sig ind i gårdene langs fjorden, hvor de blev et par måneder for at drive ålefiskeri. Det var en dårlig forretning for de gårde, som havde dem, 2 mark (66 øre) om dagen for hver, og de ål, der kunne spises på gården.

Husmændene

Jordløse husmænd og de, der havde jord, levede omtrent ens, de måtte begge ud på arbejde hos gårdmændene, men der var så godt som altid arbejde nok. Husmændene med jord havde den fordel frem for de andre, at de havde 1 eller 2

køer, men husmandsbrugene var almindeligvis små eller med dårlig jord. Med hensyn til selskabelighed havde de det som gårdmændene, nogen standsforskel fandtes så godt som ikke.

Folketro

Overtroen var umådelig stor. Det var i den tid ligeså så farligt at gå midt på en vej efter mørkets frembrud som i vore dage at gå midt på kørebanen i en befærdet by. Ikke for biler ganske vist, for de eksisterede jo ikke, men der kunne komme en ligskare og gå over en, så faldt man jo om, og hele skaren trampede over en, og det kunne have sørgelige følger. Gamle folk vidste at fortælle om en og anden, som dette var overgået. At vedkommende var blevet meget syg efter sådan en medfart, fik jo være, men der var den eller den, der var blevet sindssyg. Det vrimlede med hekse, tit flere i samme by, nogle gjorde kun godt, andre ondt, nogle begge dele, flere havde Cyprianus, og det var en forfærdelig bog, som man helst slet ikke skulle se. Der boede en gårdmand, som var meget søgt, han havde gået i den sorte skole i København i sine unge dage, han gjorde kun godt, hvad de andre havde gjort ilde. Kunne man ikke få smør af fløden, et menneske eller dyr blev sygt eller lign., var det ofte et værk af en heks. Han blev hentet, læste og gjorde tegn over kærnen, over den syge osv., og blev det så godt igen, vidste man, at det var ham, der havde ordnet tilfældet, jo, han kendte råd for meget; ville man sikre sig mod at blive forhekset, havde han et ufejlbarligt middel: Det var et lille stykke af en vis rod, der blev syet ind i skjortelinningen, og skønt ingen rigtig ville vedgå det, var det dog få, som ikke havde det indsyet. Hans råd og ulejlighed kostede aldrig noget; jeg tror, han havde nok i den morskab, det forvoldte ham, at folk troede på hans evner. Han forsømte ikke noget og var en velhavende mand.

Den anden slags var værre, for de gjorde kun ondt. Gamle Maren var uvenner med naboerne. Hun havde lagt en genstand, hvorover hun havde læst på vejen hen til dem, hvorover en af dem måtte komme, når vedkommende gik til eller fra hjemmet. Men nu var det således med dette, at kun den, der kom først over tingen, fik sygdommen, og så gik det så uheldigt, at Marens egen tyveårige søn først kom over den og fik derved en svær sygdom, som endda efter han var blevet helbredt gentog sig hvert år i mange år. Jo, gamle Maren var en frygtelig heks, alle undgik hende. Hun var en gammel ensom enke.

Jeg var dengang en lille dreng på 6 år, da hun en dag, jeg kom forbi hendes hus, stod i døren. "Kom ind til mig lille Anders", sagde hun, "så skal du få en dejlig kage og se hvor meget morsomt, jeg har". Jeg vidste godt, at det var galt, men min nysgerrighed sejrede dog, og jeg fulgte med Maren ind, og det kan nok være, jeg fik mange kager og mange stykker brun kandis, og bagefter kom hun med bøger, med billeder og morsomme historier, og da jeg endelig gik, måtte jeg love at besøge hende igen. Det kan nok være, jeg havde meget at fortælle mor om alle de herligheder, jeg havde oplevet. Mor rystede lidt på hovedet, men forbød mig ikke at besøge Maren en anden gang. Naboerne advarede mor, men hun sagde: "Jeg tror nu ikke Maren gør barnet noget ondt, men hun sidder jo altid alene den stakkel". Hele min barndom igennem vedblev jeg af og til at besøge Maren; hun havde en masse bøger, skuespil, fortællinger og mere, som jeg nød med ligeså stor begærlighed som hendes kager og andre gode ting.

Maren blev en meget gammel kone, uden folk fik forståelse af, at hun var ligeså uskadelig som andre; hun døde skyet af alle.

Som før nævnt var der de kloge mænd og koner, der læste over sygdomme, men der var også dem, der skrev medicin op, de forunderligste ting: Rust skrabet af kirkeklokken ved midnatstid, stykker af en selvmorders ligkiste, afklippede negle, hugormeskind, samt ting der skulle købes på apoteket: Menneskefedt, tudsehjerte. Det var, som den gamle lærer Johannes Nielsen i Randrup skrev i en vise optaget i avisen: "No hår æ betænt hva mi søn ska vær, da det ska vær nøj å det villest, mirakeldoktor ska han vær, te de kåster et ret møj å lær et; å mirakeldoktor er nøj å de villest". Han fortæller så videre, hvorledes en mor, som konsulterede en sådan kendt mirakeldoktor, Dybdahl - også i sin tid godt kendt på Århuskanten - sendte sin dreng

til Vestervig Apotek med den af ham skrevne recept. Moderen syntes så, at da drengen alligevel skulle vejen, kunne han med det samme gå til farveren og hente garn, som var farvet og fik farvesedlen med. Drengen kom først til farveren, men gav ham den forkerte seddel: 1 lod rævelunge og 2 lod hejrefedt. Farveren, som var en hidsig mand, blev vred og jog drengen ud, han troede jo, man ville gøre nar af ham. Så gik drengen til apoteket og leverede den anden seddel: 2 pd. garn, mørkeblåt. Og hed det i visen: "Meget kan plastersmøren forstå, men dette blev ham for broget". Der var langt mellem læger, i Thisted var enkelte og i Vestervig var der èn. Man kunne have over 2 mil til læge, og man troede tit, at de kloge mænd var fuldt så gode, som de virkelige læger. Man så jo, at mange kom sig efter at have søgt en sådan. At også mange døde - ja, det var jo så Guds vilje.

Så var der varsler, hunde som hylede efter mørkets frembrud, betød død. Mange gamle havde set bjærgfolk, som boede i høje. Nisser vidste man var til; der var en gård i byen, hvor jeg ved, man hver juleaften satte et fad med grød i laden til ham, og da den altid var spist, vidste man da, at nissen havde været der. Ja, jeg kunne fortælle mange flere historier om dette emne, men dette her må være nok.

Doverodde Købmandsgård

Doverodde ligger i den sydøstlige del af Thy ved en gren af Limfjorden; en dæmning var lagt over fjorden til Boddum, en stor landsby på en halvø, som skød sig ud i fjorden nord for Thyholm. Den havde en præstegård og en kirke uden tårn; der lå også den store "Boddum Bisgård", forhen bispegård under de Børglum bisper. Præsten havde både Boddum og Ydby kirker, de to sogne var et pastorat.

I Doverodde var en lille kro og i hine tider en meget stor købmandsgård. Købmanden, A.C. Hundahl, havde bygget en bro ud i fjorden, hvortil dampskibe fra København, der gik i fart på Limfjordensbyerne - 2 gange om ugen lagde de til - så længe isen ikke lagde hindringer i vejen. Desuden lå der altid sejlskibe, som gik til og fra med last. Til Doverodde kom bønderne langvejs fra med deres korn; der var derfor et stort pakhus med 4 lofter. Når de så havde afleveret deres korn, tog de fra butikken med hjem, hvad de havde brug for i lang tid. Ligeledes var der en stor trælastforretning. Træet kom med sejlskibe direkte fra Sverige. Foruden handlen med bønderne solgte han en gros til egnens mindre købmænd.

Det var i det hele taget en mægtig og mangesidig forretning, der blev drevet, indtil jernbanen kom. Kornavlen, hvoraf bønderne havde stor indtægt, ombyttedes med mejeridrift, så lidt efter lidt tabte forretningen omsætning. Nu er der kun en almindelig købmandshandel.

Omrejsende handelsfolk

Der kom tit omrejsende handelsfolk til beboerne.

Den dag da Kræn Bak kom til byen med sine manufakturvarer, var en begivenhed af rang. Traf det sig, at han kom ind til en gård lidt før middag, kunne man være vis på, at middagsmaden ville blive en time senere end ellers, og det skulle være sært, om grøden ikke den dag var sveden, for når han fik pakket sine bomuldstrøjer, sorte og kulørte tørklæder og de andre herligheder ud over langbordet, måtte hele gårdens kvindelige personale ind for at beundre og købslå om varerne. Der blev handlet og pruttet om priserne, som køberne fandt alt for høje, men som Kræn Bak påstod var så lave, at han med et suk måtte sige, de førte ham lige imod fattigvæsenet. Men handelen gik sin gang - altid i hans favør - og efter at have spist og drukket kaffe og fortalt nyt fra andre byer, gik han ad gårde; veltilpas og med et smil, ikke så lidt rigere end han var kommet derind. En særling var han, syntes man tit. Tænk han drak aldrig snaps eller en kaffepunch, og altid syntes man, at man havde gjort en sjælden god handel, når han var gået.

Om vinteren kom manden med kalveskindstornysteren med havefrø, også han gjorde forretning.

Så var der farveren, som kom og tog imod uld og tøj, som regel en gang om måneden. Og almindeligvis hver uge, enken med sine kurve med wienerbrød og småkager fra bageren. Hun købte også æg op.

Kræn Bak var nok den af handelsfolkene, der drev det videst. Midt i halvfjerdserne købte han en halvsnes tdr. land, byggede et flot hus, anskaffede besætning og blev nu landmand samtidig med, at han startede en efter de tiders forhold flot manufakturbutik. Han giftede sig med en ældre sypige. Der var på de tider ingen manufakturforretninger på landet, og vi havde 4½ mil til Thisted.

Der kom handelsfolk med mange ting: De små 12 skillingsviser, billedrammer og billeder og meget andet. I Thy havde alle handelsfolkene gode dage med mad og drikke.

Også andre omrejsende kom til byen. Når Per Lirekasse kom, hvilken jubel vakte det da ikke blandt børnene. Når han så fik sin kasse placeret med de bevægelige dukker ovenpå, og med pibende stemme forkyndte: "Her ser i kong David, han kan spille på sin harpe, og dronning Batseba, hun kan snurre på sin hæl" og med endnu højere stemme forkyndte: "En mark er kassens rettighed", og derefter begyndte sin musik, ja, så kan det nok være der blev jubel.

Så en anden dag kom Jens Madsen af Danmark skrålende af fuld hals gennem byen:" Fra Vestervig uddrog en flok arbejdsmænd, til Sjørring sø satte de kursen hen" osv., ja, så var snart alle byens børn på tæerne. Der skulle i de tider ikke meget til for at fornøje folk.

Markeder

I Hurup sogn var der ingen kro, nærmeste var Ydby og Vestervig. Man følte heller ingen trang dertil, for spiritus kunne man altid have hjemme, og da man var tilstrækkelig selskabelig anlagt, var hjemmene jo nok. Der kunne ældre og unge altid mødes. Der var også dengang de store tilbagevendende markeder, der altid var hele folkeforlystelser, hvor alle skulle være med. Ved disse markeder kom alle slags gøglere med forlystelser af enhver art. Der var masser af handelsfolk fra hele landet med varer af alle mulige slags, bagere, beværtningstelte, og sådan en markedsdag drak man tæt og slog gækken løs. Når markedsgæsterne om aftenen og langt ud på natten kørte hjem, skete det ikke just i stilhed, nej, man sang og skrålede og kapkørsel i fuld galop var almindelig. Tit skete der da også ulykker ved sådan en hjemkørsel.

Folkeliv og oplysning

Når undtages den vestlige del og enkelte andre pletter af Thy, hvor dans, kortspil, druk med eder og liderlige viser og tale, på grund af Indre Missions arbejde, var afløst af alvorlige samtaler om livet og dets dybere mening, salmesang og uskyldige lege, var der megen råhed med banden og alt hvad deraf følger, hvor ingen dybere emner fyldte tankelivet. Især var det erotiske emner, som man - uden sky for at de blev opfattet af barnlige øren og uden tanke for, hvad skade de kunne forvolde i bløde barnesind - drøftede i al deres nøgenhed mand og kvinde imellem. Liderlige viser som ikke kunne være for rå, jo mere rå, des større jubel vakte de hos både mænd og kvinder. Der var i det hele taget meget lidt kristelig sans i Thy. Vel gik man en gang imellem i kirke, og sine 2 gange til alters, men dermed var det også sagt.

Det var midt i halvfjerdserne, da vi skulle have en ny præst, at sognerådsformanden ytrede:" Ja, æ vel jo be vorherr om, te vi no må fo en lutheraner te præjst, å et jen a di grundtvigianere eller missionsmænd." Grundtvigianere kendte man ikke til, og højskolerne betragtede man mest som vigtigmageri.

Men var folk ikke kristelige, så var de nogle vældige karle ved gilderne og selskaberne. Ved et godt bord, ved dans, kortspil og punchen. Ved de mange selskabelige sammenkomster om vinteraftnerne, hvor man begyndte med spisning og store snapse for at blive godt tilpas til at tage fat på kortspillet, hvori kvinderne også deltog sammen med mændene, gik det livligt til. Man spillede højt spil, hvor der tit kunne tabes og vindes store penge, men pyt - slog pengene ikke til for den tabende part, havde han jo altid en stud elle nogle tdr. rug, som kunne hentes dagen efter. En sådan aften blev der sat mange kaffepunche og af kvinderne mangen kopper kaffe med kage til livs. Tillige kunne der sådan en aften blive tid til at referere alt byens nyt, om Pers kones ny hovedtørklæde, der jo var alt for dyr for dem. Om Kræn Kræn og Ajs Jensen, der forleden havde været så hulendes fulde og var

kommet op at slås, så Kræn Kræn måtte holde sengen, fuld af plastre både her og der på kroppen. Der var altid nok at drøfte en sådan aften, så klokken godt kunne blive 2 – 3, inden man brød op.

Postgang

Man havde dengang ingen postbude. En og anden by hyrede en mand til at hente postsager et par gange om ugen ved de forskellige ekspeditioner, hvor den kongelige diligence holdt og afleverede nærmeste egns postsager. I Hurup sogn havde man imidlertid ikke sådan et lejet bud, men da vi havde en ung lærer i Hurup, som tit skulle have bud til samlingsstedet i Heltborg, udså han mig til at gå bud, og når jeg kom der for ham, fik jeg gerne en del andre breve og penge med, sager, som så blev sendt om i sognet med de forskellige skolebørn. En ekstra fordel fik jeg selv derved, idet man i Heltborg havde et sognebibliotek beroende hos ekspedienten, og på den måde kom jeg til at tilfredsstille min læselyst og lånte bøger derfra.

En yvelbojel (et julegilde)

Enhver gårdmand med en smule agtelse for sig selv og sine måtte hvert år holde yvelbojel. Så måtte bydemanden eller gårdens søn eller karl ud og byde byens folk - unge og gamle - og familie og enkelte andre venner i andre byer til yvelbojel hos Mads Nielsen den eller den dag. Når så dagen kom, mødte de alle op om eftermiddagen, og fik efterhånden, som de kom, en snaps, en tår øl, en kage og kaffe. I køkkenet regerede "æ kokkekuen å æ grånkok" (den, der vasker op og hjælper kokkekonen).

Bordene blev dækket, og gæsterne blev budt til bords. Så begyndte man med maden: Bygsuppe - sødsuppe eller almindelig suppe med boller, derefter en kødret og en fiskeret, sædvanligvis kogt, saltet torsk med sennepssovs og kartofler, eller stuvet hvidkål med flæsk til - altid krydredes maden rigeligt med dramme. Efter bordet begyndte så dansen i storstuen, der til dels var ryddet for sit indhold af skabe og kister og oplyst af tællelys i træstager, som var indrettet til at hænge på væggene rundt om i salen. Når dansen havde varet lidt og der var ryddet op i stuerne, trak en del af de ældre sig tilbage dertil for at hengive sig til kortspillets glæder og spænding. På bordene stod øl og brændevinsflaskerne til fælles bedste. Mens kortspillet gik i stuerne, gik dansen lystig i storstuen til de to svedige musikeres anstrengelser. Så gjaldt det om, hvem af karlene der kunne trampe stærkest i gulvet, mens der stod en em af sved og støv i den oftest lavloftede storstue.

Hen på natten blev der så dækket kaffebord i stuerne, og efter kaffen var der punch til mændene.

Henad morgenstunden blev der dækket koldt bord, der bugnede af skinke, hele rullepølser og kødpølser, syltet flæsk og alt hvad der kunne tænkes af madvarer, stuvet hvidkål med flæsk manglede heller ikke, og allermindst øl og snaps. Efter maden fortsatte dansen endnu et stykke tid. Så gav man spillemandspenge. Kaffen serveredes og man drog af gårde. Tit kunne de to musikere sådan en nat tjene op til 40 kroner.

Det sket ikke så sjældent, at der under et sådant gilde, hvor der blev drukket store mængder spiritus, blev slagsmål, men det tog man sig ikke nær. Kunne man ikke få det bilagt inde, blev de kæmpende sat udenfor, indtil de der havde ordnet deres mellemværende. Det var på de tider sådan, at den karl der sagde: "Nej tak", når han blev budt på snaps eller punch, ikke regnedes for et rigtigt mandfolk.

Endelig blev så gården tømt for gæster, og man kunne tage sig et hvil - for så næste aften at holde en lille efterbojel for "æ kokkuen og æ grånkok" og gårdens folk. Tit kom en og anden af naboerne også til, og så spiste og drak man som første dag, og da spillemændene, såfremt de da ikke skulle andet steds hen, også måtte med, kunne der tit blive et helt gilde igen, og det kunne vare natten igennem.

Så næste aften var der julegilde et andet sted, og sådan fortsattes, til alle havde haft deres selskabelighed.

Æn stuer brøllup

Der skulle være stort bryllup i en gård. En datter skulle giftes i næste uge. Bydemanden blev hentet, og fik sine instrukser og måtte så rundt

i byen og nærmeste byer for at bringe alle familiens venner og slægtninge indbydelsen til brylllup på en hertil bestemt dag.

Der blev nu efterhånden så stor travlhed i gården, der var meget, der skulle ordnes, før sådan en fest kunne finde sted. Der kom saddelmager, som fik den ene ende af langbordet i dagligstuen overladt; ved den anden ende sad Louise sypige og midt for skrædderen og hans dreng. Dengang gik disse håndværkere omkring og udførte deres arbejde i gårdene.

Under spøg og lystighed udførte de deres arbejde, sypigen sang en sørgelig kærlighedsvise: "I Strasbourg der levede en adelsmand så rig". Da hans datter og hendes fattige ven ikke måtte få hinanden, endte det med, at de dræbte sig selv.

"Det var en fæl vise", sagde skrædderen, han havde været med i krigen og var alvorsmand!

- "Kan du nogen bedre", sagde sadelmageren.

- "Jo, det tror jeg nok", sagde skrædderen, "vil I høre"?

- "Ja, kom med den", sagde Louise.

- "Ja, den er sandhed", sagde skrædderen og sang;

"Farvel, min ven, snart mig døden kalder,
vel er det tungt i så ung en alder,
snart segner jeg for mit fødeland,
thi mod vor fjende jeg tro holdt stand,
men bring nu min hilsen til dem derhjemme,
de skal ej græde, når de mig mister.
Min lille søn han vil blive stor
og tappert gå i sin faders spor".

"Ja, den var køn, men grumme alvorlig", sagde saddelmageren, "men der er dog også morsomme sange fra krigen". Så sang han:

"Ved Bov der slog en kugle mig et hul, faldera
Allerøverst i min hattepuld, faldera.
Ved Sundeved der slog en kugle flad, faldera,
på klingen af min sidekammerat, faldera".

"Ja, krigen er nu en gru og ikke til lystighed", sagde skrædderen, "men I to spøgefugle passer vist godt sammen, så jeg tænker, at næste brylllup bliver hos jer".

"Pyt", sagde Louise, "jeg kender karlene alt for godt", og så sang hun:

"Thi karlene de ere få, som har et stadigt sind,
i dag har de én og i morgen to,
Så siger de: Hvad skal vi med dem,
thi sådan er karlenes sind".

"Ja, der står nu i visen pigernes og ikke karlenes", sagde saddelmageren, "men synes du som skrædderen, at vi skulle slå vore pjalter sammen, så kan vi jo i hvert andet vers synge karlenes og i hvert andet pigernes".

"Slå til Louise, nu har han jo friet i min nærværelse"!

Således gik dagene med spøg og skæmt til dagen før brylluppet. Da de var færdige med deres arbejde og nu skulle hjem for at forberede sig til festen, hvortil de var selvskrevne som gæster.

Hver dag i ugen kom der bude med gaver i naturalier til festen, disse bude måtte opvartes med kaffe, kage, mjød og hvad der nu passede bedst for vedkommendes smag.

Som sendt kom alt muligt spiseligt: Mælk, fløde, æg, smør, hele fårelår, rullepølse og spegepølse, sigtebrød og mere.

Tredjedagen før brylluppet kom "æ kokkekuen og æ grånkok". Fra den dag regerede kogekonen enevældigt over køkken, spisekammer og bryggers med bageovn, bryggekar og mere.

I storstuen havde mand og karl deres mas med at gøre ryddeligt, flytte de store kister og alt med deres mægtige indhold af færdige klæder af alle slags og hele væve af tøj ud i lade og udhuse, hvor der var plads.

Endelig oprandt da bryllupsdagen, og kl. 10 rullede vogn efter vogn ind i bryllupsgården, modtaget af munter musik fra de fire spillemænd, som havde taget plads udenfor indgangsdøren. Eftersom de kom, kørte kuskene fra byen deres køretøjer hjem, og de længere borte fra fik fraspændt omkring i byens forskellige gårde.

Alle mødte i stiveste puds, mændene i blå vadmelsdragter, mange med fedtlæderstøvler, de fleste med morsomme høje silkehatte, andre med huer. Kvinderne for de ældres vedkommende med sære høje lodne hatte, for de yngres med silkehovedtørklæder, de rigtig gamle med den turban, som brugtes af gamle koner i Thy i disse tider og indpakkede i sjaler. Svære vadmels- og hvergarnskjoler med mange hver-

garnsunderskørter som selvfølgelig ikke kunne ses, men gav dem en sær uformelig og kluntet skikkelse.

Efter at gæsterne var samlede bødes på frokost i storstuen og dagligstuen, hvor der var dækket med hele bjærge på fadene af al slags pålæg: Hele skinker, rullepølse og spegepølse, kogte æg - det var i forårstiden; af disse som var blødkogte og var serverede på tallerkner, var hvert æg skåret midt igennem, hvad der var skik i Thy. Skafferen svedte af anstrengelse for at forsyne alle med snaps, brændevin og mjød efter enhvers ønske. Også vin til kvinderne blev serveret til dem, der ønskede det. Ølkrusene gik også flittigt rundt. Efter måltidet blev der serveret kaffe med mange slags kager.

Atter rullede køretøjerne ind i gården. Klokken var nu nær 2, så blev vogntoget ordnet. Forrest kom de 8 ryttere, derefter en vogn med musikerne med deres blæseinstrumenter, derefter kom brudeparret, bruden med slør og myrtekrans, brudens og brudgommens forældre og bagefter dem hele brudeskaren.

I det øjeblik toget satte sig i bevægelse, begyndte musikerne at spille. Ryttertoget satte af sted i fuld galop, for dem gjaldt det om at nå kirken og tilbage imod vogntoget og således møde dette 3 gange, inden de nåede kirken, da det for brudeparret betød lykke i ægteskabet.

Ankommet til stedet gik hele følget med 6 brudepiger, 2 af rytterne som forlovere og brudeparrets forældre i spidsen ind i kirken og indtog deres pladser i stolene. Efter at brudevielsen var foretaget, til salmerne spillede musikerne, ofrede hele selskabet til præst og degn, og ved udgangen fra kirken glemtes kirkebøssen heller ikke. Dennes indhold deltes visse tider af året til fattige, gamle og syge, der var dengang ingen hjælpekasse.

Efter højtideligheden ordnede følget sig igen, nu var præsten og degnen og deres familier med.

Efter at toget havde sat sig i bevægelse til en munter melodi af musikernes blæseinstrumenter, sprængte rytterne atter af sted i fuld galop til gildesgården. Også denne gang måtte de møde brudeparret 3 gange, inden dette nåede gildesgården, og da kneb det nok mere, for da måtte hver af dem nyde en forfriskning, men også denne gang lykkedes det.

Efter hjemkomsten kørte så kuskene atter hjem med heste og vogne. Når nu alle var samlede, satte man sig til middagsbordet, hvorefter præsten bad en kort bordbøn, og så tog man fat på maden, der bestod af suppe, steg, en fiskeret og som dessert rismelsbudding med mjød. Efter at præsten atter havde bedt en bøn, kom en tallerken rundt, hvorpå man lagde et 3 marks stykke, eller en daler til spillemændene, derefter gik atter en tallerken med en havareret grydeske rundt, hvorpå man ofrede til "æ kokkuen".

Nu hævedes bordet, og folk spredte sig rundt ude og inde, og efter der var ryddet op i stuerne, begyndte musikken i storstuen, og snart var dansen i fuld gang. Rundt på væggene i storstuen hang trælysestager med tændte lys; i de andre stuer stod lys i messingstager på bordene, tykke hjemmestøbte tællelys. Efter en stunds forløb trak de ældre mænd og kvinder sig tilbage til stuerne, nogle fik fat på kortene, andre stod gruppevis. Hvor der som her var samlet mange og fra forskellige byer, kom samtalerne dengang og mange år efter næsten altid i Thy til at dreje sig om krigen. Snart var der samlet en flok, som havde været med, og der blev sagt mange bitre og onde ord om kongen, ministeriet og hærledelsen, især de Meza. Når vi menige bad om at gå på, slog det sjælden fejl, at der blev blæst til retræte, og så skulle vi jo tilbage, enten vi ville eller ej. "Ja" sagde en, "havde general de Meza ikke været den forræder, han var, og vi havde fået lov at gå frem, havde det nok ikke set ud som nu". Imidlertid var præsten kommet til og havde hørt det meste af snakken, og med sin rolige stemme blandede han sig i samtalen og sagde; " I klager over hærledelsen og på, at I ikke fik lov at gå frem, men at den bød jer at gå tilbage, men hvad ville der være sket, om I havde fået jeres vilje? Kun det at vi havde fået en masse døde og lemlæstede, også af jer som er her til stede, ville sikkert have fundet en ensom grav nede i Sønderjyllands jord, og eders hustruer været enker og jeres børn faderløse, og hvad ville det nytte? Krigen kunne vi dog aldrig have vundet, trods eders tapperhed. Et lille land som vort mod to af Europas

stormagter, I ved jo nok selv, hvordan I stod med eders gamle forladergeværer, der kunne afgive et skud for hver ti som tyskerne med deres moderne baglader geværer kunne præstere. Og selv om vi kunne have vundet nogen fremgang, så kunne de have trukket to gange så store forstærkninger frem som den del af deres hær, de havde deroppe; den dag vil komme, hvor eders efterkommere vil se modsat på den sag, som I ser på den, og vil dømme kongen og hærledelsen anderledes end I". Der blev efter præstens tale nogen stilhed.

I soveværelset havde de ældre kvinder samlet sig, og passiaren gik livligt og drejede sig mest om tøj, de havde under arbejde. En havde lige fået 30 alen dynevår hjem fra væveren; en havde lige fået tvist til væveren til 40 alen lærred, en tredje ventede en af dagene 30 alen vadmel hjem, og således videre, hvad det skulle være til, hvem der skulle sy det, og om farver og mere.

Klokken 12 blev der dækket kaffebord i stuerne, man drak så i holdvis. Bordene var fint dækkede med hjemmevævede duge. Mægtige stabler af kaffebrød, og kager forsvandt lidt efter lidt, men efterhånden kom nye til.

Hen ved klokken 2 kom punchen ind, og man tog godt til sig af varerne. Sang og højrøstet skæmt og latter fulgte skålene, og efter en halvanden times tid kunne man rydde bordene. Dans, kortspil og munter samtale fulgte i de af tobaksrøg og spiritus duftende stuer.

Ved 5-tiden dækkedes frokostbord. En fiskeret, koldt bord med rigelig snaps og øl og derefter kaffe.

Dansen fortsattes derefter, indtil gæsterne lidt efter lidt tog hjem, enkelte for ikke mere at komme, andre for at hvile ud for op på dagen at fortsætte.

Fra hen imod middag og til ud på eftermiddagen kom gæsterne til anden dags gilde. I den tid stod kaffebordene dækkede i dagligstuen og soveværelset.

Ved 2-tiden blev der dækket middagsbord, ved hvilken man spiste bygsuppe og ellers som den første dag. Derefter fortsattes som første dag med dans, kortspil og samtaler, efterfulgt af kaffebord. Punchesold og aftensbord med varm ret og koldt bord og som første dag frokost efterfulgt af kaffebord ved daggry, hvorefter gæsterne lidt efter lidt tog afsked og rejste hver til sit.

Nu trængte man jo nok til ordentlig hvile i bryllupsgården, men den blev ikke af lang varighed, for allerede ved 2-tiden begyndte man "æ ætterboil" for "æ kokkuen og æ grånkok", spillemændene, gårdens folk, og alle som havde hjulpet til. Desuden kom nu flere af byens folk, særlig mod aften de unge, og festen fortsattes som de øvrige dage med spisning, kortspil og dans til morgenstunden, da de sidste gæster med kogekonen og alle tog hjem. Først på formiddagen tog brudeparret afsked.

Egentlige brudegaver af gæsterne fik man dengang ikke, kun af den nærmeste familie.

Således formede et stort bondebryllup sig i 1870!

Ashøjefester

Ashøje er to store høje, som ligger i Hurup sogn vest for Hurup på en højderyg. De udgør Thys højeste punkt. Herfra er vid udsigt over store dele af Thy, ind over Mors, Nissum bredning, den 2 mil brede del af fjorden over mod Hardsyssel, og med kikkert langt ind i landet mod syd for Limfjorden og ud over det for øjet uoverskuelige Vesterhav.

Disse høje og deres omgivelser er nu for mange år siden af en af gården "Lodahls" ejere beplantet med granskov.

Vi havde i 1871 fået en ganske ung lærer, Kåstrup, til skolen i Hurup. Skønt han var ung, forstod han dog tiden og kendte, hvad der bevægede sig i den, og han blev derfor ikke alene en dygtig og forstående lærer for os børn, men blev også noget af en reformator for de ældre. Hvad der også hjalp til var, at han var meget velhavende og brugte af sin kapital til at glæde andre.

Folkemøder, som Blicher havde begyndt på Himmelbjerget, og som beboerne i mange egne nu godt forstod at værdsætte, var ukendt i Thy; men så var det, at Kåstrup indbød alle os børn til at møde i skolen grundlovsdag festklædte, for i procession at marchere til fest på Ashøje og tage vore forældre med. Dagen oprandt, og vi mødte alle op i skolen. En del af os fik Dan-

nebrogsflag i hænderne, og vi blev så ordnet i geledder og marcherede i ordnede rækker afsyngende sange til Ashøje. Mange gamle kom også, det var jo en ny fornøjelse.

På festpladsen var koner med wienerbrød, og der blev lavet kaffe og serveret brød til alle deltagerne. Det betaltes af Kåstrup selv. Tiden for os tilbragtes med leg, sang og oplæsning af små muntre fortællinger, og da aftenen kom, syntes vi børn, at dagen havde været alt for kort, men hjem måtte vi jo for at hvile ud til næste dags skole.

Religiøst liv

Når det af det fortalte kunne se ud, som om der slet intet religiøst liv fandtes i Thy i disse tider, så var dette dog ikke tilfældet. Rundt i byerne og sognene sad der familier - stille og rolige mennesker, en rest fra pietismens dage - den retning der gjorde så stort fremstød i slutningen af det 18. og begyndelsen af det 19. århundrede.

Det var særlig i de tider, her er tale om, biskop Mynsters livssyn, de levede på. De kaldte sig hverken troende eller hellige, men ville gerne være gudfrygtige mennesker, det vil sige: Gøre Guds vilje, ikke gøre uret i handel og vandel, men hjælpe deres medmennesker hvor de kunne. De dømte ingen og råbte ikke deres tro ud i alle verdenshjørner, men sad stille og tilbagetrukne i deres hjem. De takkede Gud, når de stod op, når de havde spist sig mætte, takkede for dagen og bad ham være deres vogter for natten, når de om aftenen var gået i deres senge. På grund af deres stille færd blev der ikke lagt meget mærke til dem. Min mor og flere af hendes slægt hørte til denne retning; hun blev aldrig træt af at formane mig til frem for alt aldrig at lyve, bande eller føre liderlig tale.

De fleste gik med tiden som Indre Mission fik fremgang med den - min moder aldrig helt.

I disse tider gjorde mormonerne stort fremstød i Thy, og en hel del solgte hus og hjem og rejste over til Utah, USA.

Også baptisterne og Fri Mission begyndte et arbejde og fik en del tilhængere. I løbet af halvfjerdserne fik Indre Mission stadig større tag i befolkningen og fik bygget flere missionshuse.

Udlængsel

Når jeg har skrevet, at thyboerne havde så lidt samkvem med andre egnes beboere, var det for de ældre og giftes vedkommende. Var det da fordi, de var hjemmefødninger? Nej, absolut ikke, thi få egnes beboere føler mere udlængsel end thyboen. De gifte sad nu engang fast, men mange unge rejste ud og kom aldrig tilbage, de fandt gode stillinger i det fremmede; mange rejste til København og andre steder hen, hvor det gik dem næsten lige så godt.

Således tog enkelte unge gårdmandssønner til Tune Landbrugsskole, hvor der også var en folkehøjskoleafdeling, og til Testrup Højskole, som doktor Nørregård og Bågø gjorde kendt. Eftersom en og anden nu kom hjem fra disse kurser og talte til deres jævnaldrende om livet på disse skoler, fik stadig flere lyst til at prøve, og når de kom hjem derfra, søgte de at føre det lærte ud i livet.

Først i halvfjerdserne oprettedes i Thy enkelte fællesmejerier, hvilke senere lidt efter lidt afløstes af andelsmejerier, og samtidig omformedes landbruget lidt efter lidt. Da jernbanen i 1882 kom, gik udviklingen med kæmpeskridt fremad.

Der var i 1870 - 1880erne mange unge, særlig tjenestekarle og piger, der rejste over på den anden side af fjorden for at finde lykken. I egnen omkring Struer, Holstebro og helt ned til Herning lå i hine dage store hedearealer af uopdyrket jord, og de store gårde som lå spredt i disse egne gav større løn end i Thy, og derfor tog mange unge plads dernede. Var de ikke bange for det hårdere slid, og de ville fremad, blev de der i nogle år. Når de så havde sparet nogle penge sammen, giftede de sig og købte for nogle hundrede kroner et stykke hede på 50 til 200 tdr. land og fik et tarveligt hus bygget - ofte af ler og med lyngtag - og tog så fat på at brænde lyngen af og opdyrke jorden. Når de så havde fået nogle får og den første ko, var de mere lykkelige, end de der havde arvet en gård i deres hjemland, og det gik nu fremad år for år.

Så arbejdede de videre, ude for andre om dagen og på deres eget om natten - og en enkelt dag af og til, når der ikke var noget at gøre for andre.

Efter at have ført et sådant liv i nogle år kom den dag, da deres eget gav dem nok, og de ikke mere behøvede at arbejde for andre; så gik det raskt fremad med deres egen fremgang.

Jeg har truffet et sådant sted på Holstebroegnen, hvorpå der nu findes tre gode nybyggede grundmurede gårde, hvorpå der hvert sted holdes 8 à 10 køer. Det var de gamle, der begyndte med én ko, men med lyst og mod tog imod sliddet. De har nu delt deres ejendom i tre - med en søn og en datter i hver af de to.

Hvis det med disse linjer skulle lykkes mig at få en eller anden til at tage en lysttur til Thy, vil jeg håbe, at de må erfare, at intet steds i verden synger fuglene så lifligt som i Thy en sommermorgen. Intet steds i vort land er græsset så grønt som i Thy, og intet vand i verden er så blåt som Limfjordens. Intet steds i verden er et hav så skønt som Vesterhavet, hvad enten man ser det i dets rasende vælde eller i sommersol.

Og jeg vil da slutte med en digters ord:
Du stolte natur ved Limfjordens bred,
så mægtig i al din beskedenhed,
for hvad du mig lærte, min tak jeg bringer,
om end den kun mat, og fattig klinger.
De steder man elsker, fra man var liden,
de glemmes dog aldrig, aldrig siden.

[1] Pastor Anthon var præst i Hurup 1876-1888
[2] Thøger var indbegrebet af lederskab, soliditet og agtelse
[3] Nes Verk var et støberi i Norge

Parti fra Hurup i begyndelsen af 1900-tallet

Dantryk

- en fjerdegenerations virksomhed i Hurup

Af Knud Møller Madsen, Hurup

Albert Andersens Bogtrykkeri i Hurup, det senere Dantryk a/s, kunne den 1. maj 2009 fejre 100-års jubilæum. Artiklen er en forkortet, og til dels omskrevet, udgave af bogen "Dantryk igennem 100 år", som blev udgivet i anledning af Dantryks 100 års jubilæum.

Albert Andersen 1909 – 1952

Under yderst beskedne forhold startede den 33-årige typograf Albert Andersen den 1. maj 1909 et bogtrykkeri i et kælderlokale i Jernbanegade 3 i Hurup. Trykkeriet, der var det første i Thy udenfor Thisted, hvor der var to store avistrykkerier, fik navnet Albert Andersens Bogtrykkeri.

Albert Andersen stammede fra Lem ved Ringkøbing og blev udlært som sætter på Ringkøbing Amtsavis i 1897. Efter at være blevet udlært fik han plads på Morsø Folkeblad, hvor han arbejdede i tre år. Herefter gik turen til Thisted Amts Tidende, hvor han ligeledes arbejdede i tre år. I 1903 flyttede Albert Andersen til København, hvor han fik arbejde på Kraks Vejviser.

At Albert Andersen så en fremtid for sig som selvstændig bogtrykker, ja, det kunne ses kort tid efter ankomsten til hovedstaden, idet han anskaffede sig "en fluesmækker" - en trykkemaskine, der var bygget på B & W[1]. Fluesmækkeren blev installeret i familiens lille lejlighed,

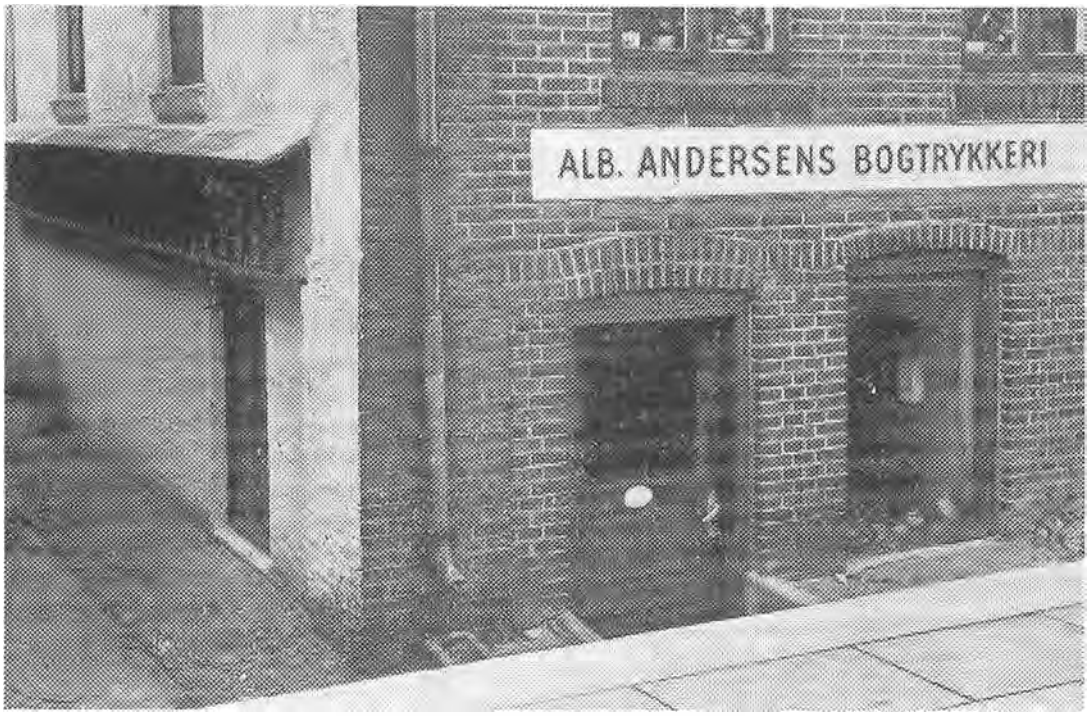

Albert Andersens Bogtrykkeri 1909

Fluesmækkeren, der i dag er udstillet i forhallen på Dantryk

hvor Albert Andersen med hjælp af sin kone, Elise, kunne fremstille de første tryksager.

Fluesmækkeren fulgte med til Hurup, hvor den gjorde nytte i mange år. I dag pryder den forhallen på trykkeriet Dantryk i Hurup.

De første mange år måtte Albert Andersen og hustruen Elise slide hårdt i det for at skaffe det daglige udkomme. Således måtte Albert Andersen i de første år cykle rundt på egnen til de forretningsdrivende, for at optage ordrer på diverse tryksager. Det første år havde det lille nystartede trykkeri en omsætning på 3.500 kr. Cykleriet blev ikke mindre, da trykkeriet allerede året efter i 1910 begyndte at udgive en lokal avis ved navn Thylands Adresse – Avis. Nu var det ikke kun ordrer på tryksager Albert Andersen cyklede efter, men også for at tegne annoncer til den nye avis. I regn og blæst og undertiden i vinterkulde cyklede Albert Andersen rundt på egnen for at besøge forretningsdrivende - fra købmand til købmand og fra kontor til kontor. Herefter måtte Albert Andersen og hustru arbejde om aftenen og natten med selve trykningen af diverse tryksager og den nye avis. Efterhånden overtog telefonen dog cykleriet.

I 1910 flyttede bogtrykkeriet til Ny Refsvej i huset til venstre på billedet

Kort tid efter starten blev lokalerne i Jernbanegade for små, og trykkeriet flyttede i 1910 til nye lokaler på Ny Refsvej.

Firmaets første lærling var Søren Møller, en nevø fra Esbjerg. Søren Møller flyttede senere igen til Esbjerg, hvor han blev maskinsætter på avisen Vestkysten. Den ældste søn i familien, Hilmer Andersen, kom i lære i 1915, og et andet familiemedlem Svend Birkemose fra Nørresundby blev udlært i starten af 1920erne. Han flyttede senere til Aalborg, hvor han i en årrække arbejdede for Obels Kartonagefabrik.

Bredgade nr. 9

I 1923 købte Albert Andersen en ejendom i Bredgade nr. 9 og flyttede trykkeriet hertil, i dag har forretningen "Hos Thea" til huse her.

Forretningen gik så godt, at Albert Andersen nu var i stand til at købe denne centralt beliggende ejendom. Mod gaden var der privatbeboelse, og i haven bag beboelsen blev der bygget trykkeri. Adgangen til trykkeriet var gennem to smalle smøger, hvorigennem en trækvogn til papir, aviser og tryksager netop kunne passere.

Med de stadig øgede ordrer og flere annoncer i Thylands Avis blev det nødvendigt med udvidelser i midten af 1930erne og igen i begyndelsen af 2. verdenskrig, så rammerne om et traditionelt trykkeri med tilhørende distriktsblad til stadighed var optimale.

Det er indtil videre det sted, trykkeriet har haft til huse i den længste periode – men med stadige udvidelser, såvel bygningsmæssigt som maskinmæssigt.

Lidt om arbejdet i trykkeriet

Indtil 1940 var alt håndsat. På dette tidspunkt fik trykkeriet den første sættemaskine, en gammel "Typograph", som blev installeret under forhold, som ingen i dag ville arbejde under. Der var ingen udluftning, og kun varmen fra det smeltede bly kunne bringe temperaturen op i de kolde vintermåneder.

Faggrænserne i 1920erne, 1930erne og 1940erne var ikke så snævre som i dag. Således kunne kontordamen hjælpe til i huset og desuden arbejde med den vigtige funktion som pålægger. Trykkerens arbejde sluttede ikke al-

Albert Andersen med barnebarnet Jens Jørgen 1939

tid til normal arbejdstids ophør, idet trykkeren eksempelvis skulle sørge for, at de færdigtrykte regninger blev skåret til, hæftet og forsynet med sort ryg og sluttelig pakket ind. Først herefter var det fyraften.

En af de ansatte var i perioden Niels Yde Sørensen, der senere blev bogtrykker i Koldby. Firmaet, Koldby Bogtrykkeri, blev i 2006 opkøbt af Dantryk a/s.

En rejsende svend, kaldet Søren Sødsuppe, dukkede undertiden op på trykkeriet, og hvis der var et eller andet arbejde, som han kunne udføre, fik han et job og kunne således tjene en skilling indtil trangen til landevejen igen blev for stor. Efter kortere eller længere tids forløb dukkede Søren Sødsuppe så op igen for at se, om der var et arbejde til ham.

Den sidste, der kom i lære hos Albert Andersen, var Christian Christoffersen (Chris), der dog først blev udlært, da sønnen Hilmer Andersen havde overtaget trykkeriet i 1952.

Hilmer Andersen 1952 – 1959

I 1952 døde stifteren af trykkeriet, og 2. generation kunne rykke ind med sønnen Hilmer Andersen som bogtrykker og avisudgiver.

Hilmar Andersen foran bogtrykkeriet i Bredgade

Hurtigt herefter begyndte der at ske nye fremskridt. Som noget af det første købte Hilmer Andersen en for firmaet ny - men dog brugt hurtigpresse - der gjorde den manuelle pålægning af Thylands Avis overflødig.

Christian Christoffersen skrev ved Thylands Avisens 75-års jubilæum i artiklen En avis – og dens historie:

"Vi havde i hele min læretid trykt avisen på en trykkemaskine med manuel pålægning, og denne pålægning var noget af det første, vi lærlinge blev sat til. Ganske vist var sideantal eller oplag ikke så stort som i dag, men vi kunne heller ikke trykke mere end 2 sider ad gangen, hvilket krævede, at vi måtte igennem hele oplaget for hver 2 sider – et langsomt og søvndyssende arbejde, men alligevel et arbejde hvor man skulle passe på som en smed, ellers smuttede papiret i valserne, eller man tog to ark ad gangen med det til følge, at en af vore læsere ingen tryk fik på den ene side, eller en avis der var ulæselig på grund af afsmittet sværte på cylinderen. Vi havde som regel dengang en pige i huset og med i hendes arbejde var at pakke aviser. Når vi så langt om længe var blevet færdige med oplaget på begge sider, tog vi de bundtede aviser på nakken og bar dem på posthuset, for vi havde hverken bil eller andet transportmiddel den første tid. Hilmer Andersen skaffede sig dog snart en gammel, engelsk, venstrestyret Ford Standard, og det var en forletning, undtagen om vinteren, for da ville bilen som regel ikke starte, og vi lærlinge måtte så ud at skubbe den i gang. – Det store fremskridt skete, da Hilmer Andersen købte en brugt hurtigpresse med automatisk pålægning, og på denne maskine blev avisen trykt i en del år, indtil den hurtige udvikling af trykkemaskiner også indhentede den. Alligevel skal det indrømmes, at det gjorde ondt, da en flok fra Hurup Jernstøberi gik løs på den gamle avismaskine med store hamre og knuste den til ukendelighed – for til andet end gammelt jern kunne den ikke bruges, tiden var uhjælpelig løbet fra den som fra så meget andet".

Chris Christoffersen, Thylands Avis, 26/9 1985.

Der blev i 1950erne indrettet nye lokaler til sætteriet, og det gamle kulfyrede centralvarmeanlæg, der havde sin placering midt i trykkeriet, kunne fjernes, idet man i 1958 fik indlagt fjernvarme. Da man startede i Bredgade fyrede man med tørv, hvilket støvede ganske forfærdeligt. Støvet ikke alene lagde sig på de løse skrifttyper og gjorde dem alt andet end behagelige at arbejde med, men sammen med farven fra de store valser på trykkemaskinen svinedes typerne til, og de blev derfor forholdsvis hurtigt slidt ned. Af den grund havde trykkeriet visse skrifter, der var for "fine" til avistrykning og kun måtte bruges til tryksagsopgaver.

"Men vi "snød" dog engang imellem og huggede en af de "fine" skrifter til en overskrift i en annonce med fare for en "reprimande", men stolte var vi unægtelig over vor kreativitet – og det var annoncørerne fra dengang forhåbentlig også".

Chris Christoffersen, Thylands Avis, 26/9 1985.

Hilmer Andersen gav ligeledes de administrative rutiner og det stadig større bogholderi en kraftig opstrammer.

Ikke alt maskineri, der blev indkøbt til trykkeriet, fungerede perfekt. Således kan Christian Christoffersen i ovennævnte artikel berette følgende:

"Noget jeg husker tydeligt fra den tid, i 1950erne, var – når det virkelig brændte på i håndsætteriet – den allerede på den tid antikvariske Thypograph sættemaskine, der var installeret i et lille rum bagerst i trykkeriet uden nævneværdig udluftning af de giftige blydampe. Maskinen var på det nærmeste "livsfarlig", hvis en matrice gik i klemme, idet det smeltede bly så for omkring i rummet, og så var det med i en fart at dække ansigt og især øjne. Her var Hilmer Andersen faktisk den eneste, der turde give sig i kast med "uhyret".

Chris Christoffersen, Thylands Avis, 26/9 1985.

Hilmer Andersen nåede kun at stå i spidsen for trykkeriet fra 1952 – 1959, hvor han døde, 57 år gammel.

Hilmer Andersen havde gennem årene haft stor støtte af sin kone, Klara Andersen, der nu – uden at være fagmand – drev såvel trykkeri som distriktsavis videre sammen med sønnen Jens Jørgen Andersen, 24 år, der havde den nødvendige fagmæssige viden.

Under den fælles ledelse gik trykkeriet støt og roligt fremad, og maskinparken blev i de følgende år væsentligt forbedret med nogle af de nye og moderne maskiner, der efterhånden så dagens lys. Således installerede man i tresserne en ny Heidelberg cylinderpresse og en Heidelberg vingeautomat, der kunne klare de hastigt voksende bogtrykopgaver.

En væsentlig forbedring i sætteriet skete, da man købte en Linotype sættemaskine, der tidligere havde udført fint arbejde på dagbladet Politiken.

I opgangstiderne i tresserne fik firmaet i Hurup stadig flere arbejdsopgaver, hvilket betød, at man i 1965 kunne ansætte Frits Havshøj Sørensen fra Thisted. Medarbejderstaben bestod herefter ud over Frits Havshøj Sørensen af Christian Christoffersen, der ledede sætteriet, og Jørgen Frost Larsen, som tog sig af det administrative samt trykkeriet og desuden af lærlinge. Gennem tresserne var lærlingene Jannick Frost Larsen, Finn Andersen, Alex Salmon, Rene Nørskov, Ryan Vestergaard, Hans Andersen og John Mouritsen.

I 1968 købte Jørgen Larsen et trykkeri i Esbjerg. To nye blev ansat på trykkeriet, Viggo Fredensborg og Ole Madsen Pedersen.

Gennem 1960erne fik trykkeriet flere og flere opgaver, og virksomheden fortsatte sin fremgang, men tiden nærmede sig, hvor Klara Andersen gerne ville trække sig tilbage. Tiden var nu inde til, at Jens Jørgen Andersen måtte beslutte sig, om han ville vende tilbage til den virksomhed, hans farfar havde startet i 1909.

Jens Jørgen Andersen tilbage til Hurup i 1971

I 1967, efter at have arbejdet to år i København havde Ruth og Jens Jørgen Andersen købt et bogtrykkeri i Nakskov. Det var et gammelt trykkeri med udgangspunkt i den nedlagte Vestlollands Avis, og det havde i en del år kørt med tabsgivende ordrer. Ægteparret Andersen kunne derfor købe trykkeriet forholdsvis billigt.

Som det første blev alle de tabsgivende ordrer håndfast skåret væk, og en ny kundekreds skulle herefter bygges op. For at markere, at trykkeriet, Vestlollands Bogtrykkeri, også ville arbejde uden for det lokale område, fik trykkeriet et nyt navn, Dantryk.

Specielt kastede man sig over kasseblokke, hvor man hurtigt fik kunder over hele landet, især takket være Ruth Andersens store salgsindsats. Dette, at gå udenfor det lokale område og satse på hele landet som potentielle kunder, blev også kendetegnet for familiefirmaet efter Jens Jørgen Andersens hjemkomst til Hurup.

Selv om ægteparret efterhånden havde fået arbejdet det lollandske firma op til en sund forretning, valgte Jens Jørgen Andersen og hustru at vende tilbage til Hurup, hvor de overtog firmaet i juni 1971, som værende 3. generation. Da firmaet i Nakskov ikke kunne sælges, blev det i stedet flyttet med til Hurup. Med fra Nakskov medbragte man en gammel Eickhoff automat, en vingeautomat samt en skæremaskine. Ikke alene blev en del af maskinparken flyttet med til Hurup, men også mange af de specialtrykkeopgaver som formularsæt, kasseblokke og kopibøger, man havde fået opdyrket i Nakskov, flyttede med. Dette satte naturligvis yderligere gang i virksomheden i Bredgade.

Desuden flyttede firmaets eneste typograf Lars Sørensen og dennes kone samt en "pige i huset" med til Hurup.

Med de mange nye opgaver blev pladsforholdene derfor hurtigt for trange, og da der ikke var de store udvidelsesmuligheder i Bredgade, købte firmaet et areal i det nye industrikvarter i Hurup, hvor der blev bygget et nyt trykkeri, Industrivej nr. 9.

Dantryk på Industrivej

Den nye trykkeribygning, tegnet af arkitekt Lars Raadal, havde et areal på 755 m^2, hvoraf trykkehallen, som det centrale led i virksomheden, optog de 360 m^2. I forbindelse med trykkehallen blev der opført en bygning, som skulle rumme lokaler til teknikken på trykkeriet, kontorer, kantine m.v.. Med god assistance af Sydthy Erhvervsforening havde Sydthy Kommune formidlet et bygge- og maskinlån, egnsudviklingsstøtte til bogtrykker Jens Jørgen Andersen

Med det nye byggeri ville firmaet tage den mest avancerede teknik i brug med offset-tryk og fotosats. Firmaet, der havde specialiseret sig i leverancer af formularsæt til moderne bogholderi og regnskabsføring, kunne nu med den nye offsetpresse trykke disse formularer i to farver på en gang og automatisk indlægge carbonpapir og kopi.

Sættekasserne var nu delvis blevet erstattet af fotosats. En nyanskaffet BMN-computer kunne levere fotosatsen med muligheder for valg mellem otte forskellige skriftstørrelser og med utallige muligheder for at kontrollere og rette under sætningen.

Det nye udstyr betød en forenkling og billiggørelse af hele arbejdsprocessen, og alligevel måtte firmaet på grund af en stigende ordremængde forøge sin arbejdsstab, så der kort tid efter indvielsen af det nye trykkeri var 20 ansatte på Dantryk.

De første år efter Jens Jørgen Andersens overtagelse af trykkeriet fungerede det stadig som et egentligt bogtrykkeri. Fra 1975 blev produktionen omlagt fra bogtrykkeri til blankettrykkeri.

Det nye trykkeri med dets mange specialopgaver blev hurtigt for lille, og man kom til at mangle plads. Avisen optog en del af pladsen og var faktisk "i vejen" for sats- og pladefremstilling til de "forslugne" formulartrykkemaskiner.

En løsning på pladsmangelen var en udskillelse af avisen, hvilket da også skete i 1979.

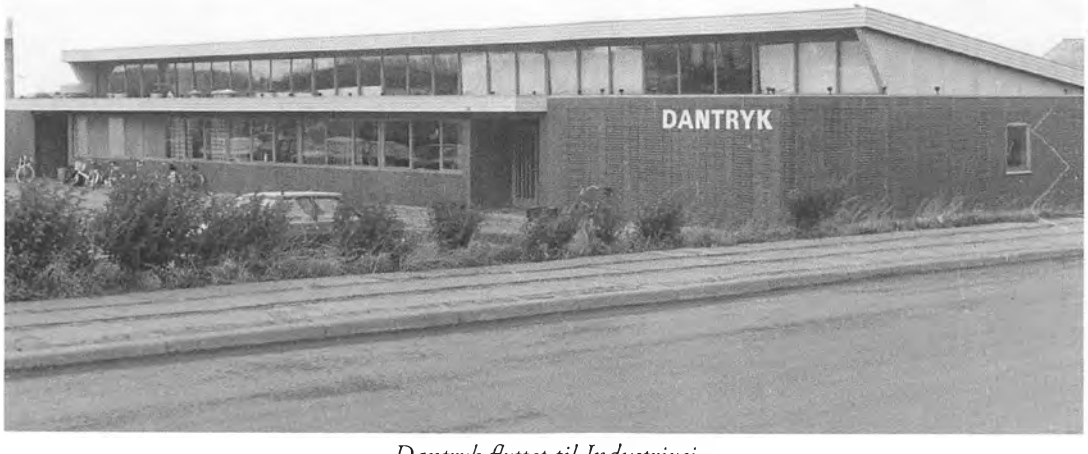

Dantryk flyttet til Industrivej

Tre virksomheder i 1980

Året efter at Thylands Avis pr. 1. januar 1979 var blevet udskilt i et særligt aktieselskab, blev sætteriet af administrative årsager skilt ud i et satsselskab – Dansats – den 1. maj 1980.

De tre virksomheder Dantryk, Dansats og Thylands Avis beskæftigede nu 22, hvoraf 8 var typografer og 1 typografiærling.

Dansats ejedes af Arne Staun og Christian M. Jensen.

Ved navneændringen til DanDigital i 2002 kom Dantryk A/S med i ejerskabet.

I slutningen af 2008 købte Dantryk de to tidlige ejeres aktier, således at DanDigital nu er ejet af Dantryk a/s.

Formularer i endeløse baner

Først i 1980erne havde den tekniske udvikling taget endnu et stort skridt i form af minicomputernes udbredelse. Også her tog Jens Jørgen Andersen med vanlig situationsfornemmelse et spring ind i fremtiden og kunne imødekomme kundernes ønsker om formularer i hele baner frem for de hidtidige ark. En stor del af firmaets kunder investerede først i 1980erne i administrative dataanlæg, og de fik dermed brug for sammenhængende edb-blanketter. Dette behov så man i 1982 på Dantryk og investerede i første omgang i en brugt maskine. Satsningen viste sig at være rigtig – kunderne var der – og allerede året efter blev der indkøbt to nye rotationsmaskiner til edb-formularer. Efterspørgselen var undertiden så stor, at firmaet måtte køre på to-holdsskift for at kunne klare de mange ordrer.

Dette krævede i starten af 1980erne en større investering, men da det var overstået i 1984 fremstod Dantryk som en af de mest veludstyrede virksomheder i Danmark på området

Udvidelser i 1980erne

Allerede i 1981 blev det nødvendigt med en ny udvidelse på Industrivej, hvorved trykkeriets areal fordobledes til ca. 1.500 m^2.

Igen i 1986 måtte der på grund af den stadig større produktion en udvidelse til. Dantryk købte en ejendom på Nørre Alle, hvortil man flyttede produktionen af løbende baner til edb-maskiner. Selv om konkurrencen på denne produktion var hård, så firmaet stadigvæk store muligheder på området. I forbindelse med flytningen blev der ansat mere personale, blandt andre en grafisk leder og en til bogbinderiet.

I 1986 var der 35 ansatte, hvoraf de 10 var beskæftiget med produktionen af edb-blanketter i endeløse baner, medens fremstillingen af formularsæt, lodsedler m.v. var lagt i hænderne på driftsleder Arne Staun og 25 andre ansatte.

Maskinparken i midten af 1980erne

Firmaet havde i årenes løb investeret millioner i nye maskiner, hvilket betød, at i 1986 var der ingen maskiner, der var over fem år gamle.

"Det er nødvendigt hele tiden at være med og kunne lave det alle andre kan, ikke mindst fordi vi sælger over hele landet", udtalte Jens Jørgen Andersen til Thisted Dagblad, 7/2 1986.

Dorte og Peter Andersen, 1991

I 1991 skiftede det hidtidige aktieselskab til et nyt navn under navnet Dantryk-Hurup af 1991 a/s. Dette skete i ønsket om at forberede et glidende generationsskifte. I det nye selskab med en aktiekapital af samme størrelse som det gamle, fik børnene Dorte og Peter Andersen 90 % af aktierne i form af B-aktier. På dette tidspunkt var Dorte Andersen endnu i bogtrykkerlære i Thisted, medens Peter Andersen efter endt uddannelse i branchen var vendt tilbage til firmaet.

Som det eneste firma i den kun godt hundredårige gamle stationsby var Dantryk ene om at kunne kalde sig "en fjerdegenerations virksomhed".

Firmaet beskæftigede ved indgangen til 1990erne omkring 40 medarbejdere.

Nye udvidelser i 1994

Selv om firmaet i de første år af 1990-erne havde styrket sin position på landsbasis inden for edb-formularer, hvilede firmaet ikke på laurbærrene. Nye udfordringer blev taget op, hvilket bl.a. betød, at man ville styrke firmaets position inden for reklametryk.

Nu var det fjerde generation, der sammen med faderen skulle stå i spidsen for en udvi-

Generationsskifte i 1991. Fra venstre ses Jens Jørgen, Ruth, Dorte og Peter

delse af det snart 100-årige firma. Udvidelsen af aktiviteterne krævede nye investeringer i såvel bygninger som maskiner på omkring 6 millioner kroner og yderligere ansættelser af nye medarbejdere.

En ny 700 m^2 hal måtte bygges i 1994 bl.a. til at rumme en ny 5-farve trykkemaskine med en længde på 25 meter.

Den nye, avancerede, fuldautomatiske maskine ville give firmaet mange nye muligheder, idet der bl.a. kunne trykkes 5-farver fra ruller på begge sider. Rullerne ville i samme arbejdsgang blive skåret ud i ark. Desuden var maskinen udstyret med UV-tørring, hvilket betød, at der også kunne trykkes på glittet papir.

Et andet stort område ville blive fotoposer, ligesom firmaet ville blive konkurrencedygtigt inden for reklameaviser, der hidtil i stort omfang var blevet trykt i udlandet. En hel del mennesker, ikke mindst indenfor postvæsenets rækker, har været eller er blevet overfølsomme over for disse reklameblade, der var trykt ved dybtryk. Dantryks nye maskine var en offsetmaskine, der ikke skulle give disse overfølsomhedsgener.

Nye udvidelser i 1996

Ekspansionen af Dantryk fortsatte i 1996 med anskaffelse af endnu en 5-farve fuldautomatisk maskine, og samtidig købte man ejendommen på Industrivej 16. Formålet med dette køb var at flytte sætteriet fra Industrivej 9 til Industrivej 16 for at gøre plads til den nye trykkemaskine. Med købet af den første 5-farve trykkemaskine kom firmaet ind på markedet for direct-mail, reklame udformet som et brev, der repræsenterer et produkt eller en serviceydelse med henblik på at foretage et salg til modtageren. Det lykkedes så godt, at man i takt med de stigende ordremængder måtte gå fra 1-holdsskift til 2-holdsskift og i perioder endda 3-holdsskift. En ny maskine, der blev taget i brug i sommeren 1998 bevirkede, at man igen kunne gå til 2-holdsskift.

En af de store kunder var Foto Knudsen, der drev direct-mail fotoforretning i flere lande i Europa.

Den nye trykkemaskine var klar til at løse opgaverne, idet den kunne trykke 120.000 stk. laserark i timen med op til 5 trykfarver på én gang. Denne trykhastighed betød en meget stor konkurrencedygtighed, idet de to maskiner nu kunne trykke omkring 240.000 ark i timen.

De to maskiner, købt i henholdsvis 1994 og 1998, ville have en nyværdi på mere end 10 millioner kroner. Men på grund af den store konkurrence indenfor trykkeribranchen var det lykkedes at købe dem fra et konkursbo til en for firmaet fordelagtig pris.

1990erne var præget af store investeringer, hvilket var en nødvendighed, hvis firmaet fortsat skulle være på forkant med markedet. Som Peter Andersen udtrykte det:

"Der sker hele tiden ændringer i virksomhedernes papirgange, hvilket kræver et vågent øje, hvis man skal fastholde markedet. I den forbindelse har vi også investeret i en etiket-påsætningsmaskine og avanceret edb-udstyr".

Thylands Avis, 16/9 1998.

Thylands Adresse - Avis

Avisen, fra omkring 1920 Thylands Avis, udkom første gang i september måned 1910 med et oplag på 4.000 som et "Upolitisk Ugeblad for Syd- og Mellemthy".

Thylands Adresse – Avis var de første mange år kun på 4 sider, men som Albert Andersen skrev i lederen i det første nr.:

"... ikke stort; men vi skal dertil sige, at hvad man ikke er, det kan man blive. Man skal jo helst begynde ved Jorden, hvis man i det lange Løb skal have fast Grund under Fødderne".

Her anes den vestjyske besindighed og alligevel en vis optimisme - *det skal nok gå med nøjsomhed og flid.*

I 1979 blev Thylands Avis udskilt fra Dantryk som et selvstændigt aktieselskab og flyttede til egne lokaler i Jernbanegade 3 i den samme bygning, hvor Albert Andersen i 1909 startede sit trykkeri. Med Jens Jørgen Andersen og hustru, Ruth, indtrådte nu i det nye aktieselskab typograf Christian Christoffersen (Chris) og redaktør Egon Hummelshøj.

I foråret 1987 flyttede Thylands Avis til den tidligere lægebolig Bredgade 139, hvor man havde lejet størstedelen af stueetagen og hermed var sikret god plads til personale og teknik. Selve trykningen skulle Morsø Folkeblad tage sig af.

Gennem tiderne har Thylands Avis udgivet en del specialudgaver af avisen: "Thybanen fylder 100 år" i 1982 (100 sider), "Thylands Jubilæumsavis", 1985 (104 sider) og "Jubilæums- og Messeavis" i anledning af Håndværker- og Borgerforeningens 100 års jubilæum (40 sider).

En epoke slut

I 2001 overtog De Bergske Blade (Nordjyske Medier) Thylands Avis, der i perioden 1910 – 2001 havde været i familien Andersens eje, fra 1979 et nyt aktieselskab – se ovenfor.

Hædersbevisninger

Den 19. marts 1990 fik Jens Jørgen Andersen og hustru, Ruth, på Sydthy Erhvervsforenings generalforsamling i Hurup overrakt foreningens hædersbevisning i form af et slips.

Hvert år laver Børsens Nyhedsmagasin en oversigt over de 100 hurtigst voksende virksomheder i Danmark med en omsætning på 20 – 250 millioner kroner - en såkaldt gazellevirksomhed. I 1995 var den eneste virksomhed i Thy, der var med i oversigten, Dantryk. Familievirksomheden Dantryk - Hurup a/s avancerede på fire år fra en 86. plads til en 46. plads i 1995 blandt de 100 hurtigst voksende virksomheder i landet. Miljøministeriet har EMAS-registreret, EUs forordning om miljøstyring og miljørevision, Dantryk i Hurup. Samtidig hermed erhvervede Dantryk retten til at mærke virksomhedens produkter med det nordiske miljømærke, Svanen.

Ændret strategi og profil i det nye årtusinde

Med opkøbet af de tre virksomheder i Thy – Thy Bogtryk & Offset A/S, 2003, Koldby Bogtrykkeri i/s, 2006, og Wadmann Grafisk a/s, 2008, – ændredes firmaets profil til også at producere direkte til slutbrugere i lokalområdet.

"Fra at være et specialtrykkeri, der hovedsageligt var underleverandør af formularer for grafiske virksomheder over hele landet, ændrede vi i 2003 vores profil til også at producere til slutbrugerne i vores lokalområde".

Peter Andersen,
Thisted Dagblad, 2008.

Dantryk a/s i 2009

Efterskrift af Mogens Knudsen

En gammel gubbe på hundrede år ved, at et så langt liv byder på både medgang og modgang, og sådan har det også været for Dantryk a/s. Medgangen har glædet, og modgangen har gjort menneskene bag firmaet stærke og robuste nok til at fortsætte mod nye mål.

Den vestjyske udholdenhed og til tider stædighed har betydet, at firmaet har overlevet i en branche, der de seneste tredive år har gennemlevet en forandring af dimensioner.

Det er lykkedes Dantryk a/s at gennemføre forandringer på såvel det materielle som på det menneskelige plan i takt med omvæltningerne i branchen.

Derfor er firmaet i dag gearet til at være med i konkurrencen om kundernes gunst. Langt hovedparten af kunderne er fra branchen. Dantryk a/s har kunder over hele landet, men uden for lokalområdet er det andre trykkerier, tryksagsudbydere, kontorforsyningsvirksomheder m.fl., der udgør kundegruppen.

Dantryk a/s er klar til fremtidens udfordringer og tilbyder i jubilæumsåret alt inden for trykt kommunikation. Ledelse og medarbejdere glæder sig til at tage hul på de næste hundrede år...

Vigtige årstal i Dantryks historie

1909: Albert Andersens Bogtrykkeri starter
1910: Thylands Adresse-Avis starter
Trykkeriet flytter til Ny Refsvej
1923: Trykkeriet flytter til Bredgade 9
1941: Tilbygning i Bredgade 9
1967: Dantryk starter i Havnegade 36, Nakskov
1971: Dantryk flytter til Hurup og bliver slået sammen med Albert Andersens Bogtrykkeri

Familien samlet i jubilæumsåret 2009. Ruth og Jens Jørgen Andersen, Dorte Eriksen og Peter Andersen

1974: Nyt trykkeri opføres på Industrivej 9
1981: Første tilbygning på Industrivej 9
1983: Første maskine til endeløse baner købes
1984: Yderligere to maskiner til endeløse baner købes
1992: Industrivej 16 købes (naboejendom)
1994: Anden tilbygning på Industrivej 9
1996: To haller på Nørre Allé 41 købes, og produktionen af endeløse baner flyttes hertil
1998: Tredje tilbygning på Industrivej 9
1999: Bygning til papirlager opføres på Industrivej 16
2000: Schjølin Tryk, København, købes
2001: Thylands Avis sælges til De Bergske Blade
2002: Den sidste plads på Industrivej 9 udnyttes med en ny hal

2002: Køber maskinparken fra Oensbæks Formularttrykkeri ApS og flytter maskinerne til Hurup
2003: Thy Bogtryk, Hvidbjerg, købes og flyttes til Hurup
2004: Trykkerihal til arktryk opføres på Industrivej 16. Nørre Allé 41 sælges, og 4 rotationer til endeløse baner flyttes til en ny hal på Industrivej 16
2006: Koldby Bogtrykkeri købes og flyttes til Hurup
2006: Halvdelen af aktiekapitalen i Merco Print a/s købes
2008: Wadmann Grafisk købes og flyttes til Hurup
2009: Overtagelse af maskine og produktion fra Intermail Graphic

[1] Burmeister & Wain

Dantryks medarbejdere i jubilæumsåret:
Forrest fra venstre ses Tage Sejer Hansen, Dorte Eriksen, Sonny Eriksen, Palle Andersen, Ruth Andersen, Jens Jørgen Andersen og Peter Andersen.
2. række: Peter Kongsgaard, Peter Johansen, Margaret Mikkelsen Andersen, Metha Nielsen, Kirsten Bennedsen, Mike Nielsen, Mads Svaneborg og Dorrit Sørensen.
3. række: Gordon Christensen, Arne Staun, Lene Rønne Pedersen, Søren Poulsen, Tage Skaarup, Gitte Hummelshøj Jensen, Birgit Jensen og Eva Krog Jensen.
4. række: Kurt Iversen, Peter Nilsson, Christian Jensen, Jesper Yde Sørensen, Peter Møller, Per Sanderhoff Jensen og Kristine Bertelsen.
5. række: Mogens Knudsen, Ove Christensen, Jan Nielsen, Erik Nielsen, Ebba Hummelshøj, Peter Wadmann og Tina Kjær

Dagbog fra forhistorien

Arkæologi fra Sydthy golfbane

Af Mette Roesgaard Hansen, Museet for Thy og Vester Hanherred

De fleste kender dem, de karakteristiske langstrakte, græsklædte arealer med de små flag vajende i vinden. Et roligt landskab indhyllet i stilhed, ambition og nødvendig sindsro. Golfbanerne har som små velplejede oaser sat naturen skak med øjet på bolden fra tee til green. Men hvad gik forud? Denne fortælling handler om golfbanen i Hurup og de arkæologiske fund, der dukkede op af mulden i 2006 og 2007.

November 2006

Regnen silede i dagevis, måske nærmere ugevis, og mudderet stod til midt på gummistøvlerne. Det brune inferno truede med at opsluge store maskiner og en arkæolog. Her på et østvest gående højdedrag vest for Hennings plantage fremkom resterne af en forhistorisk bebyggelse fra bronzealderen (1700 – 500 f. Kr). Bronzealderens huse kendes fra mange lokaliteter i Thy, men i området omkring Hennings Plantage vest for Hurup har der ikke før været foretaget arkæologiske undersøgelser af forhistorisk bebyggelse trods det, at der på dette område omkring golfbanen ligger adskillige gravhøje. Det store antal af bronzealderhøje netop her skal formentlig ses i lyset af områdets markante topografi. Umiddelbart nord for golfbanen stiger landskabet til Thys højeste punkt, Vardehøjen ved Ashøje. En køretur gennem Thy vil hurtigt afsløre, at gravhøjene, der stadig i dag kan ses mange steder, ofte ligger placeret i højtliggende områder. Fundet af en bebyggelse fra bronzealderen i et område med en betydelig mængde velbevarede gravhøje var derfor yderst spændende. Hvilke huse kunne vi forvente at

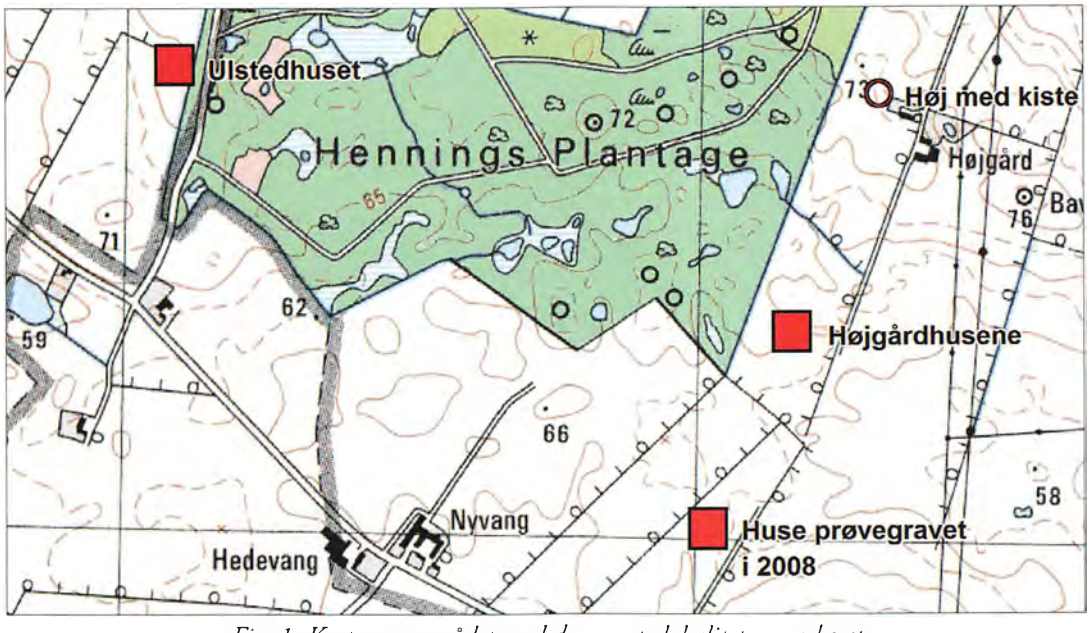

Fig. 1. Kort over området med de nævnte lokaliteter markeret

finde her nær Thys højeste punkt, og ville udgravningen afsløre markante forskelle fra andre kendte lokaliteter i Thy?

Udgravningen af bebyggelsen var foranlediget af, at det østvest gående højdedrag her skulle udjævnes. Derved skulle en så stor mængde jord flyttes, at de underliggende arkæologiske spor var truet af anlægsarbejdet. Et areal på ca. 1000 m^2 blev afdækket svarende til det areal, der direkte ville blive berørt af det forestående jordarbejde.

Ved en arkæologisk udgravning fjernes pløjelaget forsigtigt med en maskine, indtil man ved undergrundsniveau kan se de mørke nedgravninger efter stolper i husene.

Der vil sjældent være noget bevaret over undergrundsniveau, og både træstolperne, gulve og andre detaljer ved husene vil være rådnet væk eller nedpløjet.

Inden for det afdækkede areal fremkom talrige nedgravninger efter stolper og gruber, der afspejler tydelig bopladsaktivitet fra bronzealderen. Det er derfor sandsynligt, at flere huse har ligget her på højdedraget, men især ét hus fremstod ganske tydeligt.

Ulstedhuset

Lad os forestille os, at vi for over 3000 år siden havde stået på Vardehøjen og skuet imod syd. Her ville vi have set et bakket landskab med få træer og spredt, lav bevoksning. I bronzealderen var træer et sjældent syn i Thy, og derfor kan man forestille sig, at udsynet har været langt bedre, end det er i dag. Man har tydeligt kunne se gravhøjene ligge i grupper på de højeste steder i terrænet.

Ved foden af Ashøje, hvor landskabet flader mere ud, har man formentlig kunne se et overdrev med kvæg eller får græssende, og enkelte mindre markstykker spredt rundt i landskabet.

Her i dette åbne landskab ville man have mødt Ulstedhuset, liggende på det østvest strakte højdedrag. Huset skal opfattes som en gårdsbebyggelse placeret her gennem flere generationer. Man ved fra arkæologiske forsøg, at husene omtrent står 30-50 år, og at en ny generation derfor har været nødsaget til at genopføre gården måske på samme sted. Her skal en gård forstås som ét langhus, hvor både dyr og mennesker har boet under samme tag. Ved udgravninger af gravhøje ses det ofte, at der under

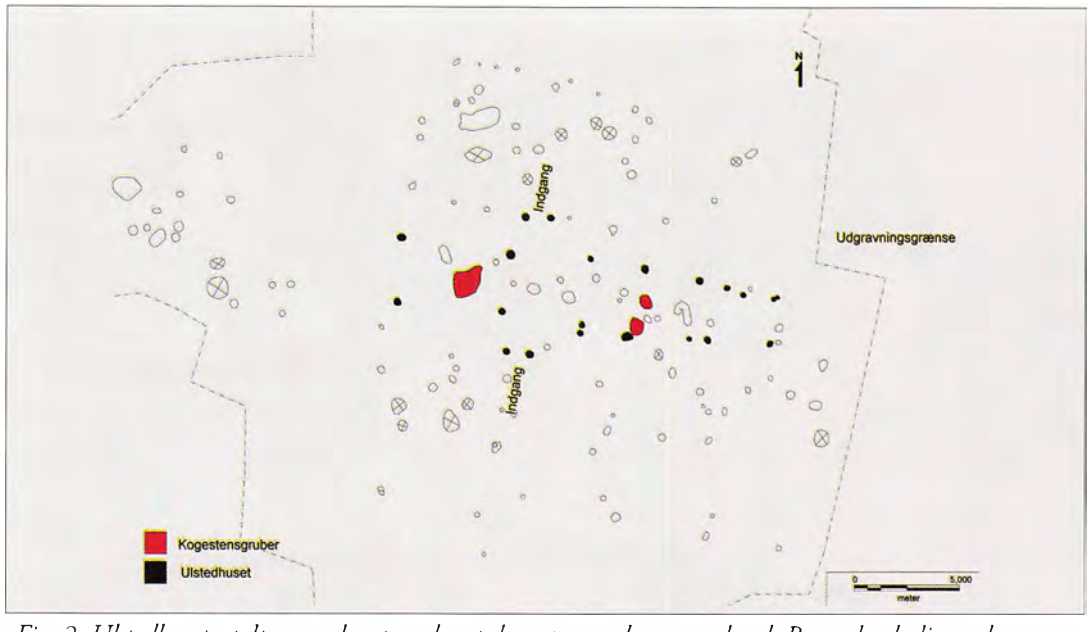

Fig. 2. Ulstedhusets stolper markeret med sort, kogestensgruberne med rød. Bemærk yderligere de mange stolpehuller omkring huset

højen findes spor efter bebyggelse eller dyrkede marker. Vi ved derfor, at det samme begrænsede areal blev anvendt til beboelse, dyrkning og gravlæggelse. Gårdene kunne med mellemrum flyttes og nyopføres et andet sted ikke langt derfra. Gårdstomten kunne pløjes og markerne omformes til overdrev. En varig rotation i en mere spredt bebyggelse, hvor gravhøjene efter alt at dømme har markeret synlige grænser i landskabet som ejerforhold og tilhørsforhold til jord gennem generationers gravminder.

De mange stolpehuller fundet omkring Ulstedhuset vidner om gentagen bebyggelse på stedet, men inden for det begrænsede areal kunne ingen andre huse med sikkerhed udskilles. Der er dog ingen tvivl om, at Ulstedhuset har været ét hus ud af flere med tiden opførte bronzealderhuse vest for Hennings plantage. Huset markerer derfor en generations levevis for foden af Ashøje.

Ulstedhuset har tydeligt kunne ses med sit høje rejste tag af lyng eller strå, og med en længde på 23 meter og 6,5 meters bredde hører huset ikke til de mindste. Huset har været rejst på langs af højdedraget og ligger derfor som de fleste forhistoriske huse med gavlenderne mod øst og vest. Væggene har formentlig stået glatte og lerklinede uden vinduer og med rundede gavle. Kun i langvæggene mod syd og nord har der været indgange, placeret lidt forskudt imod vestenden. Her anbragt over for hinanden har man kunnet se to lave døre, hvor kreaturerne lige kunne komme ind. Det er muligt, at de to indgange har haft en forskellig funktion. Man har måske ledt kreaturerne ind i den ene side af huset og selv anvendt den anden. I bronzealderen var stalden ofte integreret i selve huset, og ved særligt gunstige bevaringsforhold kan man finde nedgravningerne efter båseskillerummene som smalle aflange grøfter af ca. en meters længde. I Ulstedhuset viste stalden sig ikke som tydelige båseskillerum. Placeringen af de tagbærende stolper i huset og husets øvrige indretning kan dog give et fingerpeg om, at huset har haft stald i den østlige ende, svarende til hovedparten af kendte bronzealderhuse i Danmark. De store centrale stolper i huset, der har båret taget, står parvis med et tværspænd på mellem

Fig. 3. Forsøg på rekonstruktion af en gård fra bronzealderen

2-3,3 meter. I alt 7 sæt stolper bærer taget i Ulstedhuset sat med et indbyrdes længdespænd på mellem 1-5 meter. På fig. 2 er de tagbærende stolper markeret med sort, og det ses her, at stolperne er sat med de største spændvidder i den vestlige ende og de mindste i den østlige. Det mest regulære rum har derved været vest for indgangene. Huset har ikke fremstået helt symmetrisk, men har smalnet ind mod øst.

Den asymmetriske form på huset er ikke uden kendte paralleller fra andre lokaliteter i Thy. Fra en lokalitet beliggende i den vestlige udkant af Thisted kaldet Landlyst blev der i 2004 udgravet et bronzealderhus med en lignende smalnet østende (fig. 4). Huset fra Landlyst havde bevarede båseskillerum i den østligste del og er derfor et godt eksempel på, at den snævre del af huset kan anvendes som stald.

Det er en generel formodning, at indgangene markerer et skel i huset mellem beboelse og stald, da man antageligt ikke ville have sine kreaturer gennem stuen. Derfor har Ulstedhuset med sine forskudte indgange mere plads i staldenden end i beboelsesenden. Men betyder det, at man har haft mange dyr? Ikke nødvendigvis, da der i Ulstedhuset er fundet flere kogestensgruber, der måske peger i en anden retning. Kogestensgruber er datidens komfurer, hvor man varmede sig og lavede mad. Gruberne består af en større eller mindre nedgravning, hvor man mod bunden og måske også op af grubens sider finder ildskørnede sten. Gruberne har været foret med varme sten, og her har man kunnet tilberede sin mad. Kogestensgruberne er meget almindelige at finde i bronzealderens huse, men det betyder formentlig ikke, at husene har und-

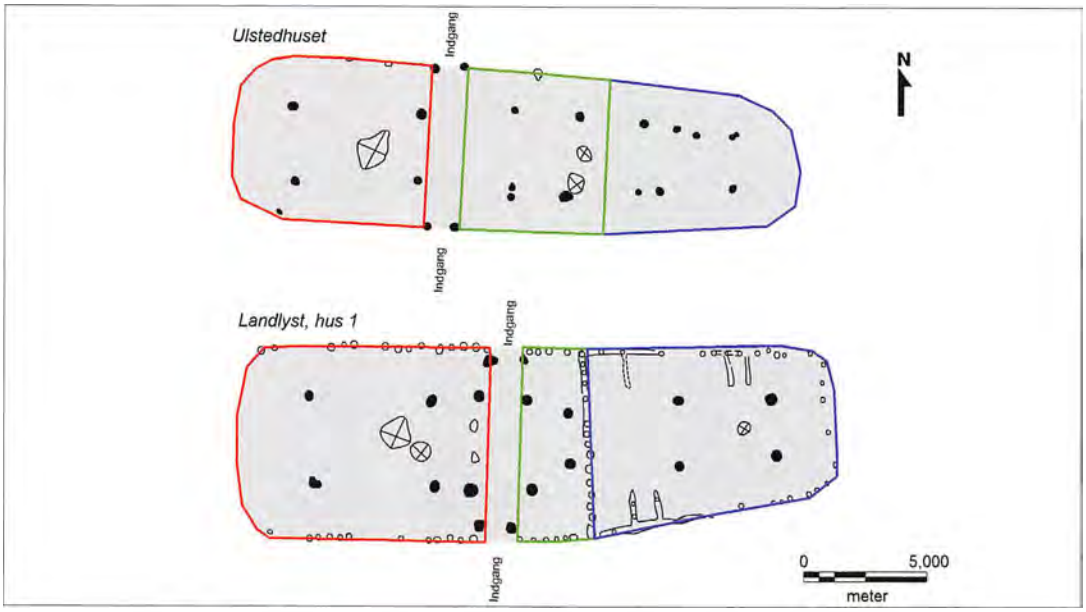

Fig. 4. Sammenligning af husene fra Højgård og Bjerre Enge, efter idé og forlæg af Anne-Louise Haack Olsen

været ildstedet. Ildstedet har sandsynligvis ligget i husets gulvniveau og er derfor pløjet væk, og eksempler på ildsteder i bronzealderhuse er som følge deraf meget fåtallige.

I Ulstedhuset ses der på fig. 2 en stor kogestensgrube placeret omtrent midt i beboelsesafdelingen imod vest. En meget typisk placering der ofte er medbestemmende for, at denne ende af huset tolkes som beboelsesenden. Men yderligere ses to kogestensgruber i huset. De ligger placeret midt i den østlige ende, altså i staldenden. Det er usikkert, hvilken funktion disse to gruber har haft, og om de med sikkerhed hører til huset. Det er før set, at bronzealderhusene kan have en ruminddeling bestående af flere rum indeholdende kogestensgruber. Det er måske et rum, vi i dag ville opfatte som et bryggers eller grovkøkken, der kunne benyttes i de lange vintre, hvor husarbejdet var nødsaget til at foregå inden døre. Igen kan vi se på huset fra Landlyst, der har en tydelig skillevæg mellem stalden og det øvrige hus. Landlysthuset har derved haft et lignende rum mellem stald og indgange som Ulstedhuset dog uden kogestensgruber. På fig. 4 er husenes omrids indtegnet med gråt, og de forskellige zoner i husene er markeret med en farve. Mod vest ses beboelsesafdelingen markeret med rødt. I den modsatte ende ses stalden markeret med blåt. I huset fra Landlyst er der i denne ende tydelige båseskillerum, og der kan ikke være tvivl om, at denne ende har fungeret som stald. Den resterende del af huset, markeret med grønt, skal i Ulstedhuset opfattes som teoretisk, da ingen skillevægge blev fundet i huset. Husene kan dog med al sandsynlighed opdeles i tre zoner. Som vi skal se med endnu et hus fundet på golfbanen i Hurup, har der i bronzealderen været fælles normer for, hvordan et hus skulle bygges. Man arbejdede ikke på må og få, men ud fra et fastlagt skema, hvor der selvfølgelig var plads til variationer, også i størrelsen på husene.

Marts 2007 - Højgårdhusene

Øst og sydøst for Ulstedhuset inden for golfbanens område blev der fundet endnu to bronzealderbebyggelser (fig. 1). Bebyggelsen fundet sydøst for Ulstedhuset er dog ikke udgravet, da jordarbejdet i forbindelse med anlæggelsen af golfbanen ikke ville destruere fortidsmindet.

Derfor er vores oplysninger om den sydøstligere liggende boplads sparsom og at gisne om samtidigheden mellem Ulstedhuset og denne bebyggelse, ville være for spekulativt.

I 2007 igangsatte museet endnu en udgravning af bebyggelse fra bronzealderen på golfbanens østlige arealer. Ved green 7 blev der fundet rester af mindst to huse på to højtliggende moræneknolde, der ville blive direkte berørt af jordarbejdet. Inden for det muldafrømmede område fremkom de vestlige rester af et bronzealderhus (hus 2) med to sæt tagbærende stolper og en centralt beliggende kogestensgrube. Spændet mellem de tagbærende stolper var på omkring tre meter og meget lig Ulstedhuset.

Yderligere et hus (hus 1) blev udgravet ved Højgård. Det var et mindre hus med tre sæt tagbærende stolper og en bredde på kun 5 meter. Huset har formentlig grundliggende lignet Ulstedhuset med lerklinede vægge og med en tagkonstruktion dækket af strå eller lyng. Her ophører ligheden dog også. Det mindre Højgårdhus har ingen staldende bevaret, og muligvis har huset aldrig haft en staldende. Andre mindre huse uden stald kendes fra Thy, og måske har huset haft en anden funktion, da der heller ikke er fundet nogen kogestensgruber i huset. Huset har dog en fuldstændigt sammenfaldende parallel i et andet bronzealderhus kendt fra Bjerre Enge i det nordlige Thy. Vestenderne i de to huse er tilnærmelsesvis identiske. Huset fra Bjerre Enge har en velbevaret østende, og muligvis har huset fra Højgård lignet dette hus.

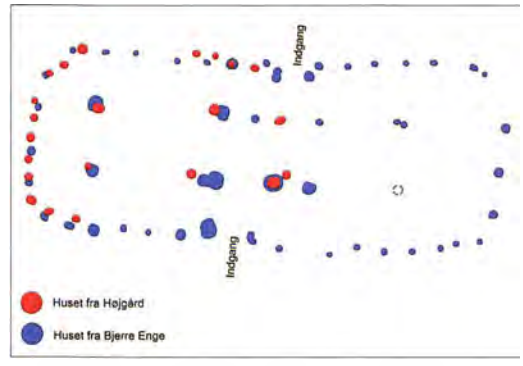

Fig. 5. Sammenligning af husene fra Højgård og Bjerre Enge, efter idé og forlæg af Anne-Louise Haack Olsen

Hvad hasselgrenen hviskede

Datering af forhistoriske levn kan deles op i en relativ og en absolut datering. Keramikkens form og struktur er ikke ens bronzealderen igennem, hvilket ligeledes er gældende for flintgenstande. Derfor kan man ud fra keramikkens eller flintens udseende datere et fund inden for en periode af forhistorien, hvor der er sammenhæng mellem genstanden og samfundets redskaber. Ulstedhuset blev kort efter udgravningen dateret til ældre bronzealder ud fra et lerkar fundet i et stolpehul tilhørende huset. Husets relative datering er derfor antaget til at være ældre bronzealder (1700-1100 f. Kr.). Det kan dog med meget sparsomme fundmængder fra denne slags huse være vanskeligt at datere med sikkerhed. Derfor var det særdeles interessant, at en brændt hasselgren blev fundet i jorden fra bunden af kogestengruben placeret i vestenden. Levende materiale kan dateres med en absolut datering gennem anvendelsen af kulstof-dateringer, der bygger på det radioaktive kulstof C-14. Alle levende organismer herunder mennesker, dyr, træer og planter optager C-14, mens de lever. Ved ophøret af livet enten ved død eller fældning stopper organismen med at optage C-14, og den radioaktive isotop begynder at henfalde. Ved hjælp af den kendte halveringstid for C-14 isotopen (5730 år), kan man med rimelig nøjagtighed måle, hvornår et træ blev fældet eller et kornaks høstet.

Den brændte hasselgren fra kogestensgruben i Ulstedhuset blev indsendt til en absolut datering. Det viste sig, at grenen kunne dateres til omkring midten af bronzealderen ca. 1200 – 1000 f. Kr., en smule yngre end forudset af den relative dateringsmetode. Yderligere blev det tidligere nævnte hus fra Landlyst ligeledes dateret ved hjælp af C-14 metoden, og også her var der et sammenfald mellem de to huse, der viste sig at være dateret inden for samme periode af bronzealderen. Ulstedhuset er derfor ikke særegent for sin tid eller for stedet, men har haft nordligere samtidige paralleller.

De to Højgårdhuse er dateret til ældre bronzealder (1700-1100 f. Kr.) efter den relative dateringsmetode baseret på husenes form og tilstedeværelsen af en kogestengrube i det ene hus.

På grund af den mere brede datering af Højgårdshusene kan det ikke med sikkerhed antages, at gårdene fundet på henholdsvis øst og vestsiden af Hennings plantage har været samtidige. Det er dog sandsynligt, at de to lokaliteter samt den uudgravede lokalitet syd for Ulstedhuset repræsenterer hver sin gårdsenhed beboet gennem flere generationer. Gårdsenheder har formentlig fungeret sideløbende med hinanden gennem en periode af bronzealderen.

Bronzealderens bebyggelse i Thy bestod ofte af enkeltgårde placeret med større eller mindre afstand til hinanden omkranset af naturgivne skel som højdedrag eller vådområder. Her har man inden for et givent område kunnet udnytte de naturgivne ressourcer som adgang til landbrugsjord eller fiskeri. Fra Ås-højderyggen i Thy har vi et unikt billede af, hvorledes ressourceområder kan fordele sig. Imellem de stejle skrænter imod Limfjorden og den nu genetablerede Sundby sø er der foretaget intensive arkæologiske undersøgelser af hustomter fra bronzealderen. De enkelte gårde synes at være retableret inden for samme ressourceområde formentlig ved nye generationers overtagelse af gårdsenheden. Det er formentlig det samme billede, vi ser fra Hurup Golfbane.

De levede og døde

De mange fredede gravhøje i området vidner om intensiv udnyttelse af området bronzealderen igennem. Desværre er kun meget få høje udgravet, men enkelte fund er dog gjort i en høj kun få hundrede meter nord for Højgårdhusene. Her indrapporterede Gotfred Christiansen fra Refsbøl i 1910 fundet af en stenkiste.

I hovedparten af Danmark finder man i bronzealderhøjene hovedsagelig trækister forarbejdet af udhulede træstammer.

I Thy var gravlæggelser i stenkister dog meget udbredt, formentlig på grund af de manglende træressourcer. Kisterne er bygget af kantstillede større sten med ét eller flere overliggende flade

Fig. 6. Kort stenkiste med brændte knogler fundet ved udgravning af en bronzealderhøj ved Ginnerup i 2009

sten som låg. I bunden ses ofte et dækkende lag af grus eller ral. Kisterne forekommer både i mandslængde og også i en kortere udgave på omkring én meter. De kortere kister blev anvendt til brandgrave i modsætning til skeletgrave, hvor den afdøde ikke blev brændt.

Kisten var af den korte form på omkring 90 cm og indeholdt ud over brændte knogler også en bronzedolk samt bronzefragmenter og en fragmentarisk bronzenål. Fundet kan ikke med sikkerhed kønsbestemmes, da både mænd og kvinder gik med dolk og ofte benyttede bronzenåle til at holde en klædningsdel på plads. Graven er dog interessant, da genstandene dateres inden for samme periode som Ulstedhuset.

En sammenkædning mellem liv og død på golfbanen i Hurup for over 3000 år siden.

100-året for Ellen Raadals fødsel

Af Minna Marie Klange, Thisted

En tegner i Krik

Tegneren Ellen Toustrup Madsen Raadal var en markant personlighed og en værdsat kunstner. Hun boede og arbejdede i Krik som illustrator, landskabs- og portrættegner gennem størsteparten af sit voksenliv. Den 5. februar 2010 kunne Ellen Raadal være fyldt 100 år. Hun døde i 1991 få dage før sin 81-års fødselsdag. Ellen Raadal ligger i dag begravet på Lodbjerg kirkegård i et af Thys smukkeste naturområder. Selv valgte hun ofte netop Lodbjerg som motiv for sine tegninger. Hvis skyerne og himlen en formiddag i sommerhalvåret så helt rigtige ud, trak hun knallerten ud fra baghuset på Klostermøllevej 25, lagde staffeli, tegneredskaber og øvrige fornødenheder ned i den fastspændte kasse på bagagebæreren, satte sig op og kørte af sted. Solbrun i ansigtet, med sit mørke og kortklippede, naturligt bølgede hår, de lette smilerynker omkring øjnene. Fra midt i 60'erne som regel iklædt grønlænder- eller fiskeranorak sammen med et par praktiske og anvendelige lange bukser. Det kunne være Lodbjerg kirke, Lodbjerg fyr eller det omkringliggende skov- og klitlandskab, som var målet for Ellen Raadals tur på en af de mange tegnedage. Motivet kunne også bare være et ensomt, forblæst fyrretræ, der med sin foruroligende hældning mod øst forsøgte at holde rødderne i sandet derude på den åbne, vidtstrakte klithede.

Barn og ung i Bedsted

At tegne var en indre nødvendighed for Ellen Raadal. Som barn var hun ligesom alle andre

Uden titel. 1942. Litogr. kridt. 44 x 60 cm. Privateje. Motiv: Lyngby, Thy

børn glad for at tegne, men i modsætning til de fleste blev hun ved med at tegne ud over barnealderen. Et af hendes yndlingsfag i skolen var selvsagt tegning. Ellen Raadal voksede op med familienavnet Toustrup Madsen. Familien boede i Østergade 14 i Bedsted. Her var Ellen Raadal nummer tre i en børneflok på fire, og eneste pige. Hjemmet var præget af en levende interesse for tidens åndelige og kulturelle spørgsmål. Ellen Raadals mor, Marie Toustrup Madsen, bragte sin optagethed af højskolemiljøet med sig i bagagen til Thy fra sit hjem på Kalundborgegnen. Hun blev som ung uddannet lærerinde. Ellen Raadals far, Lars Peter Madsen, var malermester i Bedsted og en dygtig håndværker, kendt bl.a. for sine fine dekorations- og ornamentikarbejder. Ellen Raadal fik en tryg og harmonisk opvækst med et tæt og godt forhold til begge forældrene. Et ganske særligt forhold havde hun nok især til sin far med hans gode og varme væsen og store sans for humor. Ellen Raadals mor var som den åndelige kraft i hjemmet måske mere til intellektuel inspiration for sin datter. Moderen fungerede i stor udstrækning som primus motor i det lokale folkeoplysningsarbejde. Bl.a. var hun med til at stifte en sangforening, og hun begyndte også at lede gymnastikhold. Desuden var Marie Toustrup Madsen kredsformand for Kvindernes Fredsliga og mangeårig formand for foredragsforeningen. I den anledning stod hun for at invitere forfattere og kunstnere til Bedsted. Det var kun naturligt, at hun og malermesteren åbnede deres hjem for foredragsholdere, der ofte kom tilrejsende. Blandt disse gæstede Jeppe Aakjær og Johan Skjoldborg hjemmet i Østergade. Aakjær skrev f.eks. i Ellen Raadals poesibog i 1926: "Kom min lille Kipkalv", og året efter skrev Johan Skjoldborg i samme poesibog: "Ud skal jeg flyve fra reden engang." Ellen Raadal kan ikke undgå at være blevet en del af disse aftener og har formodentlig ofte siddet og lyttet til spændende foredrag med efterfølgende samtaler hen over kaffen.

Uden titel. 1948. Litrogr. kridt. 59 x 44 cm. Privateje. Motiv: Lars Peter Madsen

En ganske særlig foredragsaften

Med sin intelligens og sin tidlige sans for kunstnerisk udfoldelse må Ellen Raadal have været lydhør over for nye verdener og samtidig sikkert også åben over for egne muligheder. Da lejlighed bød sig, fik hun chancen for at tage et større skridt mod en ukendt verden. Den chance greb hun uden tøven. Stort set fra den ene dag til den anden ændrede hendes liv retning. Det skete efter en foredragsaften, hvor arkitekt Robert V. Schmidt havde været i Bedsted og holdt lysbilledforedrag om billedhuggeren Bertel Thorvaldsen. Arkitekten havde under besøget haft lejlighed til at kigge nærmere på nogle af Ellen Raadals tegninger og var blevet optaget af hendes spirende talent. Han fik udvirket, at tegningerne blev forevist maleren Clod Svensson i Kgs. Lyngby ved København med henblik på et eventuelt undervisningsforløb. Målet var, at hun skulle dygtiggøre sig til optagelsesprøve på Kunstakademiet. Clod Svensson sagde i tilstrækkelig grad god for det forelagte tegnemateriale. Han meddelte i et venligt og personligt brev den unge pige, at han gerne ville prøve

Uden titel. 1968. Litogr. kridt. 47,5 x 98,5 cm. Museet for Thy og Vester Hanherred. Motiv: Klitlandskab. Trædholm, Lodbjerg. Thy

hende hen over to eller tre måneder. Hvis det så viste sig, at hun ikke var nogen kunstnerisk begavelse, ja så var hun en erfaring rigere og et håb fattigere, men sparet for mange sorger og bekymringer, som han udtrykte sig i brevet. Ellen Raadal var på det tidspunkt 17 år. Hun ville prøve sig selv og sine evner af. Den 15. november 1927 rejste hun derfor til København for at starte et forløb med tegneundervisning hos Clod Svensson, indtil videre med base i sin onkels hjem i Roskilde. Ellen Raadal bestod optagelsesprøven til Kunstakademiet i september 1928.

Studenterliv på Akademiet

Straks efter gik Ellen Raadal i gang med uddannelsen på Kunstakademiets Malerskole. I løbet af de 5 år, hun var elev, modtog hun undervisning af professorerne Sigurd Wandel, Ejnar Nielsen og Aksel Jørgensen. Ellen Raadal viste sig hurtigt at være uhyre arbejdsom, og hendes lærere anerkendte klart den flid og de evner, hun lagde for dagen. På det personlige plan opstod venskaber dels med hendes tegnelærer fra før akademitiden, Clod Svensson, dels med professor Ejnar Nielsen. Bl.a. tog Ejnar Nielsen i 1950'erne på et par maleophold i Thy, hvor han den ene gang lejede sig ind privat i Krik og den anden gang boede på kroen i Doverodde. Disse ophold var kommet i stand i kraft af hans venskab med Ellen Raadal.

Studentertiden er som regel en periode, hvor der naturligt knyttes mange nye venskaber. Det gjaldt også i Ellen Raadals tilfælde. Gennem sit første år på Akademiet fulgte hun foruden dagundervisningen et ekstra undervisningstilbud på Sigurd Wandels aftenskole. Her gik hun sammen med ældre elever fra Akademiet. Det var bl.a. Alfred Simonsen, Kortz, Karl Bovin, Erik Raadal, Poul Henrik Jensen. En gang imellem blev hun inviteret med kammeraterne hjem til sammenkomst, når undervisningen sluttede hen på aftenen. Man samledes som regel i Erik Raadals lejlighed i St. Kongensgade 61. Ellen Raadal følte sig ved sådanne lejligheder mere som lyttende og iagttagende end egentlig deltagende gæst, når det gjaldt kammeraternes diskussioner, kortspil og øldrikkeri. Hun følte sig udpræget som novice og var på det tidspunkt også afholdsmand. Hen imod midnat brød hun op for at gå sin ensomme gang ad det natstille Strøg hjem til pigepensionatet i Helgolandsgade, som hun selv har udtrykt sig omkring disse aftener.

Værten ved sammenkomsterne i St. Kongensgade 61 havde i øvrigt på Ellen Raadals første akademidag gjort sig bemærket på sin egen finurlige facon. De nye elever havde fået udleveret materiale hos skolebetjenten, og Ellen Raadal var netop i gang med at spænde gråt karduspapir over et tegnebræt ved hjælp af tegnestifter. Dette arbejde foregik på gulvet. Ellen Raadal må have talt med de omkringværende, mens hun kravlede rundt og målte, skar af og klemte tegnestifter i, for pludselig hørte hun en stemme oven over sig sige: "Sikke en sjov bette én. Er De fra Norge?" Ellen Raadal kiggede til siden og fandt et par kraftige ben i sportsstrømper og brune sko plantet foran hendes tegnebræt. Nu hoppede hendes øjne fra benene over det brune jægertøj op til det herligste ansigt med en sjov næse, der ligesom havde fået et lille tryk af en pegefinger på spidsen. Stemmens ejermand stod med sin shagpibe i hånden og venstre øjenbryn hævet op i panden. Øjnene spillede af lune. Det må have været thybomål, han havde forvekslet med norsk. Stemmen tilhørte Erik Raadal, som 12 år senere skulle blive hendes mand.

Blandt Ellen Raadals studiekammerater skal også nævnes den færøske maler Samuel Joensen-Mikines og Henry Heerup. Hun besøgte ved en enkelt lejlighed Henry Heerup og hans mor i Vanløse. Også Jens Søndergaard var en maler, Ellen Raadal kom til at stifte nærmere bekendtskab med. Det skete igennem Erik Raadal, og de to aflagde Jens Søndergaard og familien et besøg i hans sommerhus i Sdr. Vorupør omkring 1939 eller 1940.

Corner – hyldest til landskabsmaleriet og det jævne liv

En gruppe af Ellen Raadals kammerater og bekendte fra Akademiet var i starten af 1930'erne med til at danne kunstnersammenslutningen Corner. Det drejer sig om malere som Erik Raadal, Ejnar Nielsen, Karl Bovin, Victor Brockdorff, Ellen Krause, Poul S. Christiansen, Lauritz Hartz, Søren Hjorth Nielsen og Asta Ring Schultz, der i øvrigt blev en nær og livslang veninde til Ellen Raadal. De fleste af disse malere valgte for kortere eller længere perioder at bosætte sig enten i hus eller leje sig ind hos husmandsfamilier i Odsherred. I den smukke, bakkede natur ud mod Sejerø Bugt ville de dyrke landskabsmaleriet. De ville søge noget jævnt og oprindeligt "i en tid, hvor skabagtigheden snart sagt er normen", som de skrev i det første Cornerkatalog i 1932. Her tænkte de især på de nye abstrakte retninger inden for malerkunst, som f.eks. Cobra-malerne stod for. Ellen Raadal var ikke medlem af Corner, men hun hørte retningsmæssigt og kollegialt til i gruppen af kunstnere, der yndede at drage til Odsherred for at male eller tegne og her leve det enkle liv. Hun var at finde ved Dragsholm i sommeren 1937, hvor hun må have været usædvanlig energisk, for på to og en halv måned udførte hun 126 tegninger.

Gift og skilt

Forinden var Ellen Raadal blevet gift, men også skilt igen. Hun havde i maj 1934 giftet sig i Reykjavik med den danske arkitekt Johannes Koldborg fra Herning, som i perioder boede og arbejdede i Island. Ellen Raadal tog i forbindelse med giftermålet et 6-måneders ophold i Island sammen med sin mand, hvor hun bl.a. portrætterede medlemmer af Altinget. Ægteskabet varede to og et halvt år.

Livet med Erik Raadal

Ellen Raadal giftede sig herefter i januar 1940 for anden gang, denne gang med studiekammeraten Erik Raadal, som var vokset op i Gjern ved Silkeborg. Ellen Raadal var for sine venner - og dermed også for Erik Raadal - "spilopmageren", deres "kære Thyerinde" og alles "Knop". Hun havde ikke set Erik Raadal siden studietiden. De to mødtes tilfældigt en dag i marts 1939, netop som hun var sprunget på en linje 10 ved Niels Juels statue. Og der stod han så foran hende: "Goddaw, bette Knop. Det er s´gu længe siden." Han var iført en mægtig overfrakke med halstørklædet snoet flere gange om halsen og hatten på snur. Så knyttede de tråden fra de ganske unge år og slap den ikke igen. De giftede sig på Københavns Rådhus og holdt en fest for deres mange kunstnervenner på Sigfred Pedersens værtshus "Digterkroen"

Uden titel. 1969. Litogr. kridt. 100 x 200 cm. Sydthy Kommune. I deponering på Sct. Thøgersgaard i Vestervig. Motiv: Udsigt mod nord fra højene i Vestervig

med øl og stearinlys på bordet. Erik og Ellen Raadal forlod København og bosatte sig i Silkeborg i en lejlighed på Ravnholtsvej 8, 1. De to nygifte havde det rart sammen, deres hverdag var fyldt med arbejde, glæde, humor. Erik Raadal var en afholdt mand, også på sin hjemegn. En bekendt af hans familie kaldte ham for "en festlig fyr", en anden kaldte ham "en spasmager". Ægtefællerne havde også deres små kontroverser, for to kunstnere i samme lejlighed må selvsagt give anledning til kollegiale diskussioner. En tilbagevendende diskussion i kunstnerhjemmet her var af mere teknisk karakter: Horisontliniens placering."Den skal op, langt op", sagde Erik Raadal. Han var fra Gjern, hvor bakkerne lukker for alt udsyn. "Nej, den skal ned" sagde Ellen Raadal, "helt ned, så man kan se, hvor man er henne. Som ved Vesterhavet..."

Men deres lykke skulle blive kort. I julen 1940 blev Erik Raadal pludselig syg. Han døde i januar 1941 af tuberkuløs meningitis.

Alene i Silkeborg

Herefter fulgte en vanskelig periode for Ellen Raadal med mange nedture. Hun blev boende i Silkeborg, hvor fælles venner fra ægteskabet med Erik tog sig godt af hende. Kunstnerisk kom hun dog i gang igen efter Erik Raadals død, og gennem årene 1941-45 kunne man se hendes tegninger på flere større udstillinger. F.eks. udstillede hun i 1941 på Statens Museum for Kunst, i 1943 og 1944 var hun repræsenteret på Charlottenborgs Vinterudstilling med 24 tegninger på sidstnævnte. Hun knyttede sig i denne periode tæt til ægteparret maleren Asta Ring Schultz og museumsdirektør Sigurd Schultz, som hun korresponderede med og besøgte i deres hjem i København. Hun tog om sommeren hjem til Thy for at tegne. I sommeren 1942 opholdt hun sig i Lyngby i et lejet sommerhus sammen med maleren Ellen Bystrøm.

Men senere smilede lykken igen til Ellen Raadal. Hun blev mor til en lille dreng, Lars.

Kunstner og mor i Krik

Den 3. juli 1946 flyttede Ellen Raadal tilbage til sin hjemegn. Hun valgte at slå sig ned i Krik, hvor hendes forældre købte et hus til hende. Hermed var rammen skabt for et godt hjem både for hende selv og for hendes lille søn. Huset var desuden et godt valg i forhold til Ellen Raadals fortsatte kunstneriske udøvelse, velbeliggende som det var i den smukke natur omkring Krik. Kunstneren og moderen Ellen Raadal havde sit helt bestemte syn på, hvordan hun ville leve sit liv. Det var for hendes generation ikke altid det liv, en kvinde forventedes

Uden titel. 1971. Litogr. kridt. 50 x 100 cm. Privateje. Motiv: Fra Kobberø Bakker. Thy

at ville vælge. Men normer var på mange måder et fremmed begreb for Ellen Raadal, og i hvert fald ikke noget, hun var til sinds uden videre at følge. Jo, måske i det små, hvor hun som husmor i et lille samfund helst ikke skulle gøre sig uheldigt bemærket ved at overskride visse uskrevne regler. Rent og pænt skulle der være i hendes hus. Og det var der. Som hun selv sagde, så var grunden til, at hun blev accepteret i Krik den, at hun var en god husmor. Men hun valgte at forblive eneforsørger og holdt samtidig fast ved, at hun ville leve af sin kunst.

Og Ellen Raadal var helt sin egen. En farverig person. Hun kunne f.eks. på solskinsdage i Holstebros og Lemvigs gader omkring 1960 ses bevæge sig af sted i lyst antræk, iført clipclappers på solbrune fødder og med en rød tulipanfarvet tyrker-fez på hovedet, med hastige og målbevidste skridt medbringende tegnebræt og ditto grej på vej mod et eller andet hus. Ellen Raadal tog nemlig ud som portrættegner og opholdt sig af den grund ofte flere dage i samme by. Men hun havde også temperament. Det kom til udtryk, når tingene f.eks. ikke netop levede op til forventningerne. Ved en bestemt lejlighed fjernede hun hele sin udstilling på Humlum gamle Skole, netop da den stod over for at skulle åbne, efter at galleriejeren kaptajn Fritz Schrøder havde gjort sit bedste med ophængningen! I andre sammenhænge kunne Ellen Raadal også handle usædvanligt. I en periode lod hun sig f.eks. "sætte på aktier", hvilket gav arbejdsro.

Kampen for et levebrød

Kampen var hende i det hele taget ikke fremmed. Den havde hun god brug for hele sit liv. I Krik som i Silkeborg og København måtte Ellen Raadal samle al sin opfindsomhed og styrke for at klare dagen og vejen. Hun modtog af og til legater og fondsmidler og fik f.eks. i 1951 tildelt et rejselegat til Italien. Hun havde fra midten af 1960'erne salg af is og ugeblade fra hjemmet, og henover et par vintre sidst i 1960'erne underviste hun på aftenskolen. Ellers var det gennem sin tegning, hun skaffede sit levebrød. Udover det almindelige daglige tegnearbejde gav hun sig fra 1952 og til 1962 til at illustrere tidsskrifter, aviser, blade og bøger, bl.a. for tidsskriftet "Landet" og for skolebogsforlag. Ellen Raadal intensiverede fra 1952 portrættegningen og begyndte at tage ud at tegne på bestilling. Hun rejste med bus eller tog rundt i Jylland og boede ofte over flere dage i samme by, mens hendes søn blev passet hos gode venner. Hun følte dog, at portrættegning var hårdt i længden. Det krævede stor psykisk anstrengelse, og hun trappede efterhånden ned med de mange portrætopgaver. Allerhelst tegnede hun landskaber.

Ellen Raadal var repræsenteret på de censurerede Forårsudstillinger på Charlottenborg fra

1931 til 1959 med enkelte års overspring og var i 1938 og 1950 inviteret til at udstille på Charlottenborgs Efterårsudstilling. Hun deltog i talrige ikke-censurerede udstillinger som f.eks. på Statens Museum for Kunst, Aalborg Museum, Kunst- og Erhvervsudstillingen i Århushallen. Desuden havde hun mange separatudstillinger frem til 1984, bl.a. i Reykjavik, Thisted, Amtsgården i Skottenborg, Henning Larsens Kunsthandel i København. I 1984 havde hun den glæde at opleve en stor retrospektiv udstilling af sine tegninger i Vestervig, arrangeret af Sydthy Kommune.

Hun havde i perioden 1963 til 1973 eget udstillingsrum i hjemmet i Krik. Her blev hendes faste påskeudstillinger altid godt besøgt, og på en sommer kunne hun have op til 600 besøgende.

Ellen Raadal fik i 1975 tilbudt opgaven at udforme Sydthy Kommunes våben. Det sagde hun ja-tak til, men der skulle vise sig at ligge mange sten undervejs, som skulle fjernes, inden det lykkedes at nå til vejs ende med arbejdet. Ministerielle retningslinjer og uenigheder mellem hende selv og indenrigsministeriets heraldiske konsulent var med til at skabe et frustrerende forløb for hende. Sydthy Kommunes våben er ikke desto mindre i dag et kendt og skattet symbol i Sydthy med "Ræven og Haren" som velgennemtænkt motiv. Ræven symboliserer Refs Herred, haren symboliserer Hassing Herred. I dag er brugen af våbnet desværre ikke længere aktuelt, da Sydthy Kommune er blevet en integreret del af Thisted Kommune.

At yde sit bedste

"Det er nu, jeg skal yde mit bedste" sagde Ellen Raadal på sin 70-års dag. Kravene, hun stillede sig selv, blev ikke mindre med alderen. På 75-årsdagen glædede hun sig dog allermest til foråret, hvor hun igen skulle ud på knallerten og finde nye motiver: "Ud at se og opleve, sidde med min blok. Det er livet for mig!"

Ellen Raadal lever ikke mere. Men det gør hendes kunst. Den er samtidig bærer af en kulturhistorie, som det er af betydning for eftertiden at bevare. En stor samling af Ellen Raadals tegninger ejes i dag af Heltborg Museum.

Ellen Raadal ved tegnebrættet i hjemmet i Krik. Litografier signeres. Foto: Christian Christoffersen 1983

Jernalderhuse og jernudvinding

Eksperimenter på Heltborg Museum

Af Jens Jørgen Olesen, Heltborg Museum

Eksperimenterne

Heltborg Museum havde i 1994 en udstilling om eksperimentel arkæologi, som Museet havde indlånt fra Tyskland. Samtidig med udstillingen blev der udført forskellige forsøg på de gamle boldbaner bag ved Museet med jernudvinding, bronzestøbning, milebrænding af keramik, fremstilling af glasperler, smedning, garvning af skind mv. Dette blev startskuddet til opbygningen af jernalderhusene, smedehuset og lerhuset. Også de små jernaldermarker blev anlagt, hvor der igennem årene er blevet dyrket mange slags forskellige oldtidsafgrøder, f.eks. spelt.

Husbygning blev hurtigt en meget væsentlig del af formidlingen af gamle håndværk, da det blev besluttet at lave en rekonstruktion af den jernaldergård, der blev fundet, da omfartsvejen nord om Hurup blev anlagt, hvorved en jernalderbyhøj blev gennemskåret af vejbyggeriet. Forinden vejbyggeriet fik arkæologerne mulighed for at lave en gennemgribende undersøgelse af byhøjen.

Nogle af de husgulve, vægforløb og brolægninger, der blev frilagt, var med til at vise, at her havde man for første gang i Thy en gård, hvor man med sikkerhed kunne se, at mindst tre huse hørte sammen.

De nye huse blev bygget med græstørvsvægge og med egestolper, som blev afbarket med hjælp af mange frivillige, der i årenes løb har lagt en stor indsats på jernalderpladsen. Husene blev efterhånden tækket med strå, men om det har været sådan i jernalderen, er tvivlsomt. Fra brandtomter fra jernalderen i Thy, tyder det på, at lyngtørv nok nærmere har været det foretrukne materiale til tagdækning. Issa, som var flygtning fra Afghanistan og beskæftiget som udendørsmand på Museet i nogle år, fik lerklinet de to huse både indvendig og udvendig og kalket væggene indvendig, som vi ved at nogen af husene har været det i jernalderen.

At vi måtte gribe til at lerkline husene udvendigt, blev nødvendigt, da det vidste sig, at den måde tagudhænget var lavet på, gjorde, at græstørvsvæggene altid var tørre, og at der ikke kunne gro græs på siderne af dem, så de kunne holde formen, næsten som et dige, hvor græsvæksten så at sige holder det hele sammen.

Da det sidste forrådshus skulle tækkes, blev taget lavet, så der var mindre udhæng. Det så ud til at virke efter hensigten, for på dens græstørvsvægge groede græsset faktisk. Der er intet, der tyder på, at et hus bygget af græstørv har været lerklinet udvendigt, som man ved, de har været det indvendigt.

Der er blevet lavet mange forskellige forsøg i større eller mindre omfang i årene, der er gået siden starten i 1994. Der blev blandt andet lavet et enkelt forsøg med at lave trætjære. Samme år forsøgte vi os med trækulsfremstilling i en mile, og selv om resultaterne ikke blev store og epokegørende, gav det dog en indsigt i nogle af de besværligheder, som er forbundet med begge processer.

Det gav en masse røg over pladsen i flere dage, og alene det gav jo en indsigt i, hvordan arbejdsvilkårene har været for fortidens tjærebrændere og trækulsbisser.

Keramik- og bronzestøbning

Der har to gange været bygget forskellige lerbrændingsovne, hvori der har været lavet forsøg med at brænde keramik. I begge tilfælde kom det lidt bag på os, hvor meget brænde der skal til for at opvarme ovnen til de varmegrader, det kræver at brænde keramikken.

Men ved det sidste forsøg i 2007, hvor ovnen var en såkaldt Hasserisovn, en ret simpel ovn, blev resultatet fint, og alt keramikken var

International samtale omkring bålpladsen ved Jernudvindingsseminariet i 2007. Yngste mand Pelle fra Tyskland, Michael Nissen, Ribe, Darrell Markewitz, Ontario Canada, Arne Espelund, Norge og Robin Davis, Sverige

fint brændt uden at noget gik i stykker. Den måde, som ovnen var bygget på, er nok ikke den måde, man anvendte i jernalderen. Den har simpelthen været for svær at fyre ordentligt op. Tilmed var den meget besværlig at fylde keramik i og tømme efter brændingen.

Så næste gang vi skal bygge en lignede ovn, vil vi bygge den, så den bliver let at fylde keramik i ved at lave en åbning i bagenden af ovnen. Når keramikken er på plads, bygger vi en slags skorsten op af græstørv, der kan være med til at give det træk, der skal til, for at ovnen kan blive varm nok.

Bronzestøbning er de senere år blevet en af de ting, der har tiltrukket sig stor opmærksomhed på jernaldermarkedet. At det er blevet sådan, skyldes i høj grad den seriøsitet og seje vilje, som Jess Vestergaard og Peder Overgård viser i deres arbejde med at finde ud af, hvordan bronzestøbning har foregået i jernalderen. Da de i sin tid startede med at interessere sig for emnet, fik de en del hjælp af Peter Jensen, der i mange år har arbejdet med at støbe museumskopier. Jess og Peder ville mere end bare støbe på moderne vis, så de gik i gang med at udforske, hvordan støbningen har foregået i jernalderen. Selv om der er en del, der har arbejdet med bronzestøbning på original vis, er de ikke særligt meddelsomme, når de opdager, at de taler med en mulig konkurrent. Flere gange har både Jess og Peder været ude for, at bronzestøbere, de har mødt ved vikingemarkeder og lignede steder, er klappet i som østers, fordi de var bange for at dele deres viden med andre.

På trods af denne lidt tåbelige holdning har de indæt fortsat deres arbejde. Efterhånden har de fundet frem til, hvordan lerformene er blevet lavet, så de kan holde til at støbe i, og at støbningen samtidig bliver perfekt de fleste gange. Det lykkes ikke hver gang, men det har det heller ikke gjort for jernalderfolket, selv om de var eksperter. Det kan ses ud fra nogle af

Den 1200 grader varme jernlubbe er lige taget ud af jernovnen, og hamres sammen med en trækølle på en træstub, inden den videre forarbejdning, med mange opvarmninger og sammensmedninger

de fund af mere eller mindre vellykkede smykker, der dukker op med jævne mellemrum ved detektorfund. For selv om de fleste ting er resultat af en vellykket støbning, så er der også en del fund, hvor det er tydeligt, at fortidens bronzestøbere ikke har fået det resultat, de har drømt om.

Jess og Peder har støbt en del kopier af fund, der er gjort her i Thy, blandt andet har de lavet fine kopier af den kuglefibel, der blev fundet på Smedegårdbopladsen ved Nors i 1992. Sidste år lavede de en kopi af en bronzealderøkse, en såkaldt pålstav, der blev fundet med detektor ved Krik, og som er blevet erklæret for Danefæ. Det er det største emne, de har støbt i original lerform indtil nu, men lur mig om ikke de har andre ideer i støbeskeen, som de vil afprøve ved kommende års jernaldermarkeder.

Jeg håber det. Det er spændende at følge deres vedholdende og seriøse arbejde, der kvalitetsmæssigt nok ikke overgås af andre her i Danmark.

Jernudvinding

Et andet område, hvor de eksperimenter, der bliver lavet, er ud over det sædvanlige, er de jernudvindingseksperimenter, der har kørt uafbrudt, siden det hele startede i 1994. Fra starten var det meget famlende forsøg, der blev lavet, og resultaterne var små i form af udvundet jern. Da det endelig lykkedes at lave et lille stykke jern efter flere års forsøg, blev det stjålet i et uopmærksomt øjeblik af en nævenyttig gæst, der åbenbart mente, at vedkommende havde gjort sig fortjent til det første stykke jern, der blev lavet på Heltborg Museum. Selv om vi mente at vide, hvem synderen var, kunne det ligesom ikke bruges til noget, for væk var jernet, og det var jo svært at lave meget væsen ud af, selv om det ærgrede os alle i lang tid. For der gik vel omtrent ti år, inden det endelig lykkedes at knække den kode, der skulle til, før vi kunne lave jern for alvor.

Selv om det gennem årene gik langsomt fremad, og at modet hos de involverede kunne være på et lille sted, når vi det ene år efter det andet kunne åbne ovnen, uden at der var spor af det jern, så var der alligevel en tro på "i år lykkes det da", og så en nysgerrighed som drev os frem. Og måske også en vis portion stædighed, om at "vi skal vise dem, at vi kan lave jern." Skeptikerne, som kom med slet skjulte bemærkninger om de manglende resultater, var også med til at styrke vores stædighed.

Hvornår de vise sten faldt på plads, er svært at sige, men i 2004 lykkedes det første gang at få en ovn til at fungere kun med brug af naturlig træk, altså uden at bruge blæsebælge til at give luft, men kun ved brug af den luftmængde, som ovnen alene ved sin højde kunne skabe.

Ovnen kørte i 36 timer, og der blev kørt 90 kg myremalm igennem ovnen sammen med en tilsvarende mængde trækul. For første gang lykkedes det at få slaggen til at løbe ned i den grube, der var under ovnen, og ikke mindst var der så meget jern i ovnen, da den blev åbnet, at det blev til flere kilo. Det gemmer vi stadig som en kostbar souvenir, et minde om det første store gennembrud i vore bestræbelser på at aflure jernudvindingsovnen dens hemmeligheder.

Et sjovt minde fra det år var, da det kl. 4.00

Den flydende slagge må med jævne mellemrum tappes ud af ovnen, for at give plads til mere jern og slagge i ovnen

søndag morgen for første gang lykkedes at få slaggen til at løbe ned i gruben under ovnen. Alle var gået til ro efter mange timers vagt ved ovnen, og kun undertegnede var tilbage til at passe ovnen efter et par timers søvn. Så pludselig kan jeg se, at der bliver mere og mere lyst nede i gruben, fordi den 1200 grader varme flydende slagge er ved at bryde igennem ned i gruben. Først kommer der et par dråber, men så langt om længe sker det, slaggen løber varm og rødglødende ned i gruben i en lind strøm, noget vi havde drømt om at se, lige siden det hele startede 12 år før.

Jeg fik i al hast vækket de andre, så de kunne se og forundres over det fantastiske, der nu skete, og det endte med, at Peder Hjort fandt en bitter frem, han havde eksperimenteret med i lige så mange år, og som nu smagte som den skulle, og vi skålede for resultatet. Godt trætte, men lykkelige efter at mange års vedholdende indsats nu endeligt kronedes med lidt af det held, der også skal til for at ting lykkes.

Sådan gjorde andre det

Og nu var det hele lidt lettere, vi havde fået lidt mere forståelse for, hvad det hele drejede sig om, og først og fremmest var det blevet meget lettere at få fat i tilgængeligt materiale om jernudvinding. Ved hjælp af internettet fandt jeg nogle engelske og amerikanske artikler, hvor der virkelig var nogle oplysninger, der mere end noget andet satte ord på, hvad der var vigtigt at vide, når man arbejdede med jernudvinding. Særligt en amerikansk hjemmeside gav os en masse hjælp til at forstå det hele, og at de to, der havde denne hjemmeside, tillige var startet med en ovn, der lignede den, vi også havde startet med, gjorde jo ikke det hele ringere.

Deres udgangspunkt var dog et helt andet end vores. Lee Sauder, der er kunstsmed, ville bruge sit jern til at lave skulpturer af. Som os havde de lavet en masse forsøg, uden at det var lykkedes at lave det mindste jern. Så tog de en beslutning om at lave deres ovn om, og i første forsøg i den nye ovn lavede de 20 kg jern af fineste kvalitet. Man kan nok sætte sig ind i, hvilken kæmpeoplevelse det var for dem, pludselig at alt lykkedes efter 25 forsøg uden resultat, og så efterfølgende at stå med 20 kg fint jern.

Da de først havde fået fat i den ende af jernudvindingen og efterhånden gennem mange forsøg havde lavet omtrent 1 ton jern, havde de en masse værdifuld viden, som de gerne ville dele med andre med samme interesse, og det fik vi så gavn af. Deres helt store opdagelse var, at slaggen, som både de og vi havde opfattet som noget, der bare skulle væk så hurtigt som muligt, i virkeligheden, sammen med godt malm, var det vigtigste for at lave godt jern. I alle de forsøg som både de og vi havde lavet fra starten,

var ovnen lavet sådan, at slaggen blev fjernet så hurtigt som muligt, derfra hvor jernet skulle dannes.

Men da de byggede deres ovn om, og i stedet lod slaggen blive i ovnen så længe som muligt og kun fjernede den slagger, som var nødvendigt, for at der kunne være plads til ny slagger og jern i bunden af ovnen, så lavede de jern i en mængde, som de knapt havde turdet drømme om.

Det gik op for dem, at slaggen i virkeligheden var ligeså vigtig for jernudvinding, som vallen er for osteproduktionen, det vil sige at både jern og ost kun lader sig lave, når der er noget flydende, som de enkelte jern- eller oste partikler kan svømme rundt i for at finde sammen med andre partikler. For til sidst at kunne samles i et stort stykke, som derefter kan klemmes sammen til en stor ost eller et stort stykke jern.

Så enkelt kan det beskrives, hvordan man laver jern.

Men selvfølgelig er der mange andre ting, der spiller ind, for at det lykkes, men for at forstå selve processen, er sammenligningen mellem osteproduktion og jernfremstilling et godt billede.

Jernlubben som vi lavede af malmen fra Hurup, ved sommerens Jernaldermarked, kløvet i to med økse og forhammer, så den er klar til videre smedning

Udvinding af myremalm

For at give læserne en kort indføring i jernudvinding, som det er foregået igennem de omtrent 2000 år, hvor der blev lavet jern i Danmark, fra ca. 400 før Kristus, til 1600-tallet, hvor det sidste jern blev lavet på Kjellerupkanten, gives her en kort beskrivelse.

Basis for det hele er myremalm, som er en jernforbindelse, der opstår, hvor jernholdigt materiale i undergrunden møder vand. Vandet binder sig til jernet og tæt på jordoverfladen, hvor der er ilt i jorden, går jern og ilt i forbindelse med hinanden og bliver til jernilter eller jernoxid. Myremalmen graves op og bringes til jernudvindingspladsen, hvor det tørres og derefter ristes på et bål for at fjerne noget af det organiske materiale, der er i malmen. Samtidig fjernes noget af det vand, der er i malmen og også nogle af de iltatomer, der er bundet til jernet.

Efter ristningen skal malmen knuses, og de mest sandholdige stykker sorteres fra. For selv om sandet er med til at danne slaggen, må det ikke indeholde mere sand end 8-15 %, hvis der skal være et rimeligt udbytte af jern. Jernudbyttet falder voldsomt, hvis sandindholdet er for højt, og hvis der er mere end 30 % sand i malmen, bliver der slet ingen jern, fordi alt jernet binder sig til slaggen og det kan ikke udskilles igen. Så jo renere malm, des bedre.

Ovnen og brugen af den

Ovnen, som vi bruger, når vi skal være sikre på at lave jern, er den, der har været brugt i vikingetiden. Den er godt nok ikke fundet i Danmark endnu, men kendes fra Norge og Sverige, hvor ovntypen er fundet i skov og fjeldområder. I Danmark har ploven nok fjernet de fleste rester af disse ovne, der antagelig har stået på jordoverfladen. De var bygget af ler, så selv den mest skånsomme jordbearbejdning vil fjerne de rester, der måtte have været.

Ovnen er som sagt bygget af ler blandet med sand og helst hestepærer; det er en blanding, der holder godt, og som tåler de høje temperaturer på omtrent 1200 grader, man kommer op på ved jernudvinding.

Ovnen skal være både tør og godt varm, in-

den man starter med at fylde trækul på, som er det brændsel, der bruges mest. Træ kan også bruges og er efter vores erfaringer i virkeligheden nok ligeså godt som trækul og tilmed billigere at bruge.

Man fylder skiftevis trækul og myremalm på ovnen, som holdes fyldt under hele forløbet. For at nå den rigtige temperatur skal der tilføres luft ved brug af en eller flere blæsebælge, så man holder en jævn temperatur under hele udvindingen.

Når udvindingen har kørt et stykke tid, og bunden af ovnen begynder at være fyldt op med flydende slagger, bliver man nødt til at fjerne noget af slaggen, for at der kan blive plads til ny slagger. Det gøres ved at lave et lille hul nedenunder, hvor luften blæses ind i ovnen, så slaggen kan løbe ud som lava fra en vulkan; derefter lukker man igen for slaggen og venter på, at der igen skal tappes; dette er nødvendigt omtrent engang i timen.

Efter fire til fem timer er der ved at være dannet så meget jern i bunden af ovnen, at der ikke er plads til mere, og nu er jernet så sammensintret og massiv, at det ikke kan blive bedre. Derefter stopper man med at fylde mere trækul og myremalm på ovnen, men fortsætter med at blæse til det sidste trækul er brændt væk, og nu er det så tid til at tømme ovnen for sit indhold.

Og hvad er så resultatet af mange timers arbejde ved jernovnen? En klump jern der kaldes en lubbe eller en klode, som er den betegnelse, der bruges om det jern, der helt op til 1600-tallet brugtes som skattebetaling til kronen, kendt fra flere kirkesogne omkring Thorning.

Vægten på sådan en lubbe eller klode kan svinge meget fra to-tre kg til både ti-femten og helt op til over tredive kg fra en jernudvinding. Men selv om jernet kan smedes sammen, når det kommer ud af ovnen, er der meget arbejde med det, inden det kan bruges til knive, spydspidser, sværd, hængsler, søm eller skibsnagler.

Jernet indeholder stadig en del slagger, som skal arbejdes ud af jernet ved at smede det sammen og folde det flere gange, før det er så rent, at det er brugbart. Og under denne rensning af jernet mister man også en del af jernet. Det falder af under smedningen, men en dygtig smed kan dog begrænse tabet en del, men helt undgås kan det ikke.

Fra jern til stål

Myremalmsjern er et ret blødt jern, og det er først, når det bliver lavet til stål, det egner sig godt til at bruges til skær i knive, økser, sværd og lignende. Men har man først jern, er det ganske simpelt at lave godt stål, og det har formodentlig været kendt af enhver jernaldersmed, hvordan man gjorde det. Når først man har renset jernet, så det stort set er fri for slagger og er rent og godt, tager man et passende stykke jern, lægger det ind i den varme esse, og brænder jernet af i essen. Det vil sige at man blæser med så meget luft, at jernet begynder at brænde, så gnisterne fyger ud af essen. De gamle smede kaldte det, at jernet gik i "hits". Mange har prøvet det, når man skulle lære at smede, og det er i dag almindelig lærdom, at hvis man brænder jernet, er det ødelagt, og man kan ligeså godt kappe det stykke væk, som er forbrændt. Men de forhistoriske smede vidste, at når man brændte jern af i en trækulsild, så blev det omdannet til stål, som man efter kort tid i bunden af essen kunne samle op og smede sammen, og så havde man det bedste stål, man kunne ønske sig.

Under processen, som Aristoteles[1] har beskrevet, optager jernet kulstof fra det trækul, der bruges til at varme jernet op med i essen. Jern, der indeholder kulstof, er stål, som kan blive hårdt og sejt, når det opvarmes og efterfølgende afkøles i vand eller olie.

At lave sit eget stål har været glemt i mange hundrede år, måske fordi stål blev billigt at købe i færdige længder fra de moderne stålværker, og der derfor ikke længere var behov for at lave sit eget stål.

Men at det blev genopdaget og introduceret i Danmark, var et af de resultater, der kom ud af det seminar om jernudvinding, som blev afholdt på Heltborg Museum i 2008 med deltagere fra syv lande. De fleste var folk som artiklens forfatter med en praktisk/teoretisk tilgang til jernudvinding, men også med deltagelse af arkæologer fra Danmark og en metallurg fra Norge, Arne Espelund. Han har om nogen været optaget af jernudvinding og er en viden-

Ovnen, som vi har arbejdet meget med - Drengstedovnen - er en engangsovn, der her bliver brudt ned af Peter Jensen, under stor opmærksomhed fra gæsterne til Jernaldermarkedet

bank uden sidestykke. Han har haft en kæmpe betydning for udbredelse af viden om jernudvinding med udgivelse af flere bøger og hundredvis af artikler om emnet. Han deltager gerne der, hvor de praktiske jernudvindere møder op, fordi han mener, det er vigtigt, at der er tætte forbindelser mellem arkæologer, metallurger og så de praktiske jernudvindere. De resultater, hver gruppe finder frem til, er ikke meget værd i sig selv, hvis de ikke holdes op mod og sammenlignes med de andre gruppers viden og erfaringer.

At det også var formålet med seminariet, at de tre faggrupper blev bragt sammen og udvekslede erfaringer, og at det også lykkedes, kan kun blive til glæde og gavn for det fremtidige samarbejde disse grupper imellem.

At der overhovedet er blevet arbejdet så meget med jernudvinding, er i grunden utroligt, når man tænker på alle de mislykkede forsøg, der er lavet i årenes løb, som udløste utallige humoristiske og enkelte spidse bemærkninger om vores evner til nogensinde at få det til at lykkes. Men stærke viljer og en voldsom fascination holdt det hele i gang. Og så var der altid opbakning fra Museets side til at bruge resurser på det.

Jernudvinding i Ginnerup

At det var her i Thy, hvor der indtil for nylig aldrig var fundet spor af jernudvinding, selv om området er så rigt på fund fra jernalderen, den vilje fandtes, har forfatteren tit funderet over. Men hvem ved, måske var det også stærke viljer, der bragte jernudvindingen til Thy i tidlig jernalder. Ved Hurup er der nu fundet en plads, tæt på den kendte Ginnerupplads, hvor der er tydelige tegn på, at der her blev lavet jern. Hvis de foreløbige dateringer holder stik, hører pladsen til en af de tidligste jernudvindings-

pladser i Danmark. Under alle omstændigheder er pladsen af stor interesse, da der er fundet myremalm, der endnu ikke har været igennem en jernovn, men af ukendte årsager aldrig blev brugt, som det var tanken, den skulle.

Der er meget, der tyder på, at der er brugt tørv som brændsel til udvindingen, noget der ikke kendes fra andre steder i Danmark, men her i Thy har brugen af tørv som brændsel til forskellige formål, været brugt helt tilbage i bronzealderen. Derom fortæller flere fund, blandt andet blev det brugt til ligbrænding ved Damsgård i Sønderhå og til bronzestøbning ved Sundby Thy.

Så lige nu kredser mine tanker om at få mulighed for at samle så meget myremalm af den slags, en Thybo samlede sammen to eller trehundrede år før Kristi fødsel, men aldrig fik brugt, at der kan blive nok til en udvinding, og grave nogle gode tørv og få dem tørret og lavet til tørvekul. Og dernæst lave en jernudvinding på samme måde som det var tiltænkt af den jernudvinder, der levede i Ginnerup for mange generationer siden.

Den dag, det bliver til virkelighed, tror jeg, at jeg vil føle mig så tæt på de jernaldermennesker, hvis håndværk jeg har beundret og forsøgt at efterligne, som et menneske på nogen måde kan drømme om!

Efterskrift

Vi fik samlet så meget af malmen fra Hurupbopladsen, at vi ved årets Jernaldermarked kunne lave et forsøg med malmen. Det gik over al forventning. Der blev lavet det bedste jern, vi nogensinde har lavet, og måske det bedste som nogen har lavet ved eksperimenter i hele Norden. Af 12 kg malm lavede vi 2,8 kg fint jern, der var så massivt og smedbart, at det fuldt ud er på højde med det, man kunne lave i fortiden.

Malmen i sig selv er af en type, der ikke tidligere har været kendt som en mulig ressource til jernudvinding her i Danmark. Malmen er indlejret i moræneleret. Det er bragt hertil af isen i sidste istid og er antagelig opstået i en sø et eller andet sted i Sverige. Malmen er altså helt anderledes end det myremalm, vi ellers har brugt til vore tidligere forsøg. De foreløbige analyser, der er lavet på jernet, viser, at der er et ganske stort indhold af nikkel, nemlig 4 %. Det kendes ikke fra andet myremalmsjern. Hvis det lykkes at påvise, at man i Thy har lavet en særlig type jern, der ikke indeholder fosfor, som dansk myremalmsjern ellers indeholder, åbner det op for helt nye tolkninger af, hvorfor Thy var så godt et sted at bo også i jernalderen.

Hvis man både havde god landbrugsjord og kunne lave sit eget gode jern, så har vilkårene været helt optimale. Man kunne blive boende på samme plet i generationer, som man ved, de har gjort på byhøjene i Thy. Hvem har frivilligt givet afkald på god jord, hvor man oven i købet har fundet den bedste jernmalm, hver gang man har skrællet marken for græstørv til væggene i sit nye hus?

Tanken er spændende, - nu må vi se om den også holder, når den skal stå for en granskning af museets arkæologer. Det må tiden vise.

[1] Græsk filosof

Kystklinten ved Lodbjerg

Geologi og dannelseshistorie

Af Ole Silkjær, Horsens og Helle Guesdon, Aalborg

Lodbjergområdet er en landskabsmæssig naturperle med talrige historier at fortælle, og Lodbjerg Kystklint giver os med sine friske profilsnit mulighed for at skue tusinder og millioner af år tilbage i tiden og fortælle områdets dannelseshistorie. Lodbjerg Kystklint hæver sig op af sandet på stranden nord for Flade Sø og 3 kilometer nordpå. Klinten indeholder lag og blokke fra mange forskellige tider i jordens historie, og er en aktiv kystklint, som kontinuerligt eroderes af Vesterhavets bølger. Den er på sit højeste sted ca. 15 m høj, men hvis man lægger flyvesandet til, kan den være op omkring 40 meter høj.

Lagene i klinten under flyvesandet består mest af istidslag af ler, sand, grus og sten, som er blevet foldet og lagt oven på hinanden af fremadskridende gletsjere under istiden, der startede for 2,5 mio. år siden. Men der findes også ca. 30 mio. år gamle lag med fossiler af træer, snegle og muslinger i klinten og blokke fra Juratiden, hvor dinosaurerne levede. Derudover er der fundet mange bopladser og fund fra stenalderen, bronzealderen og jernalderen, og i flyvesandet ser man 4 jordbundsudviklinger. Men det er en helt anden historie. Historien, vi vil fortælle her, handler primært om istidslagene og de begivenheder, der dannede dem.

Indledende besøg ved Lodbjerg

I forbindelse med vores specialeafhandlinger ved Geologisk Institut på Aarhus Universitet i

»Lodbjerg Kystklint er udsat for konstant erosion af havets kræfter og vesten vinden. Til stadighed nedbrydes lagene i klinten og hele tiden dukker nye lag op i de friske brud. I forgrunden ses smeltevandsaflejringer fra istiden under nedbrydning, mens Sorte Næse rager ud i havet i baggrunden. Imellem ses flere pynte at række ud i havet, hvilket er karakteristisk for Lodbjerg Kystklint.«

»Sorte Næse« set fra nord

2000 fik vi af Lektor Christian Kronborg, der fungerede som vejleder på projektet, udpeget dette skønne sted, som muligt afhandlingsområde.

Under et besøg ved klinten en råkold martsdag i 1998, hvor vi fra parkeringspladsen syd for Porskær Bakker gik ad stranden til Lyngby for at se, hvor meget af istidsgeologien, der var blottet, konstaterede vi, at der var omtrent 3200 m med istidslag. I Lodbjerg Kystklint er istidslagene dem, der ses mellem strandens sand og undergrænsen af flyvesandet i toppen af klinten. Med en spade og lidt fysisk arbejde skulle der nok kunne fritlægges rigeligt materiale til 2 specialer, og vi gik derfor i gang med opmålingerne i sommeren 1998.

Det var en stor fornøjelse at blotlægge det meste af Lodbjerg kystklint med henblik på at fravriste klinten dens geologiske historie. På 55 lange feltdage skrabede vi med jævne intervaller kystklintens istidslag lag fri for nedskredet materiale og flyvesand i dens 3200 m lange udstrækning. På den måde kom vi ind til de lag, der for os, som kvartærgeologer, er allermest interessante. Det skal måske nævnes, at kvartærgeologer beskæftiger sig med den seneste del af jordens geologiske historie, kvartærtiden, som er en tid med store klimavariationer. I kvartærtiden kommer og går istiderne, adskilt af varme tidsperioder, som den vi oplever i dag. Istidslagene kaldes også for kvartære aflejringer, da de er afsat i den tid, der i den geologiske historie hedder Kvartær.

Feltarbejdet var jævnt fordelt ud over sommeren, der desværre ikke var noget at skrive hjem om. Det var nemlig køligt og regnfuldt. Når vi ikke arbejdede ved klinten spiste og overnattede vi enten i sommerhus i Lyngby, eller ved Keld og Annemarie Hilligsøe på Ny Ørumgård, der meget gæstfrit stillede værelser til vores rådighed. Gennem Hilligsøe fik vi også kontakt til plantøren i Lodbjerg, Eigil T. Andersen, som bl.a. var behjælpelig med at fremskaffe litteratur og resultater af forskellige relevante undersøgelser, der var produceret om Lodbjergområdet gennem tiden.

Feltarbejdet og kvartærgeologens arbejdsmetoder

Under geologisk kortlægning og optegning af kvartærgeologiske kystprofiler benytter man en række discipliner, hvis resultater stykkes sammen til områdets endelige historie. Da det er specialiserede kortlægningsrutiner, er det på sin plads kortfattet at beskrive dem her.

De målinger, der udføres under feltarbejdet bruges til at beskrive fra hvilke retninger gletsjerne, der har overskredet området, er kommet, og hvordan det har påvirket områdets geologiske lag. Man kigger blandt andet på, hvordan lagene er foldet af isens pres, på ridsemærker i sten og hvordan stenene i lerlagene er orienteret. Der udtages jordprøver til forskellige laboratorieundersøgelser og tages billeder til dokumentation og diverse forklaringer og detailtegninger.

Alle disse oplysninger tages med hjem, hvor de gennemgås og beskrives. På baggrund af beskrivelserne tolkes lagenes dannelsesmåde, og hele den geologiske historie kan stykkes sammen.

Først udlægges en grundlinie ved klintens basis, hvis nulpunkt vi valgte at lægge ud for parkeringspladsen syd for Porskær Bakker. Grundlinien strækker sig 3200 meter mod nord, hvor de kvartære lag dykker ned under stranden. Udgangspunktet for opmålingerne blev kaldt 0 meter og findes lige syd for, hvor istidslagene første gang går i dagen.

Derefter måles klintens højde op med et håndniveau fra højvandslinien til top af flyvesand langs grundlinien. Et håndniveau er et slags vaterpas, der er udformet som en lille kikkert. Disse oplysninger tegnes ned på millimeterpapir, som danner rammen for alle øvrige målinger. Dette er i princippet en meget nøjagtig tegning af kystprofilet, som kaldes profilskitsen.

Derefter renses de dele af skrænten af for flyvesand og nedskridninger, så man kan se alle de forskellige lag, som klinten består af. Hvert enkelt jordlag beskrives efter generelle standarder. Man kigger f.eks. på de forskellige sandkorns størrelser og ser efter lerlag, som alt sammen med baggrund i den geologiske viden fortæller os, hvilket miljø laget er aflejret i. Alle lags øvre og nedre grænse tegnes ind på profilskitsen.

Der udføres en række målinger med kompas og inklinometer (hældningsmåler), som bruges til at se lagenes orientering i rummet. Med disse målinger er det muligt at rekonstruerer lagenes hældning og dykretning, og dermed bestemmes gletsjernes bevægelsesretninger.

Istiden kort fortalt

Igennem de sidste 2,5 mio. år har klimaet skiftet flere gange mellem kuldetider, de såkaldte istider, og varmetider, de såkaldte mellemistider, hvor der var klima omtrent ligesom i dag. Under istiderne blev store mængder af jordens vand bundet som is i gletsjere, der dannede store isskjolde, specielt på den nordlige halvkugle. Gennem istiderne bredte store ismasser sig over Skandinavien, Nordeuropa og det nordvestlige Rusland, samt over Grønland og Nordamerika. Isen bredte sig ikke lige meget under alle istiderne. Som følge af klimamæssige variationer, har der i hver istid været perioder, hvor isdækkerne er skrumpet, og andre perioder, hvor isdækkerne er vokset. Da Danmark ofte har ligget i udkanten af det skandinaviske isdække, har disse variationer betydet, at det danske landsområde i løbet af en istid i perioder har været isfrit og i perioder været isdækket.

Ved begyndelsen af en istid ses ofte et markant fald i havniveau, der skyldes at havenes vand bindes i de store isskjolde og gletsjere. Man taler om ca. 120 m, da isudbredelsen var størst i den sidste istid, Weichsel. Gletsjerne formes og skrider i forskellige hastigheder ud over Skandinavien. Foran gletsjerfronten ligger landet eksponeret for vinde og lave temperaturer, og der opstår permafrost og frostsprækker i jorden. Miljøet har været tundrasteppe, buskhede med en træløs vegetation, som foran Grønlands gletsjere i dag.

Det smeltevand, som gletsjeren afgiver, føres gennem gletsjerporte i fronten af gletsjeren. Smeltevandet bærer store mængder materiale i form af sten, sand, grus, silt og ler, der sorteres af vandets kraft og aflejres på flodsletter, i søer eller havet foran gletsjeren.

Som gletsjeren skred frem over Lodbjerg-

Fig. 1. Lodbjerg Kystklints samlede stratigrafi

området, optog den til stadighed materiale fra underlaget, blandede materialerne og afsatte det igen som moræneler eller smeltevandaflejringer. Gletsjeren kan bryde underlaget i store stykker, som den ofte transporterer over store afstande, og den deformerer og folder underlaget. Når gletsjeren rykker frem, skubber den en vold af materiale foran sig, en såkaldt randmoræne. Ved gletsjersålen aflejres moræneler, og når gletsjeren smelter tilbage aflejrer den flydejord og smeltevandsaflejringer.

I slutningen af en istid og ind i den efterfølgende mellemistid stiger havniveauet typisk igen som følge af ismassernes afsmeltning, og der sker en oversvømmelse af de tidligere isdækkede områder. Det ændrede havniveau efterfølges af en langsommere, men mindst ligeså omfattende landhævning, der skyldes at isens tryk nu er væk fra landjorden, som derved løfter sig. Dette kan ses som en tilbagetrækning af havet i de oversvømmede områder.

I Danmark er der spor efter 4 istider og 4 mellemistider, hvoraf den 4. mellemistid er den tid, vi lever i nu. Istiderne hedder Menap, Elster, Saale, Weichsel med mellemliggende mellemistider, der hedder Cromer, Holstein, Eem, Holocæn/Postglacial.

Istiden ved Lodbjerg

Arbejdet ved kystklinten ledte til, at vi kunne opdele de forskellige jordtyper, som kystklinten indeholder, i 16 "enheder". Hver enhed fortalte sin del af klintens historie, og ud fra de forskel-

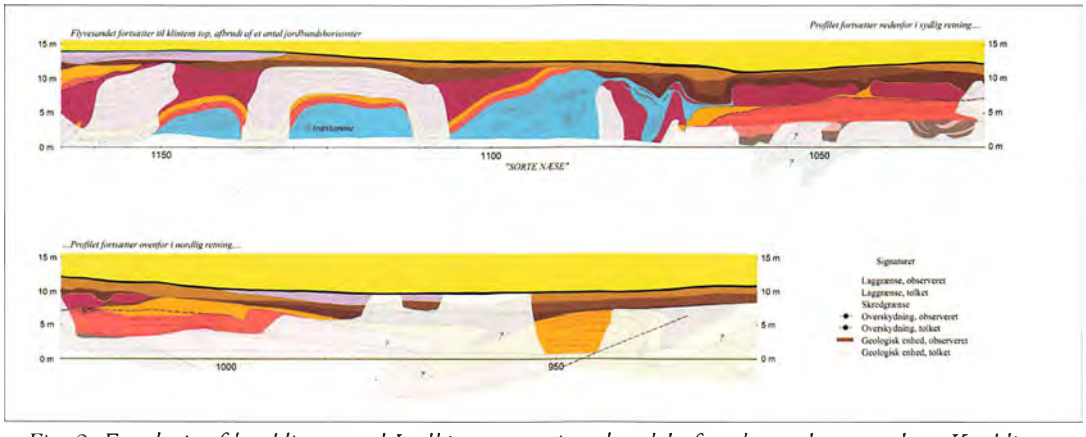

Fig. 2. Et udsnit af kystklinten ved Lodbjerg, som viser den del af undersøgelsens resultat. Kystklinten ses fra nord i figurens venstre side og mod syd i figurens højre side. Hver geologiske enhed er angivet med en farve, og der henvises til figur 1 for disse farvekoder. Der er anvendt klare farver for de lag, vi har observeret i kystklinten, og skraverede på de steder, hvor optegnelserne beror på en tolkning, fordi klinten var dækket af skred. Flyvesandsdækket, der er angivet med gul farve øverst i profilet, er af pladshensyn ikke medtaget i sin fulde udstrækning. Meterangivelserne ved profilets grundlinie refererer til nulpunktet for opmålingen af klitnen, som vi har lagt ud for parkeringspladsen syd for Porskær Bakker. Ved grundliniens 1100 m-mærke svarer den blå enhed til det miocæne glimmerler, som lokalt betegnes Sorte Næse

lige undersøgelser, vi lavede, var det muligt at indplacere de mange begivenheder tidsmæssigt i forhold til hinanden, og dermed stykke klintens historie sammen.

Den historie, kystklinten fortæller, er:

Før istiden, glimmerler – fra et tidligere hav:

Den ældste enhed i kystprofilet er det sorte ler, som lokalt kaldes *Sorte Næse*. Leret er såkaldt glimmerler, og det stammer fra den del af Jordens historie, der betegnes Miocæn (tidlig). Lagene er markant ældre end resten af klintens enheder, ca. 22 mio. år. Resten af klintens enheder er afsat under kvartærtiden, som udgør de seneste 2,5 mio. år af jordens historie.

Glimmerleret stammer fra et hav, som dengang har præget det nuværende danske landområde. Glimmerleret er rigt på fossiler af snegle og muslinger, som vidner om livet i datidens hav. Fossilselskaberne er beskrevet af Erik Skovbjerg Rasmussen og Karen Dybkjær i 2009, som også henfører laget til den aflejring som kaldes Vejle Fjord Ler. Det indeholder desuden fossile grene og hele fossile træstammer med tydelige årringe.

De to ældste isfremstød

Fra glimmerleret er der et spring på ca. 22. mio. år, før den næste begivenhed, som klinten vidner om, finder sted. Sporene derfra er udelukkende fundet på et lille stykke af klinten, få meter syd for Sorte Næse. Et isdække er skredet ind over området fra en nordnordøstlig eller østsydøstlig retning, og det har afsat brunt moræneler, som er klintens ældste spor efter istiden.

Da isdækket smeltede tilbage, har der foran gletsjerfronten eksisteret et flodsystem, som har ledt smeltevandet ud over landskabet, væk fra isdækket. I flodsystemet er der blevet afsat smeltevandsgrus og sand, som i dag ses over det brune moræneler. Det brune moræneler og smeltevandsaflejringerne er efterfølgende blevet foldet af endnu et isdække, som har overskredet området fra en nordlig retning.

I den seneste istid, Weichsel, har der været 5 overordnede begivenheder, hvor Danmark har været overskredet af is. Det er muligt, at disse to ældste isfremstød, som klinten vidner om, er nogle af de første isfremstød i Weichsel. Det kan dog ikke afvises, at et eller begge isfremstød kan være fra en tidligere istid, Saale.

En smeltevandsbegivenhed

Sporene fra den næste begivenhed, der er fundet sted, er en enhed af grus, som findes umiddelbart over glimmerleret. Gruset er afsat i et flodsystem, der har ledt smeltevand væk fra et isdække. Isfronten har på det tidspunkt været tæt på, og energiniveauet i floderne har været højt. Det er muligt, men langt fra sikkert, at der er tale om afsmeltningen af det sidste af de ovenfor nævnte isdækker.

En issø

For knapt 30.000 år siden, hvilket er i Weichsel-istiden, har et isdække været under fremrykning fra nord. På et tidspunkt har der i Lodbjerg udviklet sig en sø, som har været delvist opdæmmet af isdækket. Lerpartikler er via vandløb blevet transporteret fra isdækket og ud i søen, hvor det er bundfældet. Dette søsediment ses i dag som gråt ler mange steder i kystklinten.

Efterhånden er der transporteret så meget materiale ud i søbassinet, at det har været fyldt næsten op, og samtidig er isdækket fra nord rykket nærmere. Resultatet har været kraftigere strømme i smeltevandet, og dermed er der blevet afsat lidt mere grovkornede sedimenter i søen i form af silt og finsand.

Det kendskab, der er til issøen og dens alder, er blandt andet hentet fra en undersøgelse af mikrofossiler, som vi i år 2000 har fået foretaget af Karen Luise Knudsen, Århus Universitet. Undersøgelsen viser blandt andet, at der har været tale om en sø og ikke et hav. Endvidere er der i år 1996 af Michael Houmark-Nielsen, Københavns Universitet, blevet lavet en kulstof-14 datering af plantemateriale fra søen. Dateringen har vist, et søen eksisterede for ca. 30.000 år siden.

Nogle steder ses der en rytmik i issø-sedimenterne, hvor tynde lag med finkornet materiale veksler med tynde lag med lidt mere grovkornet materiale. Dette viser, at der har

været variationer i afstrømningen af smeltevand fra isdækket. For eksempel større afsmeltning i sommerhalvåret i forhold til vinterhalvåret, eller større afsmeltning i dagtimerne end om natten. Paralleller til dette kan studeres ved nutidige gletsjere, og har man vandret i Norge, kan man måske nikke genkendende til, at smeltevandselve typisk er noget lettere at krydse i morgentimerne efter en kold nat med lille afsmeltning, end ud på eftermiddagen på en klar solskinsdag, hvor store mængder smeltevand strømmer i elvene.

En flodslette dannes, og det fremrykkende isdække overskrider området

De store mængder finkornede sedimenter fra den fremrykkende gletsjer, der via smeltevandsløb er blevet transporteret til issøen, har efterhånden fyldt søen helt op. Der dannes derefter en flodslette over den tidligere sø, hvor smeltevandsløb fra isdækket afsætter store mængder sand og grus, der er smeltet ud af isen.

Isdækket når frem til området omkring *Sorte Næse,* og under dets fremrykning sætter det et massivt præg på underlaget, som bliver kraftigt foldet og deformeret. Fordi glimmerleret ved *Sorte Næse* fremstår markant anderledes end klintens øvrige enheder, er det ret nemt at se, at glimmerleret ikke ligger som en plan flade, men er blevet presset op i nogle store flager og folder. Tilsvarende er sand, grus, silt og leraflejringer nogle steder blevet foldet, se figur 3. Disse deformationer er netop sket i forbindelse med isdækkets fremrykning, som er sket fra en nordnordvestlig retning.

Der er tale om det isdække, der kaldes *den unge norske is,* og som har sat sit aftryk mange steder i Danmark. Isdækket har dækket dele af landet i perioden fra 25.000-30.000 år før nu. Det er muligt, at de markante deformationer omkring Sorte Næse skyldes, at isdækket har gjort et ophold på dette sted, at der er tale om en såkaldt stilstandslinie.

Isdækket har ikke blot deformeret det underlag, det er rykket ind over. Det har også afsat en enhed af gråt moræneler. Det grå moræneler har samme præg som det ler, der blev afsat i issøen, før isdækket nåede lokaliteten. Dette

Fig. 3. Foto af finkornede smeltevandsedimenter af ler, silt og sand, der er foldet fra NNV-ligretning. Billedet er taget ca. 1160 m nord for parkeringspladsen og umiddelbart nord for sorte næse. Bemærk spejderdolken til venstre i billedet som skala

skyldes, at de store isdækker ikke blot transporterer sten, grus og sand fra det norsk-svenske højland, hvorfra isdækkerne breder sig, men at de under deres fremrykning både optager og afsætter materiale fra underlaget. Man kan derfor tænke sig, at isdækket under dets fremrykning har "taget bidder" af underlagets grå ler, som var blevet afsat i issøen, og sammen med det materiale isen ellers har båret med sig, er leret blevet afsat igen som gråt moræneler lidt længere mod syd ved Lodbjerg.

Det sidste store isfremstød

I den seneste del af den sidste istid, Weichsel, for omkring 23.000-21.000 år siden, overskrides området atter af et isdække. Isdækket afsætter i størstedelen af kystklinten en enhed af kompakt, lysegråt moræneler, der indeholder mange gruskorn af især kalk og flint. Denne enhed af moræneler er ret nem at genkende: hakker man i den med en spade, vil man dels erfare, at den er kompakt, og dels vil kalkkornene fremstå som hvide prikker på en lysegrå

baggrund. Kalken stammer fra det nordjydske Skrivekridt eller Danien kalk, som gletsjeren optager på sin vej over landet. Materialerne ses i kalkgravene nord for Ove Sø og i Hanstholm – Thisted området, som gletsjeren har passeret på vej til Lodbjerg.

Isdækket kommer altså denne gang fra en nordøstlig retning, og også ved denne hændelse dannes der folder og andre deformationsstrukturer i det underlag, som isdækket bevæger sig hen over. Isdækket, som afsætter den lysegrå moræneler, er netop det isdække, som ved sin maksimale udbredelse når Hovedopholdslinien, der fra Bovbjerg går ind til Hald Sø ved Viborg og derfra skærer sig ned nord-syd gennem det jyske landskab mod Padborg. Isranden passerer således Lodbjerg og isdækket udstrækker sig til Bovbjerg mod syd og Norge i nord, da det til sidst standser ved Hovedopholdslinien.

Under den efterfølgende tilbagesmeltning har isdækket nogle genfremstød. Under et af disse genfremstød deformerer isdækket dels de underliggende lag, og samtidig aflejres en sandet moræneler. Dette genfremstød sætter også sine spor inde i landet, hvor et bakkestrøg, der blandt andet omfatter Ashøj vest for Hurup, sammen med deformationerne ved Lodbjergs Sorte Næse formentlig markerer genfremstødets maksimale isudbredelse mod syd, se figur 4. Dette er det sidste vidnesbyrd om, at et isdække har været inde over området ved Lodbjerg.

Efter afsmeltning af det sidste isdække

Da det sidste isdække smelter væk fra området, efterlades et koldt og goldt landskab. Der var ikke nogen vegetation, og jorden har været frossen. Området har i denne periode været ujævnt og mange små lavninger er blevet til søer. Kun de øverste jordlag tøer i sommerhalvåret op og bliver helt vandmættede. Da der ikke er vegetation til at holde på jorden, begynder den at flyde mod lavere områder, så landskabet langsomt udjævnes. I denne periode skyller sand og silt ud i søerne, og nogle af de mindste søer fyldes måske helt op.

Efterhånden er klimaet blevet varmere, og vegetationen er indvandret. Nogle steder har søerne udviklet sig til moser med tørvedannelse. Den tørv, der forekommer i kystklinten, er

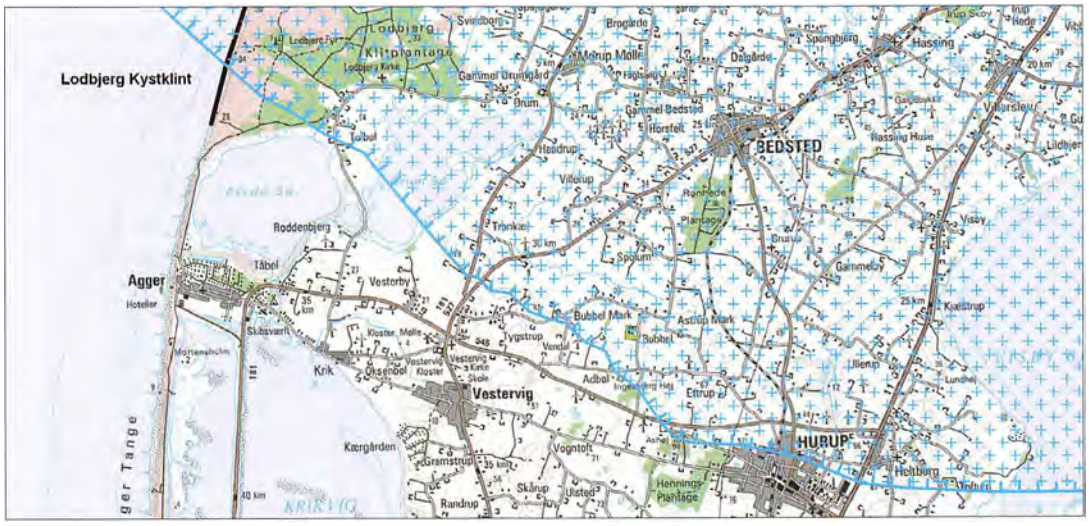

Fig. 4. Figuren viser gletcherens mulige udbredelse ved det omtalte genfremstød under tilbagesmeltningen fra hovedopholdslinien (Bovbjerg-Viborg). Gletscherrandens forløb kan fra Ashøj givetvis have fortsat i NØ-lig retning over Ingesbjerg Høj ved Adbøl, syd om Bubel Mark over Galgehøje ved Tygstrup og Gildbjerg ved Trankær til Sort Næse ved Lodbjerg Kystklint, hvor der ses tydelige tegn på oppressede lerlag og folder i kystklintens aflejringer

mørkebrun til rødbrun, og der optræder hyppigt vedstykker, blade, væltede træer og faststående rødder i tørven.

I stenalderen har havniveauet været højere end i dag, og mange af nutidens kystnære områder har dengang været dækket af Stenalderhavet, som også kaldes Litorinahavet.

I forbindelse med arbejdet ved Lodbjerg fik vi i år 2000 foretaget en datering af tørv på AMS 14C Dating Centre, Christian Kronborg, Århus Universitet, fra den nordlige del af kystklinten. Dateringen viser, at såfremt Stenalderhavet har været inde over den pågældende tørveaflejring, er dette tidligst sket for ca. 6.200 år siden. I den nordlige ende af kystklinten har vi desuden observeret en enhed, som blandt andet indeholder organisk materiale i form af gytje, og dette kan være afsat i Stenalderhavet. I den sydlige del af kystprofilet er der ikke observeret tegn på, at Stenalderhavet har været inde over det nuværende landområde, og den del af klinten har antageligt i Stenalderen været en del af et landområde. Over de enheder, som er interessante i istidssammenhæng, er der et tykt dække af flyvesand. Flyvesandsdækket indeholder 4 jordbundslag, som har udviklet sig i stabile klimaperioder uden betydelig sandfygning. Sandfygning kan ske i perioder, hvor klimaet globalt har været lidt køligere end i de stabile perioder. I sådanne perioder falder havniveau en smule, så der bliver eksponeret mere strandsand for vinden. Stormene tiltager også i hyppighed og styrke og sandet blæses op i klitter og ind landet. Sandfygning sker dog også i dag og kan ses nordvest for Lodbjerg Fyr.

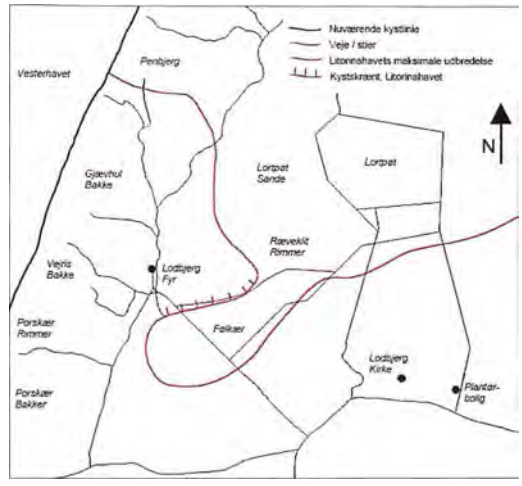

Fig. 5. Stenalderhavets maksimale udbredelse i Lodbjerg Klitplantage. Optegnet af Skov- og Klitvæsenet på baggrund af observerede kystskrænter syd for Ræveklit Rimmer samt jordbundsundersøgelser i form af 355 håndboringer af op til 2 meters dybde. Området syd for den røde linie har været landområde. Modificeret efter Skov- og Klitvæsenet, 1974: Naturhistoriske forhold i Sydthy Klitplantage. Appendix til Driftsplan Thy 1973-1988

Andre naturoplevelser ved Lodbjerg

Under feltarbejdet ved Lodbjerg var vi tæt på vestkystens barske natur og elementernes stærke kræfter, og havde held til at opleve nogle helt særlige naturfænomener i løbet af sommeren.

Flodbølge på stranden ved Lodbjerg – Julibølgen 1998

En voldsom bølge ramte den jyske vestkyst fra Blåvandhuk til Thy den 21. juli 1998 mellem klokken 11.30 og 12. Bølgen fik vandstanden til at stige mindst en meter inden for et minut, men ramte op til 3 meter over daglig vande nogle steder og løb indtil 100 m op ad stranden, hvor der var mange badegæster. Årsagen var ukendt, men tidspunktet faldt sammen med et pludseligt tordenvejr midt i Nordsøen.

Det specielle ved denne oplevelse var, at der denne dag, var næsten vindstille på Lodbjerg, hvilket er en sjælden begivenhed. Der var en svag fralandsvind, så brændingen var nærmest ikke eksisterende, hvilket også er sjældent. Vi stod begge oppe i klinten og foretog nogle målinger, mens vores grej og proviant lå på stranden ved foden af klinten. Pludselig steg havet ca. 1 m og skyllede ind over stranden til foden af klinten, så hele stranden var oversvømmet. Det trak sig tilbage og rejste sig et par gange mere, dog lidt mindre voldsomt. Vores grej blev lidt vådt, men vi var en forunderlig naturoplevelse rigere.

Der er ingen endelig forklaring på dette fænomen, da der ikke forligger meterologiske må-

linger af tordenvejret eller af bølgens nøjagtige højde eller hastighed.

Solformørkelsen over istidslagene 11. august 1999
Året efter at vi havde udført vores hovedfeltarbejde, var vi en tur tilbage på Lodbjerg for at foretage nogle ekstra opmålinger, og få de sidste løse ender bundet sammen. Denne tur faldt sammen med den totale solformørkelse i Mellemeuropa i år 1999. Månen dækker for solen, hvilket giver en skygge, som fejer hen over Jorden. I centrum af skyggen ses formørkelsen som total. Uden for centrum kan man se en delvis formørkelse. Solformørkelsen år 1999 begyndte i Atlanterhavet. Den passerede England i Cornwall, gik ind over Nordfrankrig i Bretagne, nord om Paris, gennem Tyskland og Østrig og videre - og endte øst for Indien. I Danmark, ved Lodbjerg, var solformørkelsen 80 %, hvilket tog sig smukt ud i det næsten skyfrie vejr. Man fornemmede svagt, at lyset gik en smule ned, men ellers var det feltarbejde som vanligt.

Det blå mineral, der ligner billardkridt
En af de dage vi stod og skrabede klinten fri, fik en af os pludselig koboltblå kridtspor på spaden. Vi troede, at vi havde ramt noget affald, der var skyllet ind på stranden, men efter nærmere undersøgelse af blotningen, var det tydeligt at se, at den var fyldt med blå korn op til en ærts størrelse. Efter et kort litteraturstudie hjemme i Århus fandt vi frem til, at der var tale om mineralet Vivianit, der dannes under iltfattige forhold i moser, eller hvor der er meget organisk materiale til stede. I frisk tilstand er stoffet hvidt, men skifter farve ved luftens og dermed iltens adgang, til en stærk violet/blå farve og senere til gråsort. Vivianit kan smeltes til en sort magnetisk kugle. Tilstedeværelse af Vivianit indikerer i nogle tilfælde, at der har været mange mennesker og husdyr på det pågældende sted, hvor det er fundet.

Sammendrag af den geologiske historie
Istidslagene ved Lodbjerg Kystklint fortæller os at området har været overskredet mindst 4 gange af gletsjere. Først 2 gange af gletsjere i starten af sidste istid, Weichsel, og dernæst 2 gange i slutningen af Weichsel. I mellem de 2 begivenheder med isoverskridelser har der været en lang periode, hvor smeltevand har aflejret materiale dels i floder og dels i en sø, og dernæst igen i floder. Disse aflejringer overskrides sidst i Weichsel af de to sidstnævnte isdækker. Herved foldes og deformeres aflejringerne.

I senglacial tid aflejres nedskylssedimenter, hvor i mellem der optræder gytjelag, som indikerer klimaforbedringer. Tykke tørvemoser udvikler sig i områdets lavninger og stoppes af stenalderhavets udbredelse i en del af området. Det hele dækkes af flyvesand, hvor i der ses jordbunde, som vidner om stilstand i flyvesandsbegivenhederne.

Ovenstående er de resultater, vi har valgt at fremdrage fra vores undersøgelser. Der er dog flere geologiske forhold, som ikke er fremhævet i denne gennemgang, men som vi har forholdt os til og forklaret i vores afhandlinger. Lodbjerg Kystklint er nu en del af Nationalparken Thy, og med den opmærksomhed, der følger med det, er der nu god mulighed for at afdække flere af dens hemmeligheder og fortælle flere historier om dens geologiske historie. Lodbjerg Kystklint er en unik naturperle med et væld af historier at fortælle, og der er nok at tage fat på.

Med to strandfogeder til audiens hos kongen

En politimesters oplevelser

Af Kay Bagger 1916-1997

Sidste års årbog indeholdt en artikel om Hurup politikreds – landets mindste, skrevet af afdøde politimester Kay Bagger, der var den sidste politimester i Hurup politikreds, før kredsen i 1973 blev delt op mellem Thisted og Holstebro politikredse. Læs mere om politimesterens beskrivelse af retsvæsenet og kredsens organisation i sidste årbog.

Her følger yderligere en artikel af Kay Bagger, denne gang om to veltjente strandfogeder fra egnen, der fik en påskønnelse af deres lange og trofaste indsats. Artiklen var bragt i "stavn" 81, et hæfte hvis indhold beskriver Thy og Thyboere. (red.)

Den 30. november 1965 var jeg på vej fra København op til Hurup, hvor jeg skulle tiltræde min første stilling som politimester. Vejret var rædselsfuldt med slud og vejene delvis isglatte, så jeg kørte meget forsigtigt op gennem Jylland. Selvom jeg var stolt over min udnævnelse og glad for min splinternye bil og spændt på alt det, jeg skulle til at opleve, skal jeg ikke skjule, at jeg blev lidt beklemt om hjertet, da jeg passerede Oddesundbroen, og vidste at jeg nu kørte ind i min politikreds. Jeg kendte intet til Vestjylland i forvejen og troede faktisk, at der voksede marehalm helt op til indgangen til politistationen. Jeg så et vejskilt, hvor der stod 17 km. til Hurup og var klar over, at jeg snart var ved vejs ende. Men i et sving nord for Ydby begyndte bilen pludselig at sejle i det meget glatte føre og i de sekunder, der gik, troede jeg først, at nu ville jeg dø - 5 km. før Hurup! Få sekunder efter var jeg dog klar over, at der næppe kunne ske noget alvorligt, men jeg ville nok havne i grøften, og min ankomst til Hurup ville blive knap så imponerende, idet jeg så mig hænge bagved en kranvogn med næsen i vejret, og det var jo ikke så forfærdelig morsomt. Det lykkedes mig imidlertid at få standset vognen lige før grøftekanten, men den var placeret sådan, at jeg ikke kunne komme videre. Hvis jeg startede motoren igen, ville den glide ned i grøften. Kort efter kom der heldigvis en mand spadserende landevejen, og samtidig kom en lastbil, og jeg præsenterede mig som den nye politimester, med tryk på ti, og bad dem om at hjælpe mig, og lidt efter kørte jeg ind i byen, og omtalte naturligvis ikke denne uheldige episode.

Dagen efter gik jeg ned til den lokale frisør, fordi jeg i travlheden ikke havde nået at blive klippet. Han så på mig og spurgte, om jeg ikke var den nye politimester, og det måtte jeg bekræfte, hvorefter han sagde, »Nå, det var nok ligeved at gå galt i går, hva'«. Det bekræftede for mig, at jeg var kommet til et lille samfund, hvor alle vidste alt om hinanden. Disse blandt andre særegne karakteristika hos thyboerne lærte jeg imidlertid at sætte pris på, fordi den omsorg, der var for mit og andres ve og vel altid var positiv og velment. Jeg kunne fortælle meget om thyboerne - disse stovte, sindige, dejlige og varme mennesker; det vil imidlertid føre for vidt her. Men jeg vil i hvert fald fortælle om en gruppe af mennesker, som jeg fandt, var helt enestående og farverige – nemlig politikredsens strandfogeder.

Der var to slags strandfogder - dels strandfogderne ved vestkysten og dels strandfogder langs Limfjorden og Nissum Bredning. Bortset fra et

ringe årligt vederlag på dengang ca. 1.000 kr. til vestkyststrandfogderne, fik de kun betaling for det vraggods og drivtømmer, som de bjergede ind langs kysterne, og som senere blev solgt på en årlig auktion. Disse auktioner, som var en speciel oplevelse for mig, indbragte kun nogle få tusinde kroner til vestkyststrandfogderne og nogle hundrede kroner til de øvrige strandfogder om året. Trods denne usle betaling følte alle strandfogder sig med rette som stedets øvrighedspersoner og var altid villige til at hjælpe i en situation, hvor vi skulle eftersøge en bortgået person i tilfælde af en ulykke eller lignende.

Da jeg erfarede, at to af mine strandfogder, nemlig strandfoged Jens Houmøller fra Helligsø og strandfoged Severin Nielsen i Jestrup på denne måde havde været strandfogeder i over 50 år, fandt jeg det rimeligt, at staten viste sin taknemmelighed overfor deres lange og trofaste tjeneste og indstillede gennem amtmanden til kongen, at de blev udnævnt til ridder af Dannebrog. Dette var noget usædvanligt - men det lykkedes - og begge blev i slutningen af 1968 udnævnt til ridder af Dannebrog. Inden jeg går over til disse begivenheder, vil jeg lige fortælle lidt om disse to brave strandfogder, der nu begge desværre er døde. Strandfoged Houmøller havde blandt andet i 4 tilfælde reddet mennesker fra druknedøden, idet han personlig havde trukket disse mennesker op fra havet. Strandfoged Severin Nielsen havde ikke sådanne ting at fortælle om, men han var en god og trofast strandfoged, og en af hans store indsatser i livet var, at han havde fået ikke mindre end 14 børn, og det var jo i sig selv også en præstation ikke mindst for hans kone. Der var en tradition for - fra min forgængers tid - at jeg skulle besøge ham engang imellem i hans lille strandfogedhjem, og et sådant besøg varede sædvanligvis en god times tid, og jeg blev altid modtaget, som om det var selveste kongen, der kom. I løbet af denne korte tid fik jeg først chokolade med flødeskum og hjemmebagte boller med smør, derefter adskillige kopper kaffe, det plejede min forgænger at drikke og så måtte jeg jo også gøre det, og dertil rullepølsemad og wienerbrød. Og midt under alt dette hentede Severin Nielsen altid en iskold pilsner. Jeg måtte så drikke chokolade med flødeskum og kaffe og iskold pilsner næsten på en gang, idet jeg ellers ville skuffe ham dybt.

Ridderkorsene blev i øvrigt sendt direkte til de to strandfogder fra hofmarskallatet, og jeg skal ikke glemme Severin Nielsens telefonopringning samme morgen, hvor han naturligvis først stolt fortalte om udnævnelsen, men samtidig kom med en lille sur bemærkning om, at det jo var galt, at han skulle betale 60 kr. til ordenskapitlet på grund af udnævnelsen. Det kviede han sig en lille smule ved, men jeg overbeviste ham om, at et sådant ridderkors var betydelig mere værd som en ære end sølle 60 kr.

Det var klart, at disse to strandfogder gerne ville ind til kongen og takke for udnævnelsen, men denne rejse var jo dels bekostelig og dels var det jo noget af en ekspedition for 2 mennesker på henholdsvis 82 og 80 år, og derfor tilbød jeg, at jeg ville køre dem ind til København, hvor de vist aldrig havde været før i deres liv, og bringe dem op til Christiansborg, hvor audiensen skulle finde sted og så bringe dem tilbage igen. Det er sædvane, at man bør møde op til den første audiens efter udnævnelsen, men det var lige før jul, og det kunne ikke lade sig gøre, og så blev vi enige om at vente til begyndelsen af januar. Strandfoged Houmøller skulle bo hos noget familie, og jeg skulle så sørge for et hotelværelse til strandfoged Severin Nielsen og hans kone, som gerne ville med. Disse praktiske ting klarede jeg. Rejsedagen blev noget af et mareridt, idet der netop den pågældende nat før afrejsen havde været et fantastisk snevejr, og der lå ca. 20 - 30 cm sne vejene. Men nu var det afgjort. Vi skulle til København, og så var det med at komme af sted uanset vejret. Strandfoged Severin Nielsen havde taget et sæt blåt tøj på. Det havde kendt bedre dage, og såvel tøjet som den næsten hvide skjorte så ud, som om han havde sovet i tøjet de sidste par dage. Men alt det var jo fuldstændigt ligegyldigt, det vigtigste var, at vi nu skulle af sted. Jeg fik anbragt den store og kraftige strandfoged og hans lille spinkle kone på bagsædet, og så kørte vi ud til Helligsø for at hente strandfoged Houmøller. Han var iført et lidt pænere sæt brunt tøj med en broget skjorte. Problemet med ham var, at

han havde dårlige, nærmest stive ben, således at når jeg skulle anbringe ham på forsædet i bilen, måtte jeg først skubbe det ene ben op og derefter det andet op og så lukke døren og løbe om til mit eget sæde, og så kunne kortegen starte mod København. Turen forløb uden uheld, men hver gang, vi skulle forlade bilen, måtte vi igennem ceremonien med først det ene ben og så det andet ben og så et tag dels i ham og derefter i den tunge strandfoged på bagsædet, og det gjorde jo tingene lidt besværlige, men skidt med det. På færgen pyntede de to strandfogder svært op blandt de rejsende, navnlig fordi de begge uden at have aftalt noget med hinanden havde anbragt det fine ridderkors på deres revers, således at alle kunne se, hvad de var. Vi nåede hen på eftermiddagen København, og nu var det mit job at finde den lille for mig ganske ukendte vej, hvor Houmøllers familie ventede ham. Det lykkedes mig ved et mirakel, og vi fik igen det ene ben og det andet ben ud. Han blev modtaget af familien, og tog sin taske, og vi aftalte, at jeg skulle komme næste morgen og hente ham for at bringe ham til kongen. Så kørte jeg videre med de to andre til et lille billigt hotel, jeg havde fundet. Lige så snart vi var kommet op på værelset, skyndte Severin Nielsen sig at finde sin taske, fordi han havde to øller, som han havde taget med hjemmefra, som vi absolut skulle drikke lige nu og her. Da han åbnede tasken, konstaterede han, at han havde fået Houmøllers taske med toiletsager og undertøj, og nu var gode råd dyre. Jeg måtte af sted igen og forsøge endnu engang at finde frem til denne lille vej, hvor Houmøller boede, og det lykkedes også. Her fik jeg så skiftet tasken ud, og jeg kunne vende tilbage med Severin Nielsens mappe. Det første han gjorde her var omgående at få trukket de to pilsnere op, således at jeg kunne få den omtalte øl. Jeg forlod derefter strandfoged familien, og tog til min familie, og hentede næste morgen både Houmøller, Severin Nielsen og hans kone.

Da jeg ankom til hotellet kunne jeg konstatere med et lille smil, at Severin Nielsen nu - øjensynlig for at gøre sig så fin som muligt - havde taget en stor klodset pullover på indenfor jakken. Jeg syntes personligt, at det havde været pænere med det blå tøj og hvid skorte, men det har han åbenbart ikke syntes, så han havde taget denne farverige pullover på, som jo gjorde jakken endnu mere snæver om hans store krop. Men det var jo ikke noget, der kom mig ved. Vi kørte så ind til Christiansborg, hvor vi gik direkte op i den store fine sal på Christiansborg, hvor alle, der skal til audiens, ankommer lidt efter lidt for at være der til tiden kl. 10, hvor kongen tager imod den første audienssøgende. Inde i salen var der tæt besat af mennesker i kjole og hvidt og med en lang række ordener, og der var også en hel del officerer og embedsmænd i flotte uniformer med epauletter og medaljer og kors, og det kan jo ikke overraske nogen, at mine to strandfogder vakte en vis opsigt. Jeg selv var i politiuniform med hvide handsker og sabel, og min opgave var faktisk alene at føre dem op til salen, hvorefter de selv skulle ind og sige tak til kongen. Men de to strandfogder opfordrede meget stærkt til, at jeg skulle med dem helt ind til kongen, idet de ikke turde gå derind alene, men det kan endnu engang ikke lade sig gøre. Jeg vidste fra anden side, at kongen gerne ville have nogle få oplysninger om de audienssøgende, således at han kunne bringe samtalen ind på de spor, som nu specielt interesserede de mennesker, der kom for at takke kongen. Og jeg gik derfor hen til adjudanten og hviskede i øret på ham, at disse to strandfogder, som jeg havde bragt med mig, var fra Thy, og jeg fortalte om Houmøllers redning af menneskeliv, og jeg fortalte også om Severin Nielsen, herunder om hans 14 børn. Og da de senere efter audiensen fortalte, hvad kongen havde sagt, var de meget overrasket over, at kongen vidste sådanne ting om dem. Adjudanten lod nemlig sådanne oplysninger gå ad nogle hemmelige kanaler ind til selve salonen, hvor kongen modtog de audienssøgende. Selve audiensen forløb vist udmærket, og det var naturligvis en stor, en *meget* stor oplevelse for de to gamle strandfogder at stå helt alene lige overfor kongen og trykke hans hånd. Imod sædvane havde kongen nemlig bestemt, at begge strandfogder skulle ind på en gang, og det tror jeg var en stor fordel for dem begge. Bortset fra at de var en lille smule fornærmede over, at jeg ikke var med inde hos kongen. Jeg

var jo deres chef! Så fortalte de bagefter om denne vidunderlige oplevelse, og gennem deres beretning herom fik jeg rigelig tak for, hvad jeg i al beskedenhed havde ydet i denne anledning. Umiddelbart efter audiensen, hvor fru Severin Nielsen sad ude i venteværelset sammen med mig, drog vi tilbage mod Thy. Vejret var blevet skikkeligere, og da vi kom til færgen, insisterede de to strandfogder på, at vi skulle spise i restaurationen, og at jeg skulle være deres gæst ved denne lejlighed. Jeg kan huske, vi fik en stor stegt rødspætte med rejer og champignoner og asparges ovenpå, og jeg husker også, at mens jeg var halvt igennem denne kæmpeportion, så hentede Severin Nielsen en æske frem fra tasken, som viste sig at indeholde nogle konditorkager, som de havde købt tidligt om morgenen inden audiensen hos en bager. Disse kager var ment som en slags dessert ved dette festmåltid, og de skulle altså, som det nu var Severin Nielsens stil, spises næsten samtidig med den stegte rødspætte, idet de anbragte kagerne på en sidetallerken, og så kunne jeg sådan set spise lidt af flødeskumskagerne og lidt af fisken på en gang. Og det gik jeg jo med til. Der er ingen grund til at såre, hvis man kan undgå det. Og så var der dette, som Severin Nielsen sagde, at det var meget billigere.

Vi kom alle hjem i god behold, og jeg ved, at der taltes meget i de to strandfogedhjem om denne store oplevelse, som de aldrig glemte. Severin Nielsen gav sig såmænd også i kast med et rørende digt om turen og min andel heri, og det blev endog trykt i Thisted Dagblad, hvilket var ganske overflødigt, idet denne københavner tur i forvejen hører til en af mine mange rige oplevelser blandt og sammen med thyboerne.

Folk forsamlet ved en stranding i Klitmøller. Det var bl.a. strandfogedens opgave at orientere myndighederne om strandingen

"Galgebakke" - om fyrspillet 2010

Af journalist og teateramatør Villy Dall, Hurup

"I spillet "Galgebakke" har jeg gjort mig tanker om, hvad dette bestemte sted kan fortælle os, som besøger stedet i dag," skriver dramatikeren Niels Stokholm fra Egebjerg på Thyholm i programhæftet om fyrspillet 2010, som netop blev opført på Galgebakke ved Hassing. Et højtliggende, forblæst sted – med en formidabel udsigt over det midtthyske landskab.

"Det er jo en begravelsesplads for magtfulde mennesker, og det har været brugt som rettersted, når samfundets udskud skulle af med livet. Hvordan kan stedet så drage os ind i en fortid, vi ikke selv har oplevet," fortsætter dramatikeren, der understreger, at det i virkeligheden er meget lidt, vi ved om bronzealderens mennesker. "Forskere har sluttet sig til – nogle vil sige: gættet sig til – meget om oldstidsfolkenes dagligliv, kampe og religion, og det står enhver for frit at gætte med. Den samme frihed har man som dramatiker, men så hedder det ikke gætterier. Så hedder det indlevelse, kombineret med fantasi."

Med den målsætning kan man straks slå fast, at skuespillet lykkedes for dramatikeren: "Er det rollespil eller hvad?" Lyder det fra nutidsdrengen Bjørn, efter at hans nutidsfamilies søndagsudflugt til Galgebakke ved Hassing er gået i opløsning, og de forskellige familiemedlemmer er begyndt at møde personer fra stedets fortid. Det er det ikke, opdager han ret hurtigt,

Bronzealderfolket på vej

og så lyder det fra ham: "Jeg vil hjem!" Og det er så til Hurup, forstår vi. Man forstår ham alligevel godt, for det er uhyggelige ting, der er foregået i og ved Galgebakke i fortiden. Som nu i bronzealderen, der er den ene af de i alt tre tidsaldre i årets fyrspil, hvor der både var tvangsægteskaber og menneskeofringer i mosen, eller i 1700-tallet. I Fjerde Frederiks tid gjaldt nemlig, at "vi radbrækker, og vi halshugger, og vi hænger forbryderne i Kongens navn og med Kirkens velsignelse". Som det lyder fra Mestermandens søn Waldmar, der må hjælpe sin fordrukne far med den "samfundsgavnlige" håndtering."

Citatet er fra overtegnedes foromtale i Thisted Dagblad 30. juni, hvor det videre hed: "Det dramaturgiske er bygget op omkring tre familier.

Den sammenbragte nutidsfamilie fra Hurup med mor Thora og søn Bjørn samt far Ulf og datter Pil. Begge forældre er ret optagne af sig selv, moren naturfreak og druehyldheks, faren til gengæld arbejdsløs lagerekspedient og modeljernbaneentusiast. Men begge skal dog i løbet af skuespillet og dialogen hen over tidsaldrene folde sig ud som rigtige mennesker, lover denne skribent efter at have oplevet mandagens generalprøve med udsigt til store dele af Thy i det allerskønneste sommervejr. De to øvrige familier er høvdingefamilien i bronzealderens Thy og bøddelfamilien fra første halvdel af 1700-tallets Hassing Herred. Kampen står i bronzealderen om kvinderne. Mellem høvding Od, der vil ofre den fremmede kvinde (Pil fra nutiden) til guderne, og hans søn Bue, der vil have hende til kone. Mellem høvdingsædekræveren Borum, der vil have Ods datter Liv til kone for ikke at gøre oprør, og så bronzestøberen, som hun selv vælger til sin mand. Et offer skal mosen have. Spørgsmålet er kun, hvem det bliver.

16. februar 1713 dømmes den ugifte Maren Jensdatter ved Hassing Herredsting til døden for at have født en søn i dølgsmål og ladet ham ligge i streng vinterkulde ude på heden. Spørgsmålet er nu, om landsretten i Viborg vil stadfæste denne dom og derved give mesterfamilien en ny indtægt. Eller om den skulle forbarme

Fortid og nutid mødes for første gang

sig, hvilket ifølge både herredsfoged og præst vil være samfundsskadeligt."

Men det gode vejr holdt ikke. Én forestilling måtte aflyses, nemlig den lørdag aften, hvor ca. 100 tilskuere måtte sendes hjem, da et kraftigt regnvejr med risiko for torden og lyn satte ind et kvarter før start. På premiereaftenen onsdag var der en del blæst, men de godt 200 tilskuere trodsede vejrguderne, fortæller forretningsfører Knud-Ole Henriksen. Torsdag, fredag og søndag var det strålende vejr med godt 300 tilskuere til hver forestilling.

Så i alt 1200 har altså set årets fyrspil, der havde et halvt hundrede medvirkende under ledelse af instruktør Jacob B. Jessen, Lønnerup. Der var fremstillet i alt 73 dragter til forestillingen, oplyser Bodil Errebo Nielsen fra Fyrspillene's kostumeafdeling.

Og så lidt om institutionen

Fyrspillene i Sydthy er en veletableret kulturinstitution i Sydthy. I fjor fejrede institutionen sit 25 års jubilæum.

Det, der gør Fyrspillene i Sydthy til noget helt særligt – ikke blot inden for dansk amatørteater, men især inden for sin særlige genre egnsspil – er netop, at man har spillet hvert år (med en enkelt undtagelse; til gengæld var der to spil et andet år) igennem nu 26 år, og at det er sket med et meget lavt budget i sammenligning med andre egnsspil.

I 1983 fejrede Lodbjerg Fyr sit 100 års jubilæum, og i den forbindelse havde Sydthy Kommune nedsat et »fyrudvalg«, hvis formand blev Gerda Pedersen, der dengang var leder af borgmesterkontoret. Frem til 1988 havde amatørscenen fortsat denne noget specielle status, men blev så en ganske almindelig forening.

Ganske mange egnsspil har benyttet sig af betalt arbejdskraft, for så vidt angår dramatikere, komponister, instruktører, scenografer, koreografer og så fremdeles. Men ikke Fyrspillene i Sydthy, hvor det kun er dramatikeren – og dem har der så været en halv snes stykker af gennem årene – der får betaling. Alle andre bidrager som frivillige teaterinteresserede medborgere. Når de gør det, skyldes det naturligvis, at de årlige fyrspil ikke kun er en kulturinstitution, men også et menneskeligt fællesskab omkring en interessant og morsom opgave, og at der er plads til alle og til alle generationer, idet alderen gennem årene har varieret fra halvandet år til over 80 år.

Lad os så blot lige se, hvor vidt omkring Fyrspillene er kommet siden 1983 – geografisk og tidsmæssigt:

1984: "Til Fyret" af Bent Haller. Lodbjerg Fyr. Instruktør: Allan Holm Hansen. I anledning af fyrets 100 års jubilæum 1983. Publikum: 1500.

1985: "Peter - en digter fra Thy" af Knud Erik Pedersen. Doverodde Købmandsgård. Instruktør: Allan Holm Hansen. I anledning af digteren J. P. Jacobsens 100 års dødsdag. Publikum: 1200.

1986: Aflyst.

1987: "Sankt Thøger-spillet" af Gunnar Iversen. Vestervig Kirke. Instruktør: Jonna Møller. Om helliggørelsen af Thøger. Publikum: 1380.

1988: "Frihed er den bedste muld" af Jytte Borberg. Tandrup Hovedgård. Instruktør: Flemming Harbo. I anledning af 200-året for stavnsbåndsløsningen. Publikum: 1837.

1989: "Fremmede fugle - scener af en cirkusfamilies saga" af Gunnar Iversen. Cirkusgården, Ydby. Instruktør: Flemming Harbo. Om Mieheslægten. Publikum: 1840.

1990: "Mellem himmel og Hav" af Leif Damsgaard Jensen, Lyngby. Instruktør: Kjeld W. Jensen. Om fiskerlejet Lyngbys første år. Publikum: 1950.

1991: "Sejer" af Niels Stokholm. Skyum Bjerge. Instruktør: Poul Brandt. Om thyboernes udenrigshandel i jernalderen. Publikum: 1740.

1992: "Et billedes tid" af Kjeld W. Jensen. Heltborg Forsamlingshus. Instruktør: Kjeld W. Jensen. Om maleren Jens Søndergaard i anledning af den officielle indvielse af Heltborg Museum. Publikum: 340.

1992: "Spillet om Liden Kirsten og Prins Buris" af Gunnar Iversen. Musik af Henning Nielsen. Vestervig Kirke. Instruktør: Jacob B. Jessen. Om Vestervigs kendte kærlighedslegende. Publikum: 1500.

1993: "Lokummet brænder" af Jytte Borberg. Næssund Teglværk. Instruktør: Poul Brandt. Om teglværket og teglværksarbejdernes liv. Publikum: 1000.

1994: "Fyrglimt" af Carsten Jensen. Lodbjerg Fyr. Instruktør: Poul Brandt. 10 års jubilæumsforestilling om Thylands historie. Publikum: 1000.

1995: "En skryder for Vorherre" af Kjeld W. Jensen. Ashøje. Instruktør: Torben Tangsig. I anledning af maleren Jens Søndergaards 100-års fødselsdag. Publikum: 1200.

1996: "Skibet er ladet med ... " af Niels Stokholm. Musik af Allan Holm Hansen. Agger Havn. Instruktør: Poul Brandt. Om skudefarten på Limfjorden i midten af 1800-tallet. Publikum: 1000.

1997: "Troldmanden fra Revs" af Svend Sø-

Retsbetjente fra 1700-tallet

rensen. Ashøje. Instruktør: Jacob B. Jessen. Om hekseforfølgelserne i 1600-tallet. Publikum: 1000.

1998: "Ånd og gevær" af Niels Stokholm. Ydby. Instruktør: Kjeld W. Jensen. Et spil om hjemstavnsdigteren Hans Bakgaard fra Ydby. Publikum: 1500.

1999: "En Juniluftning" af Niels Stokholm. Ashøje. Instruktør: Jakob Oschlag. I anledning af grundlovens 150 års jubilæum. Publikum: 730.

2000: "Ved Dover Kil" af Svend Sørensen. Doverodde Købmandsgård. Instruktør: Jonna Møller. Om studedrift og købmandsliv ved Limfjorden i midten af 1800-tallet. Publikum: 1200.

2001: "Jomfruen fra Ashøje" af Gunnar Iversen. Ashøje. Instruktør: Poul Brandt. Et eventyrspil med udgangspunkt i keltisk mytologi og gamle danske sagn. Publikum: 900.

2002: "Under Lykkens Sejl" af Gunnar Iversen. Skibstedfjord Træningscenter, Sdr. Ydby. Instruktør: Hanne Mungart. Et vikingespil om Knud den Store. Publikum: 800.

2003: "Himlens Port" af Svend Sørensen. Ashøje. Instruktør: Per Kaas Mortensen. Om fire gode gerninger i Sydthy i 1900-tallet. Publikum: 900.

2004: "Spillet om Hørdum" af Kaj Nissen. Musik af Allan Holm Hansen. Hørdum Station. Instruktør: Jakob Oschlag. Om byen og Thybanen gennem 125 år. Publikum: 1294.

2005: "Nogle dage i maj" af Kaj Nissen. Musik af Allan Holm Hansen. Ashøje. Instruktør: Per Kaas Mortensen. I anledning af 60-året for Danmarks befrielse i maj 1945. Publikum: 1000.

2006: "Det koster mindst en herregård" af Niels Stokholm. Musik af Allan Holm Hansen. Irup Hovedgård. Instruktør: Jacob B. Jessen. Om livet på og omkring Irup Hovedgård ca. år 1700. Publikum: 1500.

2007: "Ved det yderste hav" af Kaj Nissen. Musik af Lars Lundgreen. De sorte huse i Agger (Vandbygningsvæsenet). Instruktører: Helle Bisgaard og Ejgil Enevoldsen. Et spil om kystsikringen i Agger. Publikum: 1400.

2008: "Møllersvend på valsen" af Svend Sørensen. Heltborg Mølle. Instruktør: Jacob B. Jessen. Om livet på og omkring Heltborg Mølle i 1890. Publikum: 1500.

2009: "Historien om Klit" af Kaj Nissen. Musik af Allan Holm Hansen. Lodbjerg Fyr. Instruktører: Ejgil Enevoldsen og Knud-Ole Henriksen. 25-års jubilæumsspil om sandflugten i Thy, klithederne og fyret på den lodne bakke. Publikum: 1600.

2010: "Galgebakke - En uhøjtidelig, seriøs leg med de gamle tider - og de nutidige" af Niels Stokholm. Musik af Erling Lindgren. Galgebakke, Hassing. Instruktør: Jacob B. Jessen. Om det gamle ting- og rettergangssted ved en af Thys ældste beboelser. Publikum: 1200.

Kilder: *www.fyrspillene.dk,* bogen »Fyrspil - gennem 25 år« og Thisted Dagblad.

Galgebakke - med galge

Fra museets arbejdsmark

Af Jytte Nielsen, Museet for Thy og Vester Hanherred

Kirkerne i Thy

Den 21. november 2009 var for museet en dejlig dag. Egentlig adskilte den sig ikke væsentlig fra andre sene efterårsdage, men ud på eftermiddagen strømmede folk til Kirkecenteret i Stagstrup – til udgivelsen af bogen" Kirkerne i Thy". Allerede et par år forinden var fire personer med hvert sit specifikke kendskab til kirkerne og kirkegårdene påbegyndt arbejdet. Det drejede sig om museumsinspektør og middelalderarkæolog Charlotte Boje Andersen, lektor Henrik Bolt-Jørgensen, lektor Else Bisgaard og undertegnede. Vi skulle skrive om hver sit emne – kirkens huse – troen og kunsten – kirken i tusind år og kirkegården. Samtidig skulle der udarbejdes et katalog over de 62 kirker og kirkeruiner i Thy, dvs. Thisted og Sydthy Provsti. Endelig skulle bogen illustreres af Henrik Bolt-Jørgensens suveræne fotografier.

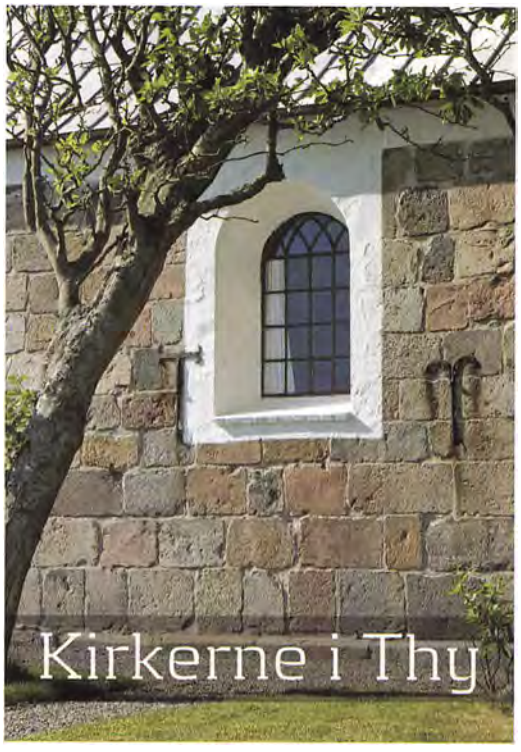

Det blev til en større sag og mange møder og udkast til tekst mm. På den færdige bog prydes omslaget af et dejligt fotografi af Helligsø Kirkes sydmur med de karakteristiske og mangefarvede kvadersten, der brydes af en hvid kalket ramme omkring det højtsiddende vindue. Foran kirken står et træ, der ligesom mange andre træer her i Thy, vender sin ryg mod vest og kronen mod øst. Når dette motiv blev valgt til forside skyldes det dels æstetikken i fotografiet og dels det klare budskab om kirken som et kvaderstensbygget hus, der har ælde og rummer historier.

Kirkerne i Thy rummer netop en overvældende fond af historiske oplysninger og er en uudtømmelig kilde til forståelsen af samfundsforholdene til enhver tid. For i kirken spejles det levede liv i lokalbefolkningerne.

Det blev til en bog på 496 sider, og nu godt trekvart år efter at bogen udkom i 1500 eksemplarer, er der kun et par hundrede tilbage, så thyboerne og andre folk har taget overvældende godt imod den. Det var da også museets håb, at bogen ville blive læst af mange – måske ikke fra ende til anden – og brugt til inspiration forud for et besøg i en af de mange kirker – som absolut er et besøg værd.

Udgivelsen af bogen har også udløst et behov hos flere menighedsråd, nemlig ønsket om at få udarbejdet en folder om den lokale kirke. Så bogens forfattere er nu blandt meget andet beskæftiget med udarbejdelsen af sådanne.

Denne store øde natur

"Jeg sidder nu her i mine klitter og vil fortælle dig lidt om hvordan her er her vældig i denne store øde Natur hvor ensomhed kun er sød musik af Lærkesang imellem Lyngbakker og klittoppe ude mod vesterhavets glitrende jubelsang og Baade driver deres Fiskeri ved Stranden er der Liv og travlhed

naar de kommer ind med den sparsomme Last det er skidt i aar saa glæden giver sig ikke just udslag i Venlighed men i sur indesluttethed og misfornøjelse Ja Levebrødet er svær for mange at skaffe vores Nabo har maattet sælge Hesten Klaus det var synd".

Sådan skriver maleren Jens Søndergaard den 20. juni 1951 i et brev til en ven i København. Som læseren måske allerede har bemærket er korrekt dansk syntaks og stavemåde ikke Søndergaards stærke side.

Denne sommer vises på Heltborg Museum netop en særudstilling med titlen "Denne store øde natur", og de udstillede værker er akvareller og tegninger med motiver fra Thy og især Stenbjergområdet. Der hersker ingen tvivl om, at Jens Søndergaard i sine sidste år elskede at opholde sig i det lille gule "sommerhus" på Jens Søndergaards vej i Stenbjerg. Her fandt han uforstyrret ro, og han kunne selv opsøge uroen, når han måtte ønske kontakt med den store civilisation. De udstillede værker viser da også en fri og ukompliceret Søndergaard, der suverænt sætter sine streger og farver på papiret. Så de tanker, som Jens Søndergaard skriver om i brevet til sin ven i København, bliver også omsat til motiver på papir, hvor "syntaksen" er mere acceptabel.

I gennem de sidste par årtier har museet bevidst "indsamlet" værker af Jens Søndergaard, og det var da med stor tilfredsstillelse, at vi i museets egen samling kunne finde de mange værker – på nær en lille håndfuld – som er udstillet på Heltborg Museum. Og museet fortsætter sin "indsamling", både i form af gaver fra betænksomme venner, men også ved sponsore-

rede køb på auktioner. Så efterhånden mangler der kun plads til at udstille de mange værker – i Heltborg.

Mænd ve æ haw

I annexet ved det fredede Fiskerhus i Agger er der hvert år en udstilling med et lokalt emne eller islæt. Sommeren 2010 var Aggerbrødrene Michael og Viggo Iversen inviteret til at "hænge" i huset.

De fleste vil nok forbinde navnene med musik og Iversen band, som bl.a. formidler kristen musik. Men det var som billedkunstnere, at de to brødre var inviteret til Fiskerhuset. Med roden forankret i Aggers sand maler de nemlig malerier med motiver fra det nutidige Agger eller det historiske Agger.

Viggo Iversen maler husene i Agger, tørfiskene på snoren, vraget på Agger Tange, mens Michael hælder til det nostalgiske gamle Agger, og han bruger da også ofte gamle fotografier som forlæg til sine malerier. Det kan være motiver fra kutterne, hajfiskeriet, besætningerne og meget andet. De to brødre har hver deres eget særegne kunstneriske udtryk, men der hersker for begge ingen tvivl om, at deres hjemstavn er og bliver Agger. Udstillingen var absolut seværdig, og de nutidige udtryk i værkerne forbandt på en fornem måde det gamle historiske Agger med den virkelighed der i dag hersker i Agger.

"Nationalparkkunst"

Det efterhånden mangeårige samarbejde mellem Sydthy Kunstforening og Heltborg Museum resulterer hvert år i to udstillinger på museet arrangeret af kunstforeningen.

I skrivende stund prydes museets vægge af kunst med relation til Nationalpark Thy. Sydthy Kunstforening har taget kontakt til en gruppe kunstnere, som har arbejdet med moti-

ver fra området. Dette har resulteret i en række fremragende skildringer og indtryk fra den store natur mod vest.

Samtidig med udstillinger afholder "Kend din egn" et par foredrag, som i emnevalg tangerer temaet – nemlig menneskets forhold til naturen – både som bruger i ressourcemæssig forstand og i rollen som nyder af naturen. Museet vil gerne sådanne "samarbejder" med andre, hvor vi i fællesskab kan samle styrker og ressourcer.

I disse år hæftes benævnelser på vores område af landet. Af de mere kedelige kan nævnes "den rådne banan" og "udkantsdanmark".

En ting er dog sikkert, at for os der lever her, er betegnelserne ikke genkendelige – og vi bliver det vel først, når vi selv begynder at tro på det. Vi er så rige på mange ting her – og hvad angår kultur og natur, så er vi Danmarks rigeste!

Endnu et år er gået!

Næste år er det 20 år siden, at museet fik en afdeling i Sydthy – nu er der to! Sådan går årene - og årtierne.

I det forgangne år har museet beskæftiget sig med meget andet end det overfor omtalte. Andetsteds i denne årbog kan der læses om udgravning i Hurup og eksperimentel arkæologi i Heltborg, for blot at nævne et par andre arbejdsområder.

Igen i år er der grund til at sige tak til de mange, som museet har været i kontakt med i årets løb. Ofte bliver jeg spurgt om, hvad sker der på "dit" museum, og mit svar er – det er ikke mit museum – det er vores "allesammens" museum. Vi, der arbejder her lige nu, kan sætte vores aftryk, men vi må hele tiden huske på, at vi arbejder for os alle – og for at fremtidige generationer kan have en fælles fortid at referere til.

Sydthy Egnshistorisk Forening

Af Eigil T. Andersen, Grurup

Generalforsamlingen 2009 blev afholdt på Hørdum kro torsdag den 26. november 2009 med deltagelse af ca. 70 medlemmer. Efter velkomsten og en indledende sang med ledsagende musik fra Uggi Larsen og Thorkild Nielsen begyndte generalforsamlingen.

Som dirigent valgtes Jens Jørgen Krogh, der var på hjemmebane, da han bor i Hørdum og har været sognerepræsentant i alle årene siden 1984, da foreningen blev startet. Og tak for det!

Eigil Andersen aflagde beretning om foreningsarbejdet i det forløbne år. Beretningen kan læses i sidste års årbog.

Kasserer Hans Ejlersen var fraværende pga. sygdom. Regnskabet blev derfor forelagt af Jytte Sunesen, der bl.a. oplyste, at der var et overskud for året på kr. 5.888,59 og en formue på kr. 111.017,83. Såvel beretning som regnskab blev godkendt af generalforsamlingen uden bemærkninger.

Der var ikke indkommet forslag fra medlemmer til behandling på generalforsamlingen.

På valg til bestyrelsen var Leif Krogsgaard, Jytte Sunesen og Rita S. Christensen. Leif modtog ikke genvalg, og i hans sted valgtes Ruth Thinggaard, Vestervig. Jytte Sunesen og Rita Christensen blev genvalgt. Til ny suppleant valgtes Tonny Laustsen, Bedsted. Som revisor genvalgtes Lisbeth Jensen.

Under eventuelt takkede formanden Leif Krogsgaard for de mange års deltagelse i bestyrelsen, idet Leif blev valgt netop her i Hørdum for 18 år siden. "Matador" har ofte været på tale, når Leif oplod sin bas med oberst Hackels ord: "Det står i Hærens annaler"! Foreningen havde købt en bog "med krudt og kugler", der blev overrakt Leif, nemlig en historisk bog om krigen i 1807, skrevet af fhv. general Kjeld Hillingsøe. Efter dette punkt kunne dirigenten afslutte generalforsamlingen.

Herefter var der uddeling af årbøger til de fremmødte, og mange benyttede lejligheden til at betale kontingentet for næste år.

Efter kaffebordet blev der forevist en film på storskærm, "Thy Kavalkade", som Poul Martin Kjær stod for fremvisningen af. Filmen var lånt på Lokalhistorisk Arkiv. Aftenen sluttede med musik og en fællessang.

Efterfølgende har bestyrelsen konstitueret sig med Eigil Andersen som formand, Uggi Larsen som næstformand, Rita Christensen som sekretær; Jytte Sunesen og Ruth Thinggaard er almindelige medlemmer af bestyrelsen.

Kassererskifte i foreningen

Foreningens kasserer gennem de sidste seks år, Hans Ejlersen, bad sig i marts måned fritaget for det krævende kassererjob. Vi takker Hans for det professionelle arbejde, han har udført. I stedet for har Leo Jensen, Lodbjerg, beredvilligt overtaget jobbet, og det er vi meget tilfredse med.

Redaktionsudvalget til årbog 2010 gik allerede i gang med arbejdet i februar og trodsede vind og vejr og navnlig de store snemængder, der for en gangs skyld bare blev liggende og fyldte gader og veje. Udvalget består i år af Eigil Andersen og Ruth Thinggaard fra bestyrelsen; desuden Poul Martin Kjær, Thomas N. Kristensen samt Tonny Laustsen. Tonny måtte dog desværre trække sig pga. sygdom. Thomas, som er med for første gang, er som de fleste bekendt, arkivar ved Lokalhistorisk Arkiv for Thisted kommune.

Med Charles Nielsens død i januar har vi mistet en skattet leverandør af artikler. Mange husker Charles artikelserie: "Sådan set fra min synsvinkel", der i adskillige år blev bragt i årbogen til stor fornøjelse for mange af vore læsere.

"Kend din Egn"

Foredragende på Heltborg Museum fortsatte i februar med "Troen og kunsten – om kirkerne

i Thy" ved Henrik Bolt-Jørgensen, som er medforfatter til den store nye bog om "Kirkerne i Thy", udgivet og fejret i kirkecentret i Stagstrup i november 2009. Så det var en kapacitet, der her øste af sin store viden om vore gamle kirker.

I marts var det Christian Ringskou, der berettede om den regulerede Limfjord. Og i april fortalte Niels Stokholm om årets fyrspil på Galgebakken ved Hassing. – Her i efteråret var det i september Kjeld Hansen med "Det tabte land i Thy". I oktober var det "Ord og toner i fugleperspektiv" med Elly Hansen, Hans Henrik Larsen og Birte Aarup. I november rundes foredragsrækken i dette år af med "Nyt fra den arkæologiske arbejdsmark" med arkæolog Jens-Henrik Bech som foredragsholder.

Aftenudflugter

"Klitpastoratet" i Vestthy, Lodbjerg, Ørum og Hvidbjerg vesten Å kirker, var målet for en aftenudflugt i den skønne måned maj med sognepræst Kaj Mogensen som den vidende og slagfærdige fortæller. Lodbjerg kirke er i 2008 blevet smukt udsmykket med Maja Lisa Engelhardts kirkekunst. Udover kirkerne besøgtes også den såkaldte "kirkeruin" i Lodbjerg plantage. Og aftenen sluttede med kaffebord i præstegården i Svankjær, en dejlig aften begunstiget af smukt vejr.

Museet for Thy og Vester Hanherred arrangerede sammen med foreningen en aftentur til "Lyngholm", hvor Hanne og Troels Nørgaard Ifversen, "Trolle", gæstfrit tog imod omkring 80 personer. Svend Sørensen og Charlotte Boje H. Andersen fortalte om Lyngholms rige historie gennem tiderne. Gårdens ejer fortalte herefter om sin opvækst på Lyngholm, som bedstefaderen, Andreas Theodor Ifversen, købte af fru Skibsted, der var enke efter Anders Tøfting Skibsted, i 1906. Bedstefaderen skrev dagbog i alle årene fra 1906 til 1958, og disse findes endnu som et uvurderligt minde om dengang. Foreningen besøgte sidst Lyngholm i 1987; det kan man læse om i Årbog 1987, hvor der også er bragt en del om gårdens historie og ejerforhold. Ved besøget i 1987 havde den daværende ejer, Troels Ifversen, senior, skrevet om gårdens historie, bragt i årbog 1988. Dette tekstblad havde foreningen fået genoptrykt til dette års besøg på den smukke gamle gård.

Sommerudflugten måtte i år aflyses pga. for få tilmeldinger.

Nationalpark Thy

Bestyrelsen for Nationalparken har udarbejdet planen for de første år. En god og gennemarbejdet plan, der har været gennem en offentlig høring med muligheder for indsigelser og forslag til driften og bevaringen og udviklingen af området. Hvilket også har resulteret i ændringer i den færdige plan. På Stenbjerg Landingsplads er indrettet et temacenter, der beskriver Nationalparken i tekst og fotos. Stedet er bemandet med frivillig og ulønnet arbejdskraft og har haft stor søgning, over 8.000 har foreløbig besøgt stedet. I den kommende tid skal der træffes afgørelse om, hvor det kommende Nationalparkcenter skal placeres. Den længe ønskede cykelsti mellem Klitmøller og Hanstholm er nu etableret, en følge af Nationalparkens oprettelse. Der er ingen tvivl om, at mange flere vil besøge området, og det skyldes ikke mindst den "reklamevirkning", Nationalparken allerede har haft.

I dag er historie i morgen. Vi er glade for de mange, der har lyst til at skrive om deres oplevelser eller deres forskning, og opfordrer til, at endnu flere melder sig med artikler. Redaktionen er gerne "fødselshjælpere", hvis det er ønskeligt.

I dette efterår kan foreningen sammen med forlaget "Knakken" udgive en bog om en købmandssøn fra Vestervig, bogen om Niels Breinholt Bach, alias "Java-Bach", skrevet af Villiam Mortensen, der har lagt et stort arbejde i denne bog. Foreningen vil gerne takke for den beredvillige økonomiske støtte, der fra flere sider er givet til bogudgivelsen.

Til slut vil jeg gerne takke redaktionsmedlemmerne for deres store og langvarige indsats og det gode humør, de altid møder op med! Også en stor tak til Museet og dets personale, arkiverne i både Hurup og Thisted og Elly Mardal for oversættelse af nogle dokumenter med "krøllede bogstaver"!

Årets gang på Lokalhistorisk Arkiv

Af Thomas Norskov Kristensen, Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune

Endnu engang nærmer årsskiftet sig, og det er derfor blevet tid til at stoppe op og se tilbage på de mange gode oplevelser og indtryk, året har efterladt sig.

Lokalhistorisk Arkiv har i årets løb brugt mange kræfter på at gøre vores hjemmeside *http://arkiv.thisted-bibliotek.dk* endnu mere brugervenlig. Hjemmesiden, som vi deler med Thisted Museum, fungerer som en virtuel portal til lokalhistorien i Thy, hvor man blandt de mange informationer og historier også kan finde tidligere udgaver af årbøgerne.

En af årets mange opgaver har været at klargøre vores omfattende video- og kassettebåndssamling, således at de kan afspilles fra vores hjemmeside.

Der er allerede lagt nogle optagelser ud og flere vil løbende komme til. Man kan blandt andet lytte til Ove Kofoed, Klitmøller, som fortæller sin spændende og fængslende krigsberetning, eller til nogle af de mange udsendelser der i sin tid blev sendt i Radio Thy.

Hjemmesiden er også opdateret med de seneste registrerede arkiver blandt andet med komplette registraturer over samtlige sognekommuner i den sydlige del af Thy. Gennem perioden fra 1841-1970 satte sognekommunerne et stort fingeraftryk på den lokale udvikling. Sognekommunernes arkiver må betegnes som en sand guldgrube for alle med interesse i lokalhistorien. Arkiverne rummer historier lige fra Peter Jensens skæbne på fattiggården til sognerådets store og afgørende beslutninger om den kommunale udvikling. Ved hjælp af registraturerne kan man finde det materiale, som man søger, så det er blot med at komme i gang.

Billedindsamling

Lokalhistorisk Arkiv har i årets løb med stor succes holdt flere billedindsamlingsaftner rundt om i Thy. Arkivets medbragte scannere har været på overarbejde, mens folk har hygget sig med kaffe og gode historier.

I foråret havde Vestervig Håndværker- og Borgerforening inviteret til billedindsamlingsaften. Opbakningen var stor, enkelte kom helt fra Struer-kanten, og mange fine billeder med dertilhørende historier blev lagret i arkivets gemmer. I løbet af aftenen blev der scannet næsten 200 fotos, som folk efterfølgende kunne tage med hjem og sætte tilbage i deres fotoalbums.

Arkivet er altid på jagt efter flere billeder. Alle opfordres derfor til at kigge skuffer og gemmer igennem efter billeder, som man enten ønsker at aflevere eller udlåne til arkivet. Arkivet er meget interesseret i at modtage billeder af og historier fra folks arbejdsliv.

Billeder kan ses på nettet

Arkivets billeder lægges løbende på internettet. På vores billedvisningsside *www.thisted.visbilleder.dk* kan man få mange timer til at gå ved at klikke rundt blandt de mere end 26.000 billeder, som siden på nuværende tidspunkt indeholder. I den forbindelse skal der lyde opfordring til at anvende muligheden for at skrive kommentarer til billederne. Arkivets informationer kunne jo være forkerte eller utilstrækkelige.

Avisindeks for Sydthy-artikler

At arkivet kan have så omfattende hjemmesider skyldes blandt andet den uvurderlige indsats vores trofaste og flittige hjælpere yder. Der bliver scannet, skrevet og tastet til alles gavn.

Arkivet har netop opstartet et projekt med at lave et indeks over artikler fra Sydthy-området bragt i Thisted Amtstidende/Thisted Dagblad. Et lignende avis-indeks er lavet for Thisted-området og anvendes meget ofte. Et Sydthy-indeks vil blive en stor hjælp, men det er et omfattende arbejde, som godt kan bruge flere hænder. Har

Her ses to af de mange billeder arkivet fik scannet på indsamlingsaftenen i Vestervig. Til venstre: Søndagsmøde ved »Bio« ca. år 1955 - og bilen fra »Røjkjær«. Personerne på billedet er Finn Christiansen, Mogens Møller, Torben Pedersen, Kaj Robert Mikkelsen samt Bjarne Christiansen. Til højre ses et fint billede fra operationsstuen på Vestervig Sygehus, ca. år 1958. Sygeplejerske Inger Mikkelsen og røntgensygeplejerske Mette Mikkelsen

man mod på opgaven, er man velkommen til at henvende sig på arkivets afdeling i Hurup.

Nye bøger

To nye lokalhistoriske bøger, der begge er udkommet på Forlaget Knakken, skal også have et par ord med på vejen. I september kom *Rum i Thy* på gaden. Bogen forsøger på en enkelt og uprætentiøs måde at fortælle om 18 udvalgte steder i Thy. Fortællingerne er anskuet fra en lidt anderledes vinkel, end det normalt ses, idet stedernes rumlige og arkitektoniske dimension er set i sammenhæng med deres historiske baggrund. *Rum i Thy* fortæller både om landskaber, byer, bygninger og haver. Fælles for de udvalgte steder er deres særlige rumlige kvalitet og historie – belyst ved hjælp af tekst og tegninger samt nye og gamle fotografier. Bogen er skrevet af et lokalt trekløver; historikerne Knud Holch Andersen og Orla Poulsen samt arkitekt Robert Mogensen og er udgivet med støtte fra Grethe og Jørgen Bornerups fond.

I november udkom Villiam Mortensens bog *Java-Bach,* historien om thyboen Niels Breinholt Bach. Bogen, som udgives i fællesskab med Egnshistorisk Forening for Sydthy, fortæller om den entreprenante Niels Breinholt Bach, der gennem første halvdel af 1900-tallet var en succesrig iværksætter og forretningsmand med venner og forretningsforbindelser i toppen af dansk erhvervsliv. Java-Bach var en kort tid ansat som kemiingeniør på en sukkerfabrik på Java, heraf navnet. Senere grundlagde han sammen med A. P. Møller sukkerplantager på Filippinerne og i Afrika. Han rejste i 1930erne til USA, hvor han grundlagde sukkerfabrikker og fik patent på to instrumenter til brug i sukkerindustrien. Java-Bach var søn af storkøbmanden I. P. Bach fra Vestervig, og selvom han gennem det mest af sit liv var bosat langt væk, holdt han troligt fast i Vestervig. Bach købte gården Rodenbjerg i Tåbel, hvor han i øvrigt anlagde Sydthys første golfbane!

Dagbog fra Lyngby under krigen (5)

Af Christian Madsen Nielsen (1924-1987)

Fortsat fra Årbog 2006, 2007 og 2008 og 2009. Se Forord i Årbog 2006 af Knud Madsen Nielsen, Vestervig

Søndag den 20. august 1944
Jeg havde i aftes den oplevelse, at se Danmarks populæreste skuespiller, Ib Schønberg, der spillede hovedrollen i »Verdens rigeste pige«. Ib var god, og han hilstes med stormende bifald, da han viste sig på scenen.

I eftermiddags var jeg til fodboldkamp på stadion, hvor Agger og Vorupør gamle fodboldhold spillede. Kampen endte 3-3.

De mange fiskere, der var taget ud for at se kampen, led en stor skuffelse, da de ikke vidste, at der er spiritusforbud, før de kom til Thisted.

Selv havde jeg en halv flaske snaps, og den delte jeg med Oscar Leed.

Vi har haft tordenvejr hele dagen, og skrappest var det ved 7-9 tiden i morges.

Mandag den 21. august 1944
Amerikanerne står nu i udkanten af Paris, og russerne beskyder Østprøjsiske byer.

Tirsdag den 22. august 1944
Strejken i Thisted blev i middags nævnt i BBC's udsendelse fra London. Det meddeltes også, at den tyske kommandant truede med at gribe ind flere gange.

Under tordenvejret i søndags blev tre mennesker dræbt af lynnedslag.

Vi er ved at rydde op på lageret og i forretningen i disse dage. Dette er i høj grad tiltrængt, da der ikke har været ryddet ordentlig op i flere år.

Der strejkes i denne tid i adskillige byer, og der gives nu snart ikke en by, der ikke har strejket. Der er afholdsfest på pensionatet og der sælges forskellige ting, men jeg gider ikke være med, da jeg aldrig har været begejstret for ting.

Onsdag den 23. august 1944
Afstemningen i Hurup blev som jeg forventede det, et nederlag for byens fremsynede borgere, idet 533 stemte imod og 432 for at indføre købstadslignende forhold i Hurup. Afholdsfolkene og missionsfolkene var nemlig bange for, at Hurup skulle få et hotel med spiritusbevilling. Afholdsfolkene havde agiteret meget stærkt forinden, og har sikkert fået mange enfoldige mennesker til at stemme nej, og de dummes stemmer tæller jo ligeså meget som de kloges, så hvad hjælper det, at byens spidser stemmer for indførelsen af købstadslignende forhold? Der er jo spiritus nok at få i Hurup i forvejen, da flere købmænd har bevilling, derfor kan de, der vil drikke, skaffe alt det spiritus de vil have, og har råd til at købe, så oprettelsen af et spiritushotel vil ikke forårsage, at der bliver flere drankere, derimod ville det have en gavnlig indflydelse på den ubeherskede drikken ved baller, hvor balgæsterne står ude ved hushjørnerne og tyller spiritus i sig lige fra flasken. Kunne de gå ind på et hotel og drikke, ville der blive drukket meget mere behersket og også noget mindre, da det jo er dyrere at drikke på et hotel. Hurupungdommens hyppige besøg i Morup Mølle på kroen der ville vel også tage betydelig af, og pengene således blive lagt i Hurup i stedet for i Morup Mølle.

Ja, man forstår slet ikke resultatet, når man tænker på, hvilke andre store goder indførelsen af købstadslignende forhold ville have for Hurup.

Tyskerne har på ny vakt stor harme, idet de har skudt en 31 årig kvinde i Vorupør, da hun ikke standsede på vagtens tilråb. Hun blev bragt til Thisted Sygehus i formiddags, men var død inden ankomsten. - Hvilke gentlemen. - Hvor forskelligt fra englænderne, der trods gentagne advarsler til de danske fiskere, lader dem sejle helt ind under den engelske kyst, når

de tydeligt ved, at de fanger fisk til tyskerne, og skyder de endelig, så rammer de aldrig, men skyder med vilje udenom skibet. Men tyskerne, de kan slås. De er uden tvivl uovertrufne, når det gælder om at henrette gidsler, skyde enlige kvinder, og skyde på en våbenløs befolkning fra panservogne. Hvad angår pralerier om deres egen tapperhed og retfærdighed, er de også aldeles uovertrufne. De skulle hellere vise sig på Vestfronten, men der overgiver de sig i massevis, der har de andre nemlig også våben, så det er jo noget andet, end at skyde en kvinde ned bagfra.

Ja, man kan sige om tyskerne, hvad man vil, så tror jeg dog, at det er verdens fejeste folk, for hvor har man ikke været vidne til megen fejhed fra disse forhadte individers side, og hvor vil jeg håbe, at der rundt om i verden på hoteller og lignende, når krigen er forbi, kommer til at hænge skilte, hvorpå der står: »Deutschen nicht«. Så vidt jeg ved, er der ved de tyske badesteder opsat skilte, hvorpå der står: »Jøder er uønskede«. Jeg hader bestemt ikke jøder, mens jeg som de fleste andre kommer til at hade tyskerne og deres håndlangere mere og mere for hver dag, der går, og for hver voldshandling de begår mod det danske folk og de andre undertrykte folk.

Torsdag den 24. august 1944

Paris og Marsilles er faldet, og de allierede er gået i land ved den spansk-franske grænse. Paris blev befriet af franske patrioter, hvorefter de allierede rykkede ind i byen. Faldet af denne by er et meget stort nederlag, da det vil gøre et pinligt indtryk i Tyskland.

Af langt større betydning er det dog, at Rumænien har accepteret russernes fredsbetingelser, og således er trådt ud af krigen. - Ja, begivenhederne tager vel nok fart, og den ene store nyhed følger hurtigt efter den anden, men vi venter stadig på den allerstørste nyhed, Tysklands betingelsesløse overgivelse, men den ligger heller ikke længere ude i fremtiden, det er nu højest et spørgsmål om måneder.

Erling fylder 20 år i dag, men jeg har ikke sendt ham et kort, da jeg kommer hjem på søndag.

Fredag den 25. august 1944

Danmarks Frihedsråd opfordrer alle danskere til at forholde sig rolige den 29. august, så tyskerne ikke skal få lejlighed til blodsudgydelse. Tiden til opstand er ikke inde endnu, og kræfterne må ikke spildes.

Nu er mit ophold i Thisted ved at være slut for denne gang, og jeg må indrømme, at jeg har haft det godt her, og jeg føler mig hjemme her i Thisted og ikke længes det mindste efter at komme hjem, skønt jeg ikke har været hjemme i en måned.

- Gennemgående har der været lidt at bestille her, idet vi kun har haft travlt om lørdagen.

De lyse nætter er forbi nu, men aftnerne er lyse endnu, og vejret er meget smukt.

Lørdag den 26. august 1944

Jeg er nu færdig hos Haaning og er hjemme igen, da jeg har cyklet fra Thisted til Lyngby i aften.

Esther er også kommet hjem i dag.

Jeg købte 2 halve flasker snaps og en flaske kirsebærvin af Haaning i aftes, men jeg beholder kun den ene flaske snaps, da jeg vil give min far den anden i fødselsdagsgave, og min mor skal have vinen, som jeg har lovet hende.

Søndag den 27. august 1944

Vi har haft en dejlig sommersøndag, og det er meget længe siden, vi har haft så fint vejr i august, som vi har haft i år.

Mandag den 28. august 1944

Jeg er nu begyndt i forretningen herhjemme igen, men der er ikke så meget at bestille, som da jeg for fem uger siden tog til Middelfart.

Danmarks Frihedsråd og BBC advarer indtrængende Danmarks befolkning mod at strejke eller demonstrere i morgen den 29. august, og jeg er overbevist om, at opfordringen vil blive fulgt, ligesom de to minutters stilhed til ære for de faldne vil blive iagttaget.

Tirsdag den 29. august 1944

Denne første årsdag for den 29. august forløb som ventet rolig, og de to minutters stilhed blev iagttaget over hele landet. Far, som har

været i Thisted i dag, fortæller således, at rutebilen holdt stille i to minutter, skønt den var forsinket i forvejen. På de faldne soldaters grave blev der nedlagt kranse af soldaterforeninger og af private. Christmas Møller talte i BBC i aften, og han omtalte den 29. august som en af de meste betydningsfulde dage i Danmark, og sandt er det, at var den 9. april en ulykkelig dag for Danmark, så blev den 29. august en af de lykkeligste dage i historien, thi da vendte vi om, og tog plads i de allieredes rækker, og selv om vi ikke kan blive en støtte, så er vi det af både navn og gavn, og det er afgjort det vigtigste.

Vores kommis, Erik, blev 20 år i dag, og i den anledning smagte vi på den halve fl. snaps, jeg havde.

Onsdag den 30. august 1944
Vældige formationer af allierede flyvere har overfløjet Danmark i nat, og i Randers dræbtes 6 og såredes 21 ved bombenedkastninger. Vi kunne høre flyverne fra kl. 23 til kl. 5 morgen, og det var nemt at høre, at der var i hundredvis af maskiner. Luftskydset fra batteriet var så kraftig som aldrig før, og ingen kunne sove for spektaklet. Her i Thy blev der skudt 2 maskiner ned. Den ene faldt i Sønderhå, og den anden på Hanstholmen. Da denne maskine traf jorden, eksploderede den, og hele nordhimlen oplystes.

Torsdag den 31. august 1944
Efter at Rumænien er gået mod Tyskland, er det meste af Rumænien befriet, og Bukarest er faldet. Bulgarien anmoder nu også om våbenstilstand.

Fredag den 1. september 1944
Det er i dag 5 årsdagen for tyskernes overfald på Polen, og jeg husker den dag i 1939 så tydelig som fra andre dage i mit liv, hvilken spænding og diskussioner.

Hver halve time var der radioavis, og vi fik lov til at høre den, så der blev meget lidt skolegang og lektielæsning den dag. (Hvidbjerg kost- og Realskole).

Der var ingen, der dengang troede, at krigen ville vare længere end forrige verdenskrig, men nu har den varet i 5 år.

Signe fylder 17 år i dag, og vi har haft flere gæster i denne anledning.

Lørdag den 2. september 1944
De allierede nærmer sig nu hastigt Tysklands og Belgiens grænser, og flere berømte fæstninger, som der kæmpedes så blodigt om i forrige krig, er faldet, således Verdun og Sedan.

Tyskerne har på kort tid mistet 450.000 mand i Rumænien, og et meget stort antal af dem er faldet.

Søndag den 3. september 1944
5 årsdagen for Englands og Frankrigs indtræden i krigen var en søndag, og det var også på en søndag, disse landes krigserklæringer blev overrakt Tyskland. Det var med den største spænding, vi lukkede op for radioen om middagen, og da vi lukkede op, meddeltes det, at England havde erklæret Tyskland krig kl. 11, og at det franske ultimatum udløb kl. 17. Vi fik Chamberlains krigserklæringstale i parlamentet at høre. Jeg hørte radioavis hver halve time, og kl. 17 meddeltes det, at de franske kanoner gav ild, og dette var den dag en meget spændende nyhed, men ingen anede, at Frankrig så hurtigt skulle blive løbet over ende, og at det skulle blive Rusland, der skulle give Tyskland sit banesår, thi dengang havde Tyskland jo venskabstraktat med Rusland.

Når vi næste år skriver 3. september er krigen i Europa forhåbentlig forbi, og givet er det, at Tyskland til den tid har overgivet sig betingelsesløst, som de allierede kræver.

Far fylder 48 år i dag, og der kommer sikkert en del besøgende. Familierne Fink og Niels Lykke fra Svankær kommer sikkert.

Mandag den 4. september 1944
De allierede står nu langt inde i Belgien og Tyskland, og tyskerne yder kun ringe modstand.

Finland har anmodet Rusland om våbenstilstand, og i morges kl. 8 indstilledes fjendtlighederne.

Tirsdag den 5. september 1944
Brussel og Antwerpen er faldet, og de allierede

er allerede et godt stykke inde i Holland, og Luxemburg er næsten befriet. Rusland har erklæret Bulgarien krig.

Onsdag den 6. september 1944
Amerikanske tropper har nu overskredet den tyske grænse, og der rykkes hurtig frem mod Aachen.

Bulgarien har allerede anmodet Rusland om våbenstilstand.

Tyskerne agter nu at bygge en fæstningslinje fra Esbjerg til Kolding, og har forlangt 8.000 danske arbejdere til dette formål, men fra dansk side blev der svaret, NEJ.

Tyskerne har nu sendt alle tyske kvinder og børn ud af København, da man frygter undergrundsbevægelsen.

Adskillige danske officerer er blevet arresteret af Gestapo.

Torsdag den 7. september 1944
De allierede samler nu deres styrker ved Sigfredlinjen, som de snart vil løbe storm imod.

Der tales i disse dage meget om en invasion af Danmark, og mange rygter er i omløb.

Fredag den 8. september 1944
Bulgarien har erklæret Tyskland krig, så nu har Hitlers sidste vasalstat vendt sig mod ham.

Vi sparer sammen til en vældig kanibalfest i Reiks sommerhus, som vi har faet lov til at låne af Viggo Kruse. Erik og jeg får en kasse øl af Jens Back fra Svankær, og i dag var Thorkild Wodstrup fra Morup Mølle i Hurup, hvor vi fik 15 øl og en halv flaske vin. Jeg var til tandlæge, men han havde ikke engang tid til at efterse tænderne, og jeg kan først komme til den 17. oktober. På halvvejen var vi lige en smut inde på Morup Mølle Kro, og på hjemvejen spiste vi hos maler Wodstrup. Anna Jensen er kommet herud i dag og har barnet med, men hun rejser med bil til Agger i morgen, så hun kan jo ikke komme med til kanibalfesten.

Lørdag den 9. september 1944
Esther er kommet hjem fra realskolen i dag, og hun har en veninde med. Jeg hentede dem i Bedsted, da de kun havde en cykel.

Viggo Kruse, Søren Iversen og Jens P. Svendsen har været i Hurup i dag, for at købe en sølvbryllupsgave til Christoffer Krogh. Lars Kruse var også med, da han skulle have trukket en tand ud. De er lige kommet hjem nu, og er i særdeles godt humør.

Det tegner til en mægtig kanibalfest i aften, og jeg er nu færdig til at gå derom. Af deltagere bliver der bl.a. Maren, Irene Wodstrup, Inger Christensen, Arne Tandrup, de to aggerboere Johan og Magnus Ruby. Knud Jensen, der ellers er beskæftiget i brunkulslejerne i Søby, er kommet rejsende med meget sprut, og han var allerede snalret da han kom til festen.

Tirsdag den 12. september 1944
De allierede har nu overskredet den tyske grænse, og står 10 kilometer inde i Tyskland, og på Østfronten er den røde arme trængt langt ind i Østprøjsen, så hævnens time er nær.

Onsdag den 13. september 1944
Vi har igen fået et vidunderligt vejr, så i år er der ingen, som kan klage over vejret, og især august har været enestående.

Vi har efterset vores beskyttelsesrum i dag, da rygterne om invasion bliver ved med at svirre.

Hermann Røndigs rejste forleden dag på orlov, og vi har nu fået en ny tysk kusk her til byen, og eftersom situationen er, er jeg ikke sikker på, at vi får Hermann at se mere.

Batterichef Heinrich Albrecht er igen rejst på orlov, men han er sikkert i krig nu, da han før han rejste sagde, at han ville melde sig frivilligt til kamp mod russerne, dersom de gik ind i Østprøjsen, og dette er jo sket.

Torsdag den 14. september 1944
Kristoffer Kroghs sølvbryllup i dag blev en stor fest, hvor over 80 personer spiste til middag. Jens, Erik og lærer Christiansen vækkede sølvbrudeparret med musik, og blev derfor inviteret til frokost. De tre musikanter gik så rigeligt til den, at Erik var synlig påvirket, da han mødte i butikken igen.

Fredag den 15. september 1944
Jeg har i aften været til sølvbryllup, og er først

kommet hjem nu kl. 0.30, da der var dans i laden. Der var dog ikke nogen videre feststemning til dansen, og det var grunden til, at vi holdt så tidlig op.

Lørdag den 16. september 1944
Martha og Martin Ruby er her på besøg i disse dage, og jeg har spillet kort hele dagen med Jens, far, bedstefar og Martin.

De allierede er nu inde i Tyskland adskillige steder, og der kæmpes i Aachen.

Søndag den 17. september 1944
Der er atter generalstrejke i Danmark, og denne gang er strejken proklameret af Frihedsrådet som en protest mod overførslen af fanger fra Frøslevlejren til Tyskland og som en protest mod tyskernes hensynsløse skyderi på Rådhuspladsen, hvorved 23 personer såredes.

Mandag den 18. september 1944
Generalstrejken er total, og har nu også nået Thisted.

Aage Krogh, der for tiden er hjemme, samt Magnus Nielsen, var i aftes i Morup Mølle sammen med Aages to unge mostre.

I morgen bliver jeg 20 år, og jeg har ført dagbog i to år, og det har været to begivenhedsrige år, og navnlig har det sidste år været begivenhedsrig, men skønt jeg synes, at jeg tydelig husker alle hændelser, er jeg dog glad for, at jeg har skrevet disse op dag for dag, så jeg altid kan finde disse optegnet i min dagbog.

Det er muligt, at der i det kommende år vil ske lige så mange store ting, som der er sket i de sidste par år, og jeg er sikker på, at det største vil ske, nemlig Danmarks befrielse.

Tirsdag den 19. september 1944
På denne bevægede dag har jeg fyldt mit 20. år, og har i fødselsdagsgave fået 70 kr. af mine forældre og 20 kr. af min bedstefar. Jeg har ikke haft megen tid til at tænke på fødselsdag, da der i dagens løb er sket store begivenheder, idet tyskerne har afvæbnet og arresteret politiet, hvilket har foranlediget, at der på Frihedsrådets opfordring er udbrudt strejker overalt også på arbejdspladsen her i Lyngby og i små stationsbyer som Snedsted, Bedsted og Hurup. - Men der er ikke alene strejke men også store og alvorlige uroligheder overalt i landet, og mange tyskere og danske politifolk har mistet livet, da adskillige politistationer kæmpede i flere timer, inden tyskerne formåede at storme dem. 1700 danske politifolk er blevet ført til interneringslejre i Tyskland, men mange har tyskerne ikke fået fat på, og godvillig kommer de ikke frem.

Pressens Radioavis, som nu fuldstændig er tysk dikteret, oplæses nu af en quisling-dansker, der før har læst kommentarer.

Jeg har i dag været til en stor hedebrand i Lyskær, hvor et temmelig stort areal er brændt. Det varede flere timer at nedkæmpe ilden, skønt mange tyske soldater og danskere deltog i slukningen.

Der er dansk brandvagt ved brandstedet hele natten, skønt det er tyskerne, der under øvelse, har forårsaget branden.

Onsdag den 20. september 1944
Danmarks Frihedsråds strejkevarsel er blevet fulgt overalt.

Der er blevet udstedt forbud mod automobilkørsel, og kun de biler, der kører i tysk interesse må køre. Chr. Langballe, som jo kører post og varer her til Lyngby, har dog fået tilladelse af den stedlige tyske kommandant.

Torsdag den 21. september 1944
Strejken er ikke forbi endnu, og Frihedsrådet har advaret befolkningen mod at lade sig provokere til åben modstand, da tiden til dette ikke er inde endnu. Radioavisen har meddelt i aften, at den ikke foreløbig kan bringe efterlysninger, da de sidste har vist sig at indeholde koder til Værnemagtens fjender.

Fredag den 22. september 1944
Finland har nu underskrevet Ruslands våbenstilstandsbetingelser, som jeg synes er ret milde.

Harmen over tyskernes afvæbning af det danske politi er meget stor i Sverige, og bladene bringer skrappe tyskfjendtlige kommentarer.

Lørdag den 23. september 1944
Efter at have ringet adskillige gange til Køben-

havn, har Iver Madsen nu fået vished for, at Peder Mikkelsen (svigersøn) er en af de betjente, der er gået under jorden, men hans kone, Mary og børnene er også forsvundet, da lejligheden er tom.

Esther er kommet hjem i dag, og hun bliver hjemme til onsdag, da hun foruden på kongens fødselsdag også har mandag fri.

Søndag den 24. september 1944
Vi har haft ualmindelig fint søndagsvejr, og jeg har været ude at gå en lang tur. Back-Boddum er nu kommet hjem fra CB[1]-tjenesten, og han har i dag været på besøg i Lyngby.

Mandag den 25. september 1944
Russerne går stærkt frem i de baltiske lande, og en russisk flåde opererer nu i Østersøen. På Østfronten er en hurtig indsats kommet luftlandetropperne til hjælp, men fronten ligger nu mere fast, end den har gjort længe.

Jeg har taget fat på at repetere engelsk, da jeg ellers glemmer for meget af det, og jeg får sikkert brug for at tale engelsk i nær fremtid.

Jeg skriver nu også på maskine hver aften, og jeg formår nu at skrive hurtigt og sikkert på maskine efter 10-finger blindskriftsmetoden, og jeg skriver lige så godt i mørke som i dagslys, da jeg hverken ser på bogstaverne eller papiret.

Vi har nu fået typisk efterårsvejr, men vi er jo også snart ved oktober.

Tirsdag den 26. september 1944
Kongens 74-års fødselsdag blev landet over fejret med flagning, skønt vejret var blæsende og regnfuldt. Vel er det sørgeligt for kongen at fejre sin fødselsdag under de nuværende forhold, men denne gang kan kongen som alle andre gode danskere glæde sig over, at det er hans sidste fødselsdag under tysk besættelse.

Onsdag den 27. september 1944
Ophævelsen af det danske politi har fået det til følge, at lovløsheden breder sig som aldrig før, men det store flertal af befolkningen sætter en ære i netop nu at overholde lovene, men sortbørshajerne er så frække som aldrig før, og da de i Randers præsterede at opstille boder, og bl. andet sælge? (ulæseligt), skred smedesvendene fra Skandia ind og stormede boderne, mens de gennempryglede sortbørsgrossererne. Nogle satte sig til modværge, og der blev kæmpet rundt om i gaderne, men smedesvendene sejrede.

De nøjedes dog ikke med kun at banke grossererne, idet de smed flere af dem i havnen gang på gang. Dette eksempel fra Randers er bare et blandt mange, thi overalt tager folk sig selv til rette. Der er således dannet vagtkorps adskillige steder, og de tyve og andre forbrydere, der bliver fanget, bliver ubarmhjertigt gennembanket og smidt i havnen eller sat under vandhaner. Nogle steder bliver tyvene sat i fængsel, hvor der findes et sådant, i nogle dage, men de får alligevel bank, både når de bliver sat ind og lukket ud igen.

Torsdag den 28. september 1944
Det ser nu ud til, at de allierede er ved at gå i stå på Vestfronten, og resterne af deres nedkastede faldskærmssoldater ved Arnhem er ved at blive trukket tilbage. Der blev nedkastet 8000 mand, og kun ca. 2000 er tilbage.

Russerne går derimod hurtig frem på Baltikum.

Fredag den 29. september 1944
Sortbørshandelen er nu i aftagende, da »grossererne« er mere bange for tørre tæsk end for bøder, og de bliver mørbanket af folk, der under dem det vel.

Lørdag den 30. september 1944
Jeg skal med Erik (vores kommis) til Klitmøller i aften, han stammer jo derfra, og vi er nu parat til at cykle af sted. Det bliver nok en drøj tur, da det blæser og regner, og så skal vi tilmed have brugsforeningens lærling med, og han kan ikke køre ret hurtigt.

Søndag den 1. oktober 1944
Vi er nu ankommet til Lyngby fra Klitmøller, og i aften havde vi godt vejr at cykle i.

Harejagten gik ind i dag, og næsten alle jægere herude har fået en eller flere harer, da der er ualmindelig mange harer i år.

Hermann er nu vendt tilbage fra sin orlov i Tyskland, og formentlig var det hans sidste orlov, inden krigen ophører.

Signe har været med fodboldspillerne i Agger, og Svankær tabte 7-3.

Torkil blev sparket i hovedet af Ricard fra Agger og fik hjernerystelse. Jeg kan nu ikke forstå, at hans navn ikke skal staves Thorkild, men han påstår selv, at det staves Torkil, og han må jo vide det.

Mandag den 2. oktober 1944
Mor er i Bedsted i dag for at besøge moster og Arnold Jørgensen, og Signe er i biografen i Svankær. Filmen hedder »Det brændende spørgsmål«, men da jeg har set den en gang før, interesserer det mig ikke at se den igen.

Tirsdag den 3. oktober 1944
Warszawa har nu overgivet sig efter 63 dages kampe mod tyskerne.

De allierede forbereder sig nu på en storoffensiv, der ventes at begynde når som helst.

Der er i Tåbel sket et frækt røveri, idet en tjenestekarl uden grund forlod sin plads og tog et kreatur med sig, skønt han ikke havde ret til løn. Gårdejeren står magtesløs, da han jo ikke kan henvende sig til politiet, men karlen skal nok få sin straf af andre personer, der er villige til at træde i politiets sted.

Onsdag den 4. oktober 1944
Jeg har arbejdet i bedstefars kartofler hele dagen, så jeg er ved at være træt i aften, da jeg ikke er vant til at færdes i frisk luft en hel dag.

Gårdejeren fra Tåbel har fået sin kvie igen, da røveren frygtede folks vrede.

Torsdag den 5. oktober 1944
Jeg har igen arbejdet hele dagen i kartoflerne, og i dag hjalp jeg Erik om eftermiddagen. Jeg havde bøssen med deroppe og skød forbi på en hare, men jeg fik en agerhøne, som jeg ramte lige under vingerne.

Fredag den 6. oktober 1944
Prins Gustav er i dag død af et hjertetilfælde, 57 år gammel. (han var kongens bror). Jeg har igen arbejdet i kartoflerne, men nu er vi heldigvis færdige. Der er ikke så mange kartofler i år som sidste år, men sådan er det overalt.

Lørdag den 7. oktober 1944
Det er ved at blive mørkt om aftenen nu, og i aften havde vi tændt lys i butikken.

Flueplagen er ikke ovre endnu, og ingen kan huske, at der nogensinde har været så mange fluer som i år.

Der er i aften bal i »Gamle Danse«, og Erik er deroppe. Jeg ville ikke med, da jeg ikke kan danse gammeldags.

Søndag den 8. oktober 1944
Sigfred, Erling og jeg har været i Istrup i eftermiddag for at gå på jagt og spille kort. Vi så meget vildt, men kunne ikke komme det på skudhold. Jeg tabte 20 kr. i mausel. Vi holdt op kl. 23 og gik hjem over klitten. Mine forældre er til fest i Morup Mølle i »Det personlige Frihedsværn«. Robert er hjemme i dag, men nu har han heller ikke været hjemme i tre måneder. Han tjener fremdeles store penge.

Mandag den 9. oktober 1944
Vi har kulet kartoflerne ned i dag, så nu er vi endelig færdige med det kartoffelpilleri for i år.

Tirsdag den 10. oktober 1944
Churchill og Eden er ankommet til Moskva, hvor de mødes med Stalin

Jeg har spillet kort hos Chr. L. Krogh i aften med Jens, Erling og Magnus. Vi spillede 30 øres djævel, og jeg tabte næsten 10 kr.

Erik har været i Thisted i dag, men det mærker man næsten ikke, da han altid bestiller mindst muligt.

Torsdag den 12. oktober 1944
Aachen er nu næsten ødelagt, men tyskerne holder byen endnu.

Søndag den 15. oktober 1944
Jeg har haft en vellykket jagtsøndag sammen med Karl, Jens og Erling, som dog ikke var på jagt, da han ingen bøsse har. Vi startede herfra over klitten til Istrup. Da vi kom til plantagen,

skød Karl to forbiere på en hare, som var nær nok, men den var delvis dækket af lyng og græs. Da vi kom ind i plantagen, gjorde vi holdt ved Uglehovedet og nød en forfriskning. Vi spredte os derefter, og kort tid efter hørte jeg et geværskud, som stammede fra Jens, der havde skudt en gaffelbuk på 40 pund. Den var godt skudt, da han var lige ved den, og strakte den til jorden med et skud gennem hovedet. Karl tog den på nakken, og bar den resten af vejen til Istrup. Da vi kom derned, behandlede Svendsen den, og vi gav os så til at spille kort, indtil vi skulle ud at ligge efter harer. Jeg lagde mig ved gulerødderne, og det varede ikke længe, inden der kom en hare, som jeg dog syntes var for langt væk til at skyde på den. Den kom dog nærmere og nærmere, og jeg tog ordentlig sigte, og skød den. Jeg blev den eneste, der fik en hare den aften, men Jens så dog ræven, som var for langt borte til at skyde på. Agerhøns vrimler det med hernede, men det er meget vanskelig at komme dem på skudhold. Da vi kom tilbage til Svendsens, havde Katrine en god middag med haresteg parat til os, og da vi var færdige med at spise, tog vi atter fat på kortspillet.

Mandag den 16. oktober 1944
Jeg har spillet kort hos Chr. L. Krogh i aften, og vandt 11 kr.

Tirsdag den 17. oktober 1944
Jeg var i dag til tandlæge i Hurup, men kom først til kl. 18. Til gengæld gjorde han så tænderne helt færdige, så jeg ikke behøver at rejse flere gange efter det. På hjemturen blev jeg meget våd, men da jeg kom hjem, var det tørvejr, men meget mørkt var det, og jeg havde ingen lys, men kunne dog finde vejen hjem.

Onsdag den 18. oktober 1944
Far, Signe og Esther har været i Thisted i dag for at købe ind, så vi har været alene hjemme, og jeg vandt 9 kr. i kortspil, idet jeg i kontoret spillede med Erling og Jens, da der ikke var mere at lave i butikken, end Erik kunne klare. Da Karl, Jens og jeg i søndags skød i kompagni, har jeg fået en fjerdedel af bukken, så vi fik i dag dyresteg til middag.

Torsdag den 19. oktober 1944
Generalfeldmarskal Erwin Rommel er død, og dermed er hvad tyskerne mener, Tysklands bedste hærfører gået bort, han var også den eneste tysker, der er blevet dekoreret med jernkorsets ridderkors med sværd, egeløv og diamanter. Jeg ved ikke, om det er nøjagtig sådan det hedder, men det er noget meget fint og højtstående.

Fredag den 20. oktober 1944
Vi har nu hver aften i denne uge spillet 75 øres »djævel«, og vi har været de samme til at spille hver aften. Foruden mig selv, Chr. Jørgensen, Lars Kruse, Erling og Jens Krogh. Der har været stor omsætning, og jeg har siddet i et fantastisk held, og har vundet hver aften, så det bliver omkring 130 kr. (omkring en månedsløn).

Lørdag den 21. oktober 1944
Aachen er faldet, men det holdt også hårdt, og de allierede måtte erobre hver ruindynge.

Der er nu blevet oprettet en såkaldt »landestorm« i Tyskland, idet alle mænd mellem 16 og 60 år skal have våben og bekæmpe de allierede. Det bliver værst for dem selv, thi hvad formår sådanne drenge og ældre mænd, som denne landestorm vel kommer til at bestå af, at stille op mod de veludrustede og veluddannede krigsvante allierede soldater.

Søndag den 22. oktober 1944
Jeg har været med Esther til stationen i aften, men da vi kom til Bedsted, var toget ikke kørt fra Thisted endnu, da der var luftalarm. Der var også livlig flyvning, både da jeg kørte til og fra Bedsted.

For første gang i Lyngbys 80-årige historie er der blevet født tvillinger herude. Det er Else Espensen, der jo nu hedder Josefsen, der har fået to piger. Ja, sådan kan det gå. For et år siden havde Josef ingen ukonfirmerede børn, og nu har han fire, idet Else medbragte 2 børn ind i ægteskabet.

Mandag den 23. oktober 1944
Vi er over 30 her fra Lyngby, der skal til sølvbryllup i Agger hos min faster, Martha Ruby og Martin Ruby i morgen, så vi har lejet Christof-

fersens rutebil til at køre os derhen, men det bliver også et meget stort sølvbryllup, da der er inviteret 117 til middag på badehotellet, og 70 til frokost. Middagen koster 10 kr. pr. kuvert, så der skal en god tegnebog til at holde til sådan et gilde, men Martin er en af de mest velhavende i Agger, og det siger ikke så lidt, da Agger helt igennem er en velhavende by. Fiskerne kan både bruge havet og fjorden, så det skal jo give noget.

Tirsdag den 24. oktober 1944
Det blev som ventet en stor og vellykket fest, som jeg i dag har været med til. Vi skulle spise frokost kl. 11, men fik først begyndt kl. halv et. Denne frokost er den mest overdådige, jeg endnu har været med til. Foruden alle slags pålæg, fik vi kylling og kødboller, kogt saltet ål, syltede ål samt stegte ål, æg og bøf, syltet flæsk samt koteletter. Inde ved vort bord i den lille stue, var vi samlet, hvad man kan kalde en lidt »fugtig« forsamling. Der var således Søren Iversen, unge Karl Josefsen, Erling, Ricard, Magnus, Christian og Laurids Ruby. Foruden mad var der drikke nok, så der var en god og glad stemning. Frokosten varede to timer. Der blev også spist og drukket ved de andre borde, og det vi kalder en »halvmissionsmand« havde det held eller uheld, at han kom til at sidde mellem to damer, som ikke ville have snaps, men da glassene alligevel blev fyldt op, gav de dem til deres bordherre. I begyndelsen undslog han sig lidt ved at drikke dem, men det gik over, som festen skred frem, og der blev sagt, at han drak 14 snapse og blev »sloddere«, som det siges i Agger.

Middagen var fastsat til kl. 19.00, og vi fik allerede begyndt kl. 18.00. Vi fik først suppe, dernæst noget fint noget, som jeg ikke kender navnet på, så flæskesteg og is, og endelig »kaffe«. Der var ingen snaps til middagen, men vin til isen og øl nok. Der blev sunget tre sange, hvoraf Signe og Esther havde begået den ene.

Først talte lærer Kirkegaard, så Søren Thøgersen, dernæst bedstefar, og til slut takkede Martin, og faster Martha sagde også et par ord. Vi var først færdige med middagen kl. 21.30, så vi havde siddet til bords i 3½ time. Derefter var der dans i den lille sal indtil kl. 24, så fik vi kaffe og tog hjem med Christoffersen, men jeg var også godt træt på det tidspunkt.

Da vi på hjemturen var mellem Lyngby og Lejbak, blev bilen beskudt af tyske soldater.

Flere kastede sig ned i bunden af bilen, men det var kun tyske soldater på øvelse, og der blev kun skudt med løse patroner, fandt vi ud af.

Onsdag den 25. oktober 1944
Krigens største søslag udkæmpes for tiden ved Philipinerne, og næsten hele Japans flåde deltager i slaget.

Russerne er nu gået over den norske grænse.

Den tyske øverstbefalende i Danmark, generaloberst Hermann von Hanneken, har i dag været på inspektion her ved Lyngby. Han gjorde et kort ophold ved butikken og steg ud af bilen. Hans bil var eskorteret af panserbiler og andre køretøjer.

Torsdag den 26. oktober 1944
Der går rygter om, at tyskerne skal have dræbt professor Mogens Fogh, og også denne ugerning kan man udmærket tiltænke dem.

Jeg hørte i aftes kong Haakon tale i radioen til Norge, og jeg lagde da mærke til, at han stadigvæk taler fuldstændig dansk.

Lørdag den 28. oktober 1944
Fiskerne tjener godt, og i denne uge har "Erons" bådelaug haft over 1100 kr. pr. mand.

Søndag den 29. oktober 1944
Der trækker i disse dage store flokke af svaner og gæs, og i dag har jeg set ca. 150 svaner og omkring 80 gæs. Iver var på jagt, og var lige ved gæssene, men han var alt for ivrig, og rejste sig op for at tage sigte, men så fløj de, og han skød forbi.

Mandag den 30. oktober 1944
Tre af de københavnske arbejdere havde været til kro's i går aftes, og da de kom hjem lavede de en frygtelig ballade, idet de besøgte en af tyskernes kartoffelpiger, som var gået i seng. Pigen er just ikke kendt for at være knibsk på nogen måde, men tre var dog for meget syntes

hun, så de fik ikke noget ud af forsøget, fulde var de også, og de kom op at slås inde på hendes værelse.

Tirsdag den 31. oktober 1944
Royal Air Force angreb i dag ved middagstid Gestapos hovedkvarter i Odense, som havde til huse i nogle skolebygninger, og disse blev helt ødelagt, da angrebet var flot gennemført. Adskillige Gestapofolk og 10 danske statsborgere mistede livet.

Onsdag den 1. november 1944
Erik er nu rejst, men vi kan også godt klare os alene nu, skønt der fremdeles er nok at bestille.

Lis Iversen er kommet hjem, og Else Ryltoft skal tjene hos Chr. Iversen, men ellers er der ingen tjenestefolk flyttet herud.

Torsdag den 2. november 1944
Kampene på Vestfronten raser stadig med stor heftighed og forbitrelse, og Køln er nu kun en ruinhob.

Blandt de gidsler, som tyskerne sender med troppetransporttogene, er Per Federspiel, som har sommervilla her i Lyngby.

Gidslerne sidder lænket i togene, og tyskerne håber så på, at togene ikke bliver saboteret.

Fredag den 3. november 1944
Jeg hænger nu i med at repetere mit engelske, og jeg skriver også på maskine et stykke tid hver aften, hvorefter jeg går en tur på en times tid.

Lørdag den 4. november 1944
I aften skal vi have gilde herhjemme og venter kun på, at gæsterne skal komme. Disse består af Cresten Bull, lærer Christiansen, samt Anton Fink, Niels Lykke og Jens Back, alle med hustruer, foruden maden har vi da også lidt af de våde varer.

Søndag den 5. november 1944
Det blev en meget god fest i aftes, og såvel Jens Back og Niels Lykke kom med både snaps og cognac, så der manglede ikke noget. Vi dansede meget af aftenen, og den eneste, som blev påvirket, var læreren, da han ikke ville stikke op for os andre, det var dog tydelig, at han ikke rigtig kunne tåle mosten.

Mandag den 6. november 1944
Erling, Jens og Ivar har været i Thisted i dag, og de kom hjem med en ordentlig kæp i øret. Ivar har jeg ikke set noget til i dag, men han er nok heller ikke frisk i hovedet endnu, skønt man regner ham for at være »halvmissionsk«.

Vi har rigtig efterårsvejr med hagl, byger, blæst og af og til torden.

Tirsdag den 7. november 1944
I dag er det blevet meddelt i BBC, at danske sabotører har fuldført en stor og vellykket sabotageaktion mod flyvepladsen i Aalborg.

Ved luftangrebet, for kort tid siden, mod Gestapos hovedkvarter i Århus, blev der dræbt ca. 230 tyskere (hurra, hurra) men desværre også ca. 30 danskere.

Fredag den 10. november 1944
Det er Mortensaften i aften, men vi fejrer den først i morgen, så Esther også kan være med.

Signe og Knud er til biograf i Svankær, hvor filmen »Fr. Vildkat« vises.

I aften fryser det, men der er dog sikkert kun tale om nattefrost, skønt himlen er klar og skyfri.

Lørdag den 11. november 1944
I aften holdt vi så Mortensaften, og vi spiste to ænder. Esther er kommet hjem, men rejser allerede i morgen aften.

Søndag den 12. november 1944
Erling, Christiansen og jeg påtænker at tage navneforandring, men vi er ikke rigtig klar over, hvad vi vil hedde.

Erling overvejer at hedde Sterling til efternavn, men ved nærmere eftertanke er han gået væk fra det igen, da navnet Erling Sterling lyder lidt komisk. Jeg har overvejet at hedde Kattes-huus, som jo er et stednavn her i Lyngby, men nu får vi se.

Mandag den 13. november 1944
Digteren Johs. V. Jensen, har faet Nobelprisen

i litteratur, og han er den første danske digter, der får den tildelt ubeskåren.

Tirsdag den 14. november 1944
Jernbanenettet her i Jylland er snart helt ødelagt, men det er godt det samme, da meget af det der skal til Tyskland, af den grund ikke kan komme frem.

Onsdag den 15. november 1944
Vi har koldt efterårsvejr i disse dage, men det fryser dog ikke endnu, skønt vinden er i nord.

Torsdag den 16. november 1944
Back-Boddum har besøgt os i aften.

Fredag den 17. november 1944
De allierede er nu trådt an til stormangrebet på Vestfronten, idet 6. armeer har startet en offensiv på en 600 km. front.

Lørdag den 18. november 1944
Tysklands sidste slagskib, Tirpitz, som var søsterskib til Bismark, er sunket i en norsk fjord.

Søndag den 19. november 1944
Esther er kommet hjem i dag, da hun har månedslov fra skolen.

Mandag den 27. november 1944
De alliieredes offensiv på Vestfronten går meget langsomt fremad.

Tyskerne har skudt endnu en dansk patriot.

Det har frosset i dag, og i aften fryser det hårdt.

Onsdag den 29. november 1944
Der er nu kommet en smuk ung pige til byen, nemlig Viggo Kruses tjenestepige, Jensine Andersen.

Flere af de unge mænd her fra byen, har prøvet at gøre deres hoser grønne hos hende, men forgæves.

Torsdag den 30. november 1944
Jeg skulle have været i Thisted i dag, men opdagede heldigvis i tide, at rutebilen ikke kørte, så nu må jeg vente til i morgen.

Lørdag den 2. december 1944
Der er igen bal i »Håbet«, men der er næsten ingen deroppe, da boldklubben har modtaget et trusselsbrev.

Søndag den 3. december 1944
Der blev i kirken døbt 4 børn herudefra i dag, og jeg var derfor sammen med mange andre i kirke.

Anders Nielsens søn kom til at hedde Ivar Madsen Nielsen, Chr. Christensens søn Conrad Ryltoft Christensen og Josef Nielsens tvillingepiger, Mona og Joan.

Mandag den 4. december 1944
De allieredes offensiv går kun langsomt frem, men fremad går det da.

Tirsdag den 5. december 1944
Det bliver ved med at regne, og selv gamle folk siger, at de ikke kan mindes så mørkt og koldt et efterår, som vi har haft det i år.

Onsdag den 6. december 1944
Vort jagtgevær, som vi skulle have afleveret til tyskerne, har vi gemt af vejen, thi jeg er overbevist om, at politiet har brændt listerne over geværejerne, så vi skal ikke have anmeldt vor bøsse til tyskerne.

Torsdag den 7. december 1944
Jeg har været i Thisted for at besørge forskellige ærinder, og jeg var så uheldig at miste min fars gode lædermappe, der blev stjålet fra mig, da jeg glemte den på »Ritz«, og den var væk, da jeg kom tilbage efter den. Senere på dagen var jeg på Hotel Jylland sammen med Viggo og Lars Kruse, Harry og Chr. Jørgensen. Da vi kom til Svankær, var vi inde hos smed Morsing i et par timer, vi havde jo lidt smørelse med fra Thisted, og efter et par timer fik vi Jens Back til at køre os hjem.

Fredag den 8. december 1944
Tyskernes nye store offensiv på Vestfronten er temmelig besværlig for de allierede, og tyskerne har indtaget flere byer, og er trængt 20 km. ind bag de allieredes linjer.

Torsdag den 22. december 1944
Tyskernes offensiv er nu heldigvis ved at være standset, men den har sikkert været en streg i regningen for de allierede.

Lørdag den 23. december 1944
Vi havde åben til kl. 9 i aften, og forrygende travlt har vi haft, da der er stor pengerigelighed. I dag solgte vi for 1225 kr. i kontant handel, så det er forståeligt der har været travlhed når man tænker på, at der ingen afdrag har været, og rigtig meget er blevet skrevet i kontrabøger.

Juleaften, søndag den 24. december 1944
Herligt, at det atter er jul, og travlheden endt. - Jeg sov til kl. 10 og blev færdig i butikken til middag. Derefter soignerede jeg mig, og tog til kirke sammen med mange andre lyngbyfolk. Jeg var godt sulten, da jeg kom tilbage til gåse-, ande- og flæskesteg med øl og snaps til. Jeg åd og drak også så meget, at jeg tog et lille hvil i sengen, inden juletræet kom ind og blev tændt. Til daglig fråser jeg ellers ikke, men til jul æder og drikker jeg alt det, jeg kan, thi sådan er det jo skik og brug, og jeg mener, vi fejrer jul mere hedensk end kristent. Faster Martha og Martin kom kl. 5, og har været her hele aftenen. Jeg har fået mange gaver, bl.a. af stiftamtmand Haugen-Johansen, og forfatteren Knud Bruun-Rasmussen. Af mine forældre fik jeg en manchetskjorte samt et par ski.

Esther, der jo også er kommet hjem, fik denne gang flidspræmie og udmærkelse.

Juledag, mandag den 25. december 1944
Også i dag har jeg spæget mit legeme med mad og drikke til overmål, og i aften har vi spillet kort.

2. juledag tirsdag den 26. december 1944
Jeg har sovet længe, og spæget mit legeme som i går, og dermed er dagen gået. Denne 6. krigsjul er måske den blodigste i historien. I et enkelt frontafsnit på Vestfronten, faldt der således 600 tyskere juleaften. Hvor mange faldt der så ikke på den øvrige del af denne front? På Østfronten bliver der også kæmpet forbitret, og kanontordenen overdøvede kirkeklokkerne i Budapest.

Onsdag den 27. december 1944
Vi havde i dag åben fra 9-15, og det hver dag nu i halvhelligdagene. Der er også meget lidt at lave i forretningen i disse dage.

Churchill og Eden er ankommet til Athen for at få ELAS[2] til at falde til føje.

Ærkebiskop?? (ulæseligt) ventes udnævnt til regeringschef.

Torsdag den 28. december 1944
Vi har fuldmåne i aften, og det er begyndt at fryse.

Vi samler flittigt sammen til at kunne fejre nytårsaften, og det skal nok lykkes os at få fat på så meget, at vi kan holde en traditionel nytårsaften, men knaphed er der på næsten alt. Man behøver blot at tænke på alle de ting, som vi havde til jul i 1938, men som vi i dag mangler helt eller delvist. - Alle slags oversøiske frugter, nødder, mandler, figner, dadler, abrikoser, rosiner, marcipan, chokolade, kaffe, kakao, mekanisk legetøj, spirituosa, øl, ris, amerikansk hvedemel, kokosmel og meget, meget andet, men lad os tro, at næste jul bringer en forlettelse, selv om den sandsynligvis bliver lille.

Fredag den 29. december 1944
Disse halvhelligdage er herlige dage med lidt at bestille, men det er alligevel godt, at det får en ende.

Lørdag den 30. december 1944
I aften har vi været til bal i »Håbet« i Svankær, men det meste af tiden sad vi nu på Morup Mølle Kro og ladede op til dansen.

[1] Civilt Beredskab
[2] Kommunist sponseret modstands organisation

Fortsættes

Sådan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Eigil T. Andersen (formand), Ullerupvej 5
7760 Hurup. Tlf. 97 95 31 65
eigil.andersen@karby.dk

Uggi Larsen (næstformand), Ydbyvej 30
7770 Vestervig. Tlf. 40 53 12 99
uggi30larsen@yahoo.dk

Jytte Sunesen, Brendgårdvej 67, Ydby,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05
jytte_leif@sol.dk

Rita S. Christensen, Gyvelvænget 2,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 50 72
ritc@thisted.dk

Ruth Thinggaard, Klostergade 34
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42
r.wt@live.dk

Kasserer (ej medlem af bestyrelsen)
Leo Jensen, Lodbjergvej 25,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 83 88 - 20 28 46 11
leooggudrun@mail.dk

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09

Lisbeth Jensen, Teglværksvej 4,
7760 Hurup. Tlf. 40 29 33 51

Boddum: Anker Mardal, Burhøjgårdvej 2,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93

Gettrup: Chr. Bang Larsen, Bredgade 85,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 48

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17

Heltborg: Holger Diechmann, Oddesundvej 211,
Heltborg, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 65

Hurup: Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04

Henning H. Kristensen, Degnebakken 7,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 25 07

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61

Koldby: Knud E. Nielsen, Fuglhøjgårdsvej 2,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 62 01

Lodbjerg: Betty Jensen, Rønheden 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 82 02

Skyum: Mads Tølbøll, Østerstrandsvej 3, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 11 02
m-t@forum.dk

Snedsted: J. V. Præstgaard, Lunegårdsvej 33,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 41 66

Svankjær: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Sønderhå, Nørhå og Hørsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45

Thisted: Erik Boesen, Gråkildevej 73,
7700 Thisted. Tlf. 97 91 25 40

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Grydhøjvej 19,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30

Ruth Thinggaard, Klostergade 34,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03

Villerslev: Jens Bliksted, Ny Villerslevvej 12,
Villerslev, 7755 Bedsted.
Tlf. 97 94 60 34.

Visby: Tove Kanstrup Nielsen, Oddesundvej 240
Visby, 7755 Bedsted. Tlf. 97 95 13 59.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Villiam Mortensen, Skovbrynet 27,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 78

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2011: Kr. 120,00

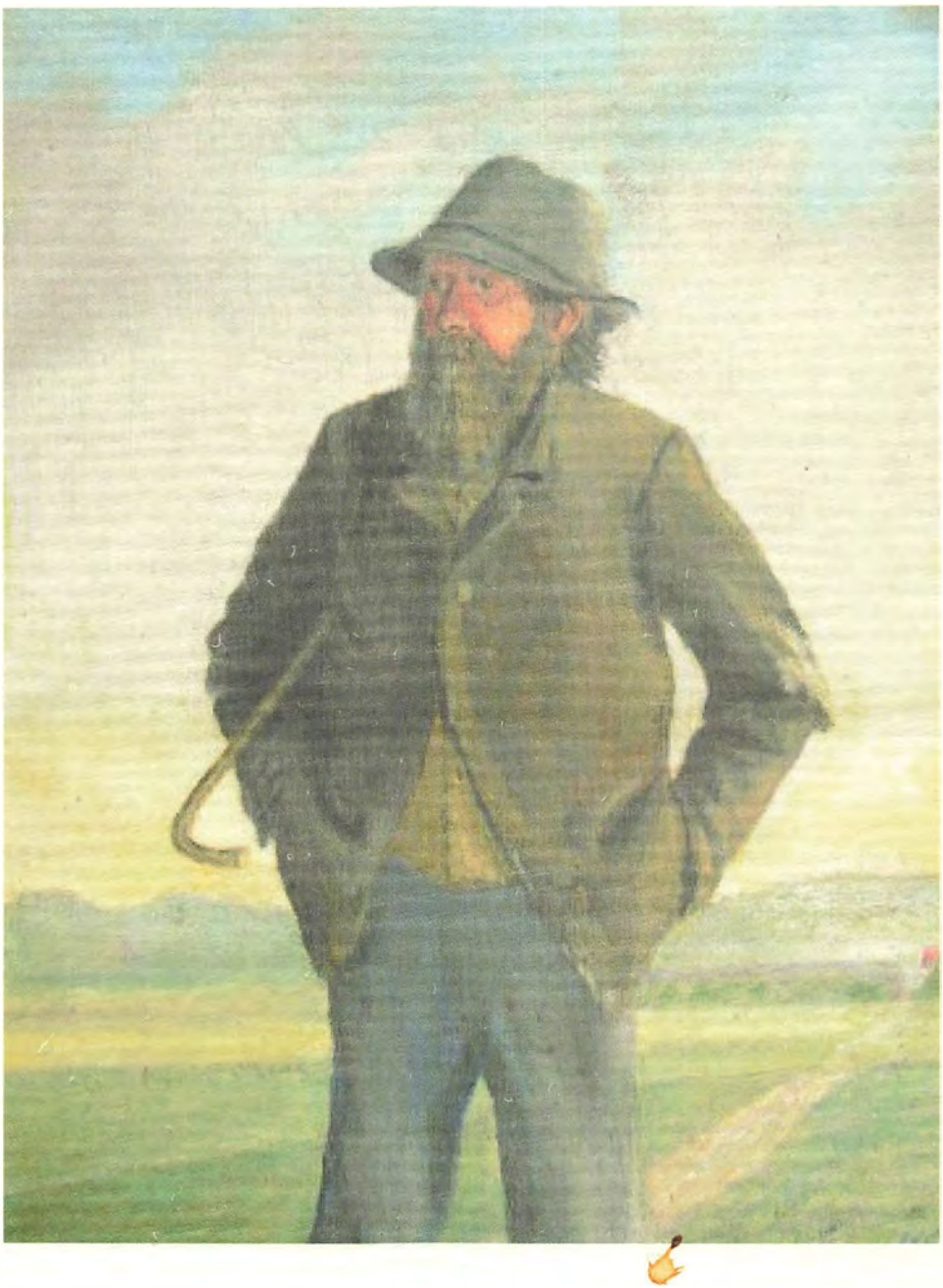

ISSN 0900 - 2103 · EAN 978-87-88919-29-5